

Spem non habentes. Futurorum uidelicet, resurrectionis & premij. Et sine deo in hoc mundo. Hi naq; deos colebat, qui tñ dij non erāt. In mūdo autē addidit, ut ostēderet nō solū illos in cœlestibus, sed in his etiā quæ clara in terris habent, & gloria abūdant, imminutos fuisse, Israelitæ nāq; dei ob cultū, & gloria uidebant nobilitateq; præ stare.

Nunc autē in Christo Iesu uos q aliquando eratis lōge facti estis prope in sanguine Christi. Longius ipsi aberamus à Christo, nō loco, sed uoluntate & uita. Nunc uero illi redditi sumus, p-pinquiore, nō recta aliqua uita: ac tōe, qpe q nihil ex opibus ipsi intulimus: sed in Chri Iesu & sanguine eius. Ille em̄ sanguine suo effuso, & seipsum nři gr̄a tradēs, nos ex seruitute exemit, quæ ab se lōge distraheret, & ppius se tradidit. Vel aliter id pot̄ intelligi. Videlicet & lōgius ab Ibrae litis cōcesseramus, nunc certe illis appropinquauimus.

Seres Ibrae
tæ i unū q fide
conuenere

Ipsē em̄ est pax nostra, q fecit utraq; unū. Ante assumptā Christi humanitatē, maxima intercesserat inter circūcisionē & præputiū inimicitia. Nūc uero pacatis iam animis, cōcordes sumus & mutuo in grām reditū est: qñquidē unū sumus fide effecti. Neq; em̄ uel circūcisione uel præputio ob signamur, sed in signe singulare quoddā habemus & unionē & fidē. Estō sint duo qdam, quorū alter sit seruitute obstrictus, alter in adoptionē adscitus, sint utriq; dissimiles moribus, faciāt alter quæ sint laudis digna præconio, fugitiuus sit alter & infidus, alter utriq; deinceps coheredes sit utant, hæreditatis unius participes, adfipulanq; pro legitimis filiis. Vides ut ad pares honores prouecti, ambo sint unū effecti. Haud secus gentes & Israelitæ habēt. Gentes ut serui, Israelitæ ut filij deliquerunt. Quid ergo dicit aliquis: tam magni hanc facis cum Israelitis consuetudinem & cum his particeps fieri? Modo ad cœlum nos sustulisti, modo hos laudas. Ita inquit, uos nanq; ex fide laudem uendicatis, hi operibus ipsis nitūtur. Neq; illud asserit prorsus qd ad Israelitæ: ingenuitatē nos ille, sed ad maiora quæpiā puxerit. Alioqui pot̄ tiori uos esse beneficio affectos. Qñquidē his pmisserat deus datū: re regidēs, & bona alia pleraq;. Nobis uero miserat pollicitus, ab eo longius aberamus, ut exemplo superiori iam patuit.

Seres ut serui
Ibrae tæ ut filij
deliquerunt.

Ibrae tæ in
genitas.

Maceria, id ē,
murus ut sepri
lapidem

Et mediū parietē maceriæ soluens inimicitias in carne sua. Exponit quid sit intermedius maceriæ paries, dicit q; inimicitia esse cū gentiliū, tum Iudæorū, quæ cū deo humanis flagitijs erat oborta. Sicuti & propheta testat. Nōne p̄cā uestra inimicitias ponūt inter me & uos: Hūc itaq; parietē mediū quē inimicitia dico, dissoluit in ppria carne Christus. Quo pacto dicitis: Quia in sua carne ne eiusmōdī inimicitia ultra pgrederet, effecti. Qd em̄ hāc carnē diuinitati uniuert, pspicuum est & clare patet, quia & hoīem deo nexu quodam inseparabili diuinitatis * ad carnem. Potest hoc modo intelligi. In fons apparuit Christus & legem omnem impleuit, eo & inimicitias soluit. Lex nanq; tanq; circūiecto pariete uidebatur uallata. Vt pote, quæ ad securitatem erat tributa, ut suos circūuallaret & tutaret. qui se obseruarent. Transgressoribus uero inter mediū murum, hoc est, p̄cā monstraret, quo illi ex eo trāgressu obstringerent. Non em̄ delinquendo in tuto sumus, quin potius deo longe disjungitur.

Latæ lix.

* lege diuini
tas adiunxit.

Legem mandatoꝝ decretis euacuās. Ne quis forte hūc i modū occurrat. Quid ergo, si sit mus à priorē illa legis præuaricatōe iam liberi, num cogimur eam iterato seruare? Dicit itaque Paulus hanc quidē legē Christus dissoluit & euacuauit, quā curādi nos gratia tulerat, quia p̄huus præuaricatōe p̄cenis erat nos affecturus. Vt autē impunes dimitteret, legē euacuauit & substituit, ne ultra illi essemus obnoxij. Nec secus nobiscū egit, q̄ solet quispiā qui filiū p̄dagogo demādat. Quem ut contumacem deprehendit & minus obtemperātem, p̄dagogo hūc eximit cura. Legem autē dicit, quæ dat uiuendi præcepta. Decreta uero, quæ ad fidem instituant, quæ decretis & dogmatibus constat. Perinde ac si dicat: Pro uitæ institutione fidem induxit, non em̄ ex p̄ceptis sumus & institutis iustificati, hoc illud uæ fieri præfinētibz: sed unum illud si corde credideris, & uerbis credulitatē hāc fatearis, saluus fies. Vel dogmata dicit, decretas dñi, & sanctitas p̄missiones, ut illud: Ego dico uobis, nec iururandum feceritis, ne irascimini.

Lex del. de
ra

Wat. v. vi. vii

Ut duos condat in semetipsum in unum nouum hominem. Neq; em̄ ex gentili Iudæum fecit, sed utrosq; ad potiorē statum traduxit. Neq; immutat inquit, sed cōdit, ut quod disserit clarius patefaciat, ostendatq; tanq; ab his quæ naturæ sunt ordine instituta, minus esse aberrandū. In semetipso, hoc est, per semetipsum. Nam alteri nemini id peragendū iniunxit, sed ipse per se nullo cuiuspian adminiculo, cum Iudæum gentilemq; segregasset, in unum condidit nouū & mirum hominem. Vnde dicitur nouus homo, quia prior ipse formam attulit & exemplum. Et talis sit ipse primū uisus, quales illos effecti, & duobus intermedius factus, Iudæū hinc prehensans hinc gentilem, utrosq; coniunxit, & quæ obistere inuicem uidebant sublati per ignem & aquā denuo condidit & plasmauit. In humana igitur ipsa natura, genitili sane & Iudæo communi, quā utriusq; gratia ipse assumpserat, quis corruptione & uetustate aliena effecta, creauit hos duos in nouum hominem unum, à uetustate peccati & turpitudine liberum. Non enim ultra gentilis Iudæus uetustis & patrio more imprimitur: sed unius hominis qui sit secundum Christū formatus ritu & consuetudine, utriq; hi formabuntur. Et in lapide angulari de quo paulo post factus est mentionem: Gentiles sunt & Iudæi & edificati.

Seres 7 Iud
dei in lapide an
gulari constituti

Facit

Faciens pacē. Hos inter uidelicet. Tunc nanq; gentili Iudæus conciliat, cū fidelis efficit, quin maxime deo adhaeret, qd est sane propinquius, ut patebit inferius.

Et reconciliet ambos in uno corpore per crucē. Non em̄ conciliabit (inquit) sed reconciliet, arguens fuisse quondā deo humanā naturā per legē conciliatā, præuaricatā postmodū inimicam & odiosam effectam. Vnde iterato hæc erat conciliatā. In uno cruce, hoc est, in suo, Quo modo? Quia p̄cenis nobis ob praua facinora debitas, ille per crucē luit, uti dictū est supra, cum dixit in carne. Et rursum cū in seipso intulit, duos conciliat. Nōnulli autē in uno corpore ita intellexere, pinde ac si dicat: Iudæum gentilemq; fuisse in unū corpus redactos, cuius caput Christus esset, qui patri illos conciliat.

Interficiis inimicitias in semetipso. Haud quāq; soluit, dixit, sed qd clarius est & expressius, interemit, hoc est, substulit. Quo fit, ut nō amplius illa asturgat uel innouet. Vex qui fieri pot̄ ut se rursum attollat inimicitia: Eruero prior illa nunq; assurgit, sed aliā quandā nos itē delinquendo peperimus. In ipso autē uel in cruce dicit, in qua fuerat sublatu, uel in pprio corpore. In cruce nanq; inimicitias substulit, & uos in pprio corpore in quo crucem excepit.

Et ueniens euangelizauit pacē uobis qui longe fuistis: & pacē his qui prope. Alium qdem trāmisit neminē, sed ipsemet uenit, misit & dispētatoris desumpta cōditōe, & euangelizauit pacē, cū deo. s. in eundā. Et uobis qui longe fuistis, hoc est, gentilibus: & his qui prope, hoc est, Iudæis. Hi em̄ magis sunt uisi deo fuisse familiares. Dicebat em̄: Pacē relinquo uobis. Et cōfideite, ego nanq; de uici mundi, & pater uos amat, & quæcūq; petieritis accepturi estis. Quæ oia pacis præferunt argumentum.

Jo. xliij. xv. xvi

Quoniam per ipsum habemus accessum ambo in uno spiritu ad patrem. Iram qdem ppria morte dissoluit, demū nos amabiles patri per spm̄ reddidit: uel unica gratia illi nos fecit acceptos. Neq; em̄ illos maiori spū, quia p̄pinquiore donauit, nos uero minori, quia lōgius aberamus, sed uno & unīa utrisq; largitus est grām, & hunc in modū patri admouit.

Aduenæ qui 2
hospitēs

Ergo iam non estis hospites & aduenæ, sed estis ciues sanctoꝝ. Quia in æternū filius perstat, ergo qui haud quāq; sunt supernā illam ciuitatē affecturi, aduenæ haud dubie & hospites sunt. Nos uero nequaquā, eiusmodi hoc tpe sumus, sed sanctoꝝ conciuēs. Nec Iudæoꝝ modo, sed prophetarū illoꝝ & patriarcharū, & cæterorū, qui sanctimonia claruere. Et ciuitate eadē illa cœlesti donati, & adscripti iam sumus q̄ p̄manura p̄petuo est, & his aio erat plurimū cōcupita.

Et domificati dei. Quod præsci illi uix multis laboribus consequbantur, per gratiam nos sumus adepti. Vides ne quanti sit uocationis spes ipsa: Ea nanque spe ipsi uocamur, ut bonis potiamur perpetuis.

Dystica struy
ctura templi dei

Super edificati, super fundamentū Apostolorū & prophetarū. Summā gentiū cum prophetis & apostolis significaturus coniunctionē, super edificati dixit, tanq; inquit, prophetas & apostolos ipsos pro fundamentis subesse, nos uero ueluti impostam molem, structurā reliquam absoluisse. Quo fit, ut omnes unum sitis dei templū effecti, cuiusmodi illud futurum est, qd super apostolos struitur & pphetas, qd alibi inferiorē partē appellat. Prius itaq; apostolos posuit, & si fuere tempore posteriores.

Ipsō summo angulari lapide Christo Iesu. Qui cuncta cōplectit, Christus est. Angularis nāq; hic lapis utriusq; parietes prehendit & fundamenta. Aduerte autē quæ ad modū nōnunq; superioriori in parte constringere. Christū uniuersam ædificij molē fatet, cū eundē caput appellat. Nonnunq; inferiori, cū angularē dicit, alibi præterea & fundamentū tunc nuncupat.

Christi angul
laris lapis cur.
Sup. i. Infr. 4
L. Coloss. 1
1. 2. Cor. 5

In quo omnis ædificatio cōstructa, crescit in templū sanctū in dño. In angulari hoc lapide Christo inquit, omnis ædificatio, hoc est, fideles uniuersi constructi, & in unū coacti, tanq; simul progeniti & inseparabili nexu detenti augent & coalunt, & ita ut dei templū efficiant. Inhabita bo em̄ in eis (inquit) & inambulabo. Est nāq; ecclesia & cōis fidelū in unū conuentio, dei templū qd profecto præfert præ se uel quisq; priuatim. In dño autē, hoc est, ob dñi grām, nō nostro labore, dei templū præferimus. Cū uero cōstructa inquit, ostēdit nō aliter posse in templū nos dei cōponi, nisi & uitā geramus, quæ lapidi sit angulari accommoda.

Leut. 26.
2. 2. Cor. 6
Ecclesia.

In quo & uos ædificamini in habitaculū dei, in spū sancto. Cū cæteris estis fidelibus & uos. Ephesi hoc desup lapide cōstructi, & ita, ut habitaculū dei sitis in spū, hoc est, p spūs cōparationē. Vel forte a terreni huius ædificij differētia, in spū ptulit, pinde ac si dicat: Vt habitaculū dei spiritalē sitis. Nequaquā igitur ob fidelū in crescentē quotidie & auctā fidē, ad usq; id tps, quo secūdo uenturus est Christus, huiusmodi scriptura cessabit.

Huius rei gratia ego Paulus uinctus Christi Iesu pro uobis gētibz. Explicata dei cit canos puidētia, ad suā transgredit. Cum em̄ inquit dñs meus talē se uobis exhibuit, necessariū est ut ipse quæ pro mea uirilī sunt, conferā. Sum itaq; uestri gratia uinctus præpeditus. Gentibus uero cū dixisset, prætendit hmōi. Non em̄ solū uos nequaquā respiciimus, sed uestri ob gratiam, & cōpedes toleramus, & carcerē. Et illud gloriæ ducimus, cū Christi nos dicimus uinctos.

CAP. III

P 2 Si tamē

Acto. 9
Sal. i
Paulo vas electiois

Sit amē audistis dispensationem gratiæ dei, quæ data est mihi in uobis. **A**perit hoc loco qualiter sit deus Anania affatus, uidelicet uas electiois est iste, ut mihi portet nomē meū corā gētibz, & mysterij reuelationē. Et quæadmodū ipse nō ab homine illud p̄dicasset. Gratiæ autē dei dispensationē intulit, p̄inde ac si dicat: Sic em̄ diuina est gr̄a dispensatū, ut & sup̄ne uocatus sim, & splendore oppletus, q̄ contumax fuerā, ut saltē hoc pacto crederē, & illi obsequer. In uobis autē inqt, ab eo data est mihi gr̄a. Ipse nāq; mihi sic dixit: In gētes longinquas ego te mittā. Quo fit, ut gr̄a id sit adscribendū, nō mihi, q̄ de meo nihil contulerim.

Lap. 2

Quoniam scdm̄ reuelationē notū mihi factū est sacrm̄. **E**cce quæadmodū gr̄a opus, sacra menti sit reuelatio. Est em̄ id sacramenti uel maximi argumētū, q̄ gentes cum essent abiectiones, ipse q̄ deos colerēt manufactos, ad maiores sint honores p̄uecti, q̄ ludæi q̄ deū antea colu. Sicut supra scripsi in breui. **C**omonefacit itē hoc loco de q̄bus fecerat mentio- nem, gentiles uidelicet fuisse ad fidem uocatos, qui longe à deo essent antea diuagati, & patriarchis desuper & dificatos, & huiusmodi reliqua.

Psal. 147

Prout potestis legentes intelligere prudentiā meā in mysterio Christi. **S**cripserā (inqt) uobis, nō quantū res exigebat, sed quantū satis esse uestris uiribus uidebat, & quāta capere uobis liceret. Ex quo intelligere potestis, prudentiā meā in mysterio Christi, hoc est, quo pacto cognouerim Christi mysteriū, q̄ ad dexterā patris assideat, & uos item in concessum receperit, & quia in se utrosq; condiderit in unū hominē nouū, & quot sunt mysterij reliqua. **P**er noscitur ergo ex hisce mysterijs, meæ prudentiæ dignitatē, & quæ mihi aperuit deus. **Q**uod autē id honoris loco uel maximi sit habendum, ausculta quod inquit: Non fecit taliter omninationi, quia iustificatio nes & iudicia sua nota fecit Israel.

Johan. 7

Quod alijs generationibus non est agnitū filijs hoim̄, sicuti nūc reuelatū est sanctis apostolis eius & p̄phetis in spiritu. **D**icit aliquis: Quid ergo? Nōne & id p̄r sciuerūt prophetae? **A**lio- qui quo pacto Ch̄s hęc diceret? **M**oyse & p̄phete de me scripserūt, & scrutamini scripturas, illæ em̄ sunt quæ de me testificant. **P**rimū quidē id Paulus sentit, non cunctis fuisse hominibus reuelatū mysteriū, deinde neq; alienigenis illud innotuisse filijs hominū, demū haud æ que prophetae fuisse hoc cognitū sacrm̄, ut in p̄senti apostolis apertū est. **E**t qui in nouo sunt testamēto, prophetis p̄ spiritu sanctū notiora sunt facta. **N**am si Petrus sp̄s minime intruxisset, nec Cornelius ipse, nec q̄ cū Cornelio erāt una excepisset. **A**t tēde etiā quæadmodū nihil de circūcis, sed de gētibz sp̄s cuncta reuelat. **E**rat sane p̄magis, ut gētiles, genus hoim̄ abominandū, & idolis deditū, ad fidē susciperent. **A**ccedit etiā q̄ cum Petrus, q̄ tanti erat, à spiritu esset institutus, nec ueteribus illis credi possit, tam acriter dei mysteria innotuisse.

Propheza nos
huius testamenti.

Acto. 10

Et gentes cohæredes & cōcorporales, & cōparticipes promissionis eius in Ch̄o Iesu per euangeliū. **H**oc illud mysterij est, qd̄ gentes Israeli sint cohæredes, & promissionis cōparticipes. **P**articipabāt nāq; promissionis diuinæ Israelitæ, tanq̄ gens sancta. **E**rant t̄o participes, qui interea essent immūdi gentiles: **A**t quō: In Christo Iesu, hoc est, per eā quā erāt in Christo fidē adepti, quæ fides per euangeliū illis obuenit. **N**eq; fat habēs, participes illos dixisse: quinetiā ut summā quandā propinquitatē exprimeret, & cōcorporales, dixit. **E**rāt nāq; cū Israeli gētilis unū corpus fortitū, & sub capite uno, quod Christus est, connexi & iuncti.

In euangeliū mi
nisterio tria p̄
standa

L. Ep. xv.

Quis factus sum ego minister scdm̄ donum gratiæ dei, quæ data est mihi scdm̄ operationē uirtutis eius. **E**uangelij sum (inquit) minister effectus, ob idq; & coniectus in uincula. **N**ec t̄n id mea uirtute agit, sed dei munere singulari, & eius gr̄a quæ mihi data est dono: nec parce, sed abunde ut pote, cuius deus sit p̄potens operator. **V**el quia id mihi ministeriū gratis ille cōtulerit. **N**on em̄ satis esse hęc dignitas uidebatur, nisi accessisset & uirtus. **I**n h̄mōi autē ministerio tria per nos cōferēda. **A**nimus primo quæcūq; discrimina it̄repede aditus, & sapia & intellectus, & uirtus integritas. **Q**uinetiā ut deus ipse uires suppeditet, necesse est, in q̄bus uel maxie hęc oia sunt.

Eunomius he
reticus

Mihi em̄ oim̄ sanctorū minimo data est gr̄a hęc. **C**ū sit diuinæ gratiæ magnitudinē expli- caturus, uide q̄ modeste de se loquat. **P**ost tantas nāq; res optime gestas, minimū se appellat, nō mō apostolog, sed oim̄ etiā sanctorum, hoc est, fidelū. **Q**uod procul dubio rōne humilitatis ma- ius est longe, q̄ illud quod inquit: Non sum dignus uocari apostolus.

In gētibz euangelizare inuestigabiles diuitias Ch̄i dei. **Q**uota mihi (inqt) cōcessa est gr̄a? **V**t euangeliū nēpe gētibz p̄dicē. **C**ūq; aliq̄ essent in circūcūcōne ex discipulis deputati, is erat ad gētes dimissus, eoq; & gr̄a indigebat, cū minori crederetur maiora. **Q**ui enim erat ut dete- riores cōuerteret cōstitutus, siue magnitudine p̄staret, siue esset inferior, ex gr̄a utrūq; susceperat. **Q**uo fit, ut inuestigabiles sunt dei opes, lōge magis nec ep̄ uestigari subf̄tātia possit. **Q**uo ergo pacto? **E**unomius hæreticus ille cōprehendere se h̄mōi dei subf̄tāntiam iactabat.

Et illuminare oēs, quæ sit dispensatio sacramētū abf̄cōditū à seculis in deo. **Q**uod autē futu- rum esset, ut gentes ipse uocarent, per spiritū for̄tū & prophetae & angeli cognouerunt. **Q**uod autē concessuri essent in dei throno gētilis, & alia h̄mōi habituri, quis unq̄ sperādo operiretur? **P**ropterea autē sacrm̄ hoc nūcupat, hoc arcanū, quia iam pridē sit, & à principio in deo recōditū. **N**on em̄

Non enim nuper est hæc dispensatio adinuenta, & deo soli est cognita: sed à seculo constituta, & gentibus iam diuulgata.

Qui oia creauit p̄ Iesum Christū. **R**ecte creatōis hic meminit. **Q**ui em̄ cūcta p̄ Ch̄m crea- uit, sine ipso nāq; factum est nihil, uel per Christū id sacrm̄ reuelat.

Trinotefat nūc principibus & p̄tibus in cœlestibus, per ecclesiā multiformis sapiā dei. **N**eq; superiores (inqt) p̄tates & principatus, mysterij huius, qd̄ gentibus est reuelatū, illā habēt cognitionē. **E**rit uero angelis & archangelis illud & solis constabat, q̄ Israel esset pars dñi popu- lus eius, & allaturus eēt dñs populo suo salutē, & eundē à prauis facinoribus exempturus. **Q**uod autē gentiles tantū essent honoris consecuturi, latebat utiq; tam superiores q̄ inferiores illas po- testates. **P**er ecclesiā uero, hoc est, ab eo quæ nobis (qui ecclesiā ipsam p̄ferimus) obuenerūt. **N**am collata in nos beneficia, potestates, & principatus diuinæ sapiētiae monuerunt, ut intelli- gerent q̄ sit de ecclesia benemeritus deus. **N**ec simpliciter qdem, uariā dicit sapiētia, sed diffor- mem, illā arguens incōprehensibile esse. **G**regorius autē Nysses, ante incarnationē affirmat, sim- plicē quandā potestates cœlestes habuisse dei cognitionē. **V**idelicet q̄ sola uolūtate cuncta crea- rit, & eidē licere om̄ia p̄uidebant, moderariq; uniuersa & sapiētē curare oia intelligebāt. **I**ncarnato autē dei uerbo, ex cōtrario cōtraria sunt effecta. **N**am per mortē uita successit, per infir- mitatē potentia, p̄gnominā gloria, p̄uiliora deniq; sunt consecuta, quæ deū decerent. **S**ic igitur nunc multiformis cognita cœlestibus dei est sapientia atq; potentia, quæ ubi nobis innotue- re, potestates illæ per nos p̄fecta ecclesia, quantis esset dignata bonis, ad certiorē sunt diuinæ sapientiae cognitionem deductæ.

In quo habemus fidutiā & accessum in cōfidentia p̄fidē. **Q**uod autē p̄ Christū effecta sunt oia, patet inqt ex eo, quia ille fit q̄ nos ad patrē deduxit. **V**eruntū nequāq; fumus captiuos mo- re, nec ut fontes & noxii ad patrē deducti: sed fidutiā habemus, nō simpliciter quandā, sed ut cōfide- dere plurimū possumus & audere. **V**erū unde h̄mōi nobis bona p̄ueniūt? **P**er fidē inquit. **H**ęc nāq; prauis delictis facinoribus fidutiā nobis adiecit, & confidentiam.

Propter quod peto, ne deficiatis in tribulationibus meis pro uobis: quæ est gloria uestra. **P**ropter qd̄, qd̄ illud: **N**imis quia magnū est uestræ uocatiōis mysteriū, & ingentia quæ dā mihi sunt demādāta & credita, qd̄ uobis id p̄dicādi munus suscepi. **N**ā & necesse est, & uincula ab his & mala alia p̄ferā, q̄ huiusce sunt ignari mysterij, & acerrime huic contradiant. **Q**uapropter uos obsecro ne deficiatis, hoc ē, ne obturbemini, si qd̄ iniuriæ uobis obtigerit, uel graue aliqd̄ & mo- lestū offerat. **I**d nāq; uobis poti⁹ gloriæ cedit, q̄ tāta fit de⁹ erga uos charitate affectus, ut nō solū filiū uestri ob grām morti obtulerit, sed nos etiā qui eius sumus seruitute deuincti, ut uobis con- ducat patrē periculis fuerit & uinculis astringi. **S**i itaq; meq; p̄fessuræ uobis sunt gloriæ, quanto maiorē ex uestris laudem uendicabitis.

Uobis rei gr̄a flecto genua mea ad patrē dñi nostri Iesu Christi, ex quo ois paternitas in cœlis & in terra nominat. **C**ū itaq; tanta erga uos dei sit charitas, & incōprehensibilia sint quæ adē p̄ti estis iam bona, oro inquit, ut & gratia uobis inhabitantis Christi in uos conferatur, eūdemq; possitis & mente complecti, per noscereq; eius uos esse charitate affectos. **C**um autē flecto genua dicit, ostēdit se ingenti animi ardore precari. **E**x patrē uero superno om̄is deriuat paternitas. **I**n terris qdem generatiōes p̄ paternitatē designās, quas gr̄a cœlestis, a patrū nomine dicunt. **I**n cœlis autē, quia nulla ibi suscipitur soboles, paternitatē angelorū cœtus appellat, perinde ac si dicat: **E**t quæ in cœlo sunt, & in terris tribus, erant. **E**t quia hac ratione est omnium patrē, ab eo & patres ceteri nominantur.

Ut det uobis scdm̄ diuitias gloriæ suæ uirtutē, corroborari p̄ spiritu eius, in interiori homie Christi habitare p̄ fidē in cordibus uestris in charitate radicati & fundati. **Q**uid (inquit) uo- bis & opto & precor: **C**erte ut ille tanq̄ opulētus & gloriā e nobis deposcēs, cōstantiā uobis & fortitudinē largiat, tentatiōibus obstēdi, ne his tanq̄ p̄cellis & fluctibus inuoluti, p̄cipites defe- ramini. **N**ec fat habens hos iri corroboratū, & uirtutē adiecit, cuius ex abundantia, bona his com- precat. **A**t quo pacto corroborari hos cupis? **P**er eius spiritū, inquit. **I**s nāq; uires suppeditat, quemadmodū & Esaias spiritū fortitudinis dicit. **N**ec solū obfirmari hos petit, sed maiorem in modū & affluentem robore stabiliri, habitare Ch̄m in interiorē hominē in cordibus uestris, hoc est, non leuiter & superficite tenus, sed alte in uobis & profunde insideat. **Q**uomodo? **P**er fidem. **F**ides nāq; inhabitat Christum p̄ctoribus, cū patrē aduentans, & in his cōmorat, ut antea dixit. **I**d sane munus pulcherrimū consequemini, si eius in charitate fueritis radicati, hoc est, si in- concussi & stabiles permanebitis, nil fluitantes & iactabundi. **D**uo itaq; quæ dā his cōprecat. **V**t spiritu roborentur, & eoq; in cordibus ut inhabitet Christus. **V**el ut roboremini inquit, ut in- teriorem hominem uestrum incolat Christus.

Ut possitis cōprehendere eū oibus sanctis, q̄ sit lōguitudo, latitudo, & sublimitas, & pfundū. **Q**uod prius fuerat exortus & conprecatus, ut sp̄s his cū sapiā, tū reuelatōis cōcederet, ut intellige- rent, qualis eoz uocatiōis spes esset, & huiusmodi reliqua, id ipsum in p̄sentiā p̄sequitur.

Johan. 1

Deut. 32
Iocatio gētiū
lanit; angelos
archangelos.

Gregor. Nyss
senus.

Fides fidutiā
adiecit & confis
dentiam

Cōstantiā p̄e
cipue Ephesi
is precatur

La. 11

Johan. 14

In interior

Ut possitis (inquis) mente & cogitatione cōplecti, cū fidelib⁹ cæteris, q̄ illud mysteriū sit, quod uestri est gratia dispensatū, & eo magnitudinis profectū, ut sit ubiq; terrarū amplissime p̄pagatum. Vnde & hoc undiq; circūplexus sub corporali figura describit. Explicauit enī ipse ut potui hoc facim, nil tñ pot̄ meis ex uerbis, nisi per spiritū patefiat, cōprehendi. Neq; aliter uobis licebit eiusmodi mente cōcipere, nisi à spiritu corroboratis. Est q̄ppe magna uirtute opus, ut apud nos habitet deus. Gregorius aut̄ Nysses per latitudinē hmōi pfunditatē & longitudinē, crucem dicit significari. Compreatūq; Ephesius fuisse apostoli asserit, ut quirent crucis mysteriū contempleri. Sigdem hac cruce om̄is contineret dispensatio, qd̄ sane est conuenientiū. Per crucem enī maxie dei gr̄a erga nos charitatē p̄spiciā fieri, sicuti & dñs dicit, & Paulus mō subiungit.

Gregori⁹ Nyss

Johan. 3. 14.

Scire etiā sup̄eminētē sciē charitatē Christi. Quin etiā, inquit, inuestigādo Christi huiusmodi charitatē noscatis, quæ procul dubio cæterarū res excedit cognitionē. Quod si ita se habet, q̄ pacto nos sumus charitatē hmōi cognituri? Excedit qdem oim sciam & humanā uel delicit. Vos uero nō humana scientia charitatē estis hanc percepturi, sed spiritali. Præterea neq; illud dixit, quia hanc quanta sit cognoscetis, sed sup̄eminētē, & aliā q̄uis excedentē sciētiam, hoc inquit, præcor ut à spiritu perdiscatis. At quis est huius rei ignarus? Omnes profecto, & hi præcipue, qui grauius ferunt aduersa, & qui deo ipsi māmōnā anteponunt. Quod si eam sciam teneremus, nec de diuina prouidentia quereremus, nec animū præsentibus his terræ bonis intē deremus, à deo deficiētis, qui tāta nos charitate p̄sequit. Aduerte aut̄ si charitas ipsa oim sciam antecedit, longe magis & dei substantia, cuncta est excessura.

Charitas oim sciam antecedit.

Ut adimpleamini in oim plenitudine dei. Bisariā hoc nonnulli intellexerunt. Vel ut sciatis quæadmodū in patre, & filio, & spiritu sancto adorandus uobis sit deus. Hæc enī plenitudo est dei, trinitas ipsa. Vel ut oim sitis uirtute repleti, qua plenus est deus. Puto tamen id magis sentire apostolum, uidelicet ut omnes perfecti sitis in oim sciam deum perfectione, diuina omnia, prout sunt, pernoscetes.

Et aut qui potens est oia facere sup̄abundanter, quā petimus, aut intelligimus, scdm̄ uirtutē quæ operat̄ in nobis, ipsi gloria in ecclesia, & in Christo lesu om̄es generatōes seculi seculorum, Amen. Et si ipse quidē hæc præcor, Deus tñ longe maiora q̄ meæ sunt preces, potest nanq; nō modo perficere, quæ per nos supplicant, quin & cunctos operādo excedere, & sup̄abundanter, hoc est, liberaliter & ubertim. Dupliciter itaq; hac in re dicit deū p̄stare, & quia oia potēs est facere, & quia sup̄abundanter. Potest nāq; uel hoim quisp̄a plura facere, q̄ petant, nō tñ sup̄abundanter, qd̄ sane largiter est & summa cū liberalitate; cū utrūq; deo exequi liceat, q̄ magna quædā nobis excellētia fecerit. Quid nī? Qui gentiles in adoptionē suscepit, uel sibi infensos. Quin etiā uel ex his, quæ in nobis ē operatus, satis esse, qd̄ diximus, perspicui p̄t. Et iure qdem in dei laudē sermonē concludit, ut & beneficia conferentē extollat, & magnitudinē hoc pacto gestorū in nos pateficiat. Neq; enī ea fuisset hic demeratus, nisi deus nobis talia contulisset, q̄ in sui admirationē & gloriam conuerterent homines. Nec simpliciter illi gloriam dicit, sed per Iesum Christū. Non enī uere quis potest laudibus deum efferre, nisi in Christi uirtute. Is nanq; ad huiusmodi gloriam deferendam, uirtutem nobis & gratiam præbet, instruitq; quemadmodū illa fit deferenda. Recte aut̄ in ecclesia dei in se hanc gloriam consistat. Quippe quæ p̄petuo est permansura, & portæ inferi aduersus hanc nil præualebunt. Quo fit, ut dei cum laus, tum gloria sit in æternum futura.

Ex adoptratis gentilib⁹ maxie diuina fulget liberalitas.

Dath. 16.

CAP. III

Oblero autē uos ego uinctus in dño, ut digne ambuletis uocatione, qua uocati estis. Non imperate mō discipulis quæ rectora sunt decet magistrū, sed huiusmodi pro eoz salute inferuite. Propterea & Paulus in serui morē præcat, proponitq; precando & uinacula. Vinctus ego enī inquit in dño. Perinde ac si dicat: Nō prauo aliquo meo facino re, sed ob dñi grām sum cōiectus in uinacula. Veneremini ergo & uos q̄ pro Christo dño cōpeditis tolerāt. Veq; qd̄ præcor: Pro me equidē nihil, sed p̄ uobis, ut quæadmodū uestra deopocit uocatio, sic incedatis. Estis nanq; ad magna quædam uocati, ut cum Christo uidelicet confideatis, regni celestis eidem futuri participes. Quo circa non erit uestra hæc dignitas indignis Christo operibus uituperanda.

Quom̄ omni humilitate. Ostendit hoc loco, quæadmodum cuiq; liceat p̄ uocatis dignitate & uitam ducere. Si enī (inquit) humilem te ipse præstiteris, & tui ipsius habueris notionē, & quibus fueris deo bonis dignatus intelliges: dolebis p̄fecto & contraheris, & ei gerere morē studebis, qui in te fuit beneficium. Est præterea cunctarū uirtutum mater humilitas & fundamentū. Eoq; & ex hac dñi uirtutū genera memorans, beatos affirmat qui spiritu essent humiliores, præ seq; ferret humilitatē. Cū omi inquit humilitate, ut q̄ nō uerbis modo, sed factis habitūq; ipso & gestu, sit p̄ferenda. Nec in unū alteq; ue hæc erit humilitas, sed in om̄es seruāda, siue tenuem dixeris & abiectum, siue opulentum & clarum.

Dath. v. Humilitas m̄ oim uirtutum.

Et mansuetudine cū patientia. Dabit nāq; qui & si humilis sit, acer tñ & iracundus. Sed is qdem nullius erit momenti, & procul inutilis.

Suppor

Supportantes inuicē in charitate. Cōmonefacit hoc loco quodnā obuentū: sit ex m̄ sue tudine lucrū, & quid ex patientia subsequat. Deinde ne quis diceret, quo pacto quierit proximum ferre, qui ad irā sit promptior, & plane conuicietur: Inducit itaq; tolerantiā modū, in charitate inueniens. Hanc enī si consequemur, nos inuicem tolerabimus.

Soliti seruare unitatē spūs in uinculo pacis. Quæadmodū in corpore spūs omnia continentur & diuersa sunt mēbra sic spūs sanctus in nobis fidelibus gerit, qui cūctos facit unanimes necitq; quāuis natione & moribus uel artibus differant, & per eundē hūc spm̄ oēs sumus unū effectū. Studeamus itaq; hanc per mutuā pacē seruare coniunctionē. Nā si charitatis hunc nexum nequaquā adipiscemur, nec pacatōres adinuemus fuerimus, perdituri haud dubie sumus quam spūs nobis contulerit unitatē. Nec secus nobiscū agetur, q̄ si cum reliquo corpore manus uel pedes dissidium fecerint, & ab alijs corporis partium nexu & copula profcindantur. Nō enī ultra sub uno spiritu membra continentur. Est itaq; nobis summa diligentia opus, ut quo unus cōcesserit, eodē & alius subsequatur. Sunt enī huiusmodi, qui non uno sunt uinculo alligati, uel nullā habeant suimet potestātē, sic procul dubio sub uno spiritu erimus.

Spiritus vnus unitatis auis thor.

Unum corpus, & unus spūs. Nec simpliciter quandā Paulus exigit charitatē, sed eam certe, quæ ob mutuā coniunctionē uniuersos in unū redigat corpus, ita ut membroq; instar sibi inuicem cōpatiantur, adgaudeantq;. Vnus spūs, recte id dixit. Nam cū fideles iuncti sint corpore, unū etiā spiritū habeāt necesse est. Vel quia potest cōcedi, ut qui unū sit cū cæteris corpus fortitus, nō tamen spiritū unū. Videlicet si quis sit, qui hæreticis forsitan bene uelit, nō tamen illoz dogmatibus assentiat. Vel etiā cū unus sit spiritus a uobis per fidem acceptus, & unū sentire oēs debetis, & cōuenire. Vel spiritū æ quā animi prōprietudinē dicit, & bonā cōspirationē, tanquā id dicat, corpus unū & animus idem.

Spiritus pro animi promptitudine.

Sicut uocati estis in una spe uocationis uestre. Deus, inquit, pariter uos oēs uocauit, & uitā oib⁹ largitus est, & æ que est oim caput, cunctos simul & suscitauit, & inde cōsensus recepit, ac demū omnes pari honore suscepit, eademq; & una uniuersi speramus. Necesse est ergo pro charitatis hac copula, ut unū ex pluribus sitis. Nam in celo sumus pares oēs futuri, tamētū in terris eramus olim dissimiles.

Unus dñs, una fides, unū baptisma. Neq; enī maiore tu nactus es dñm, ille minorē. Neq; ipse ex fide, ex operibus ille est redditus. Nec demū tu p̄ baptismū salutē es cōsecutus, ille minime. Unus deus & pater oim, qui super oēs, & per oia, & in omnibus uobis. Hoc est qui cūctis præfider, & oia prouidentia & moderatione peruadit, & in nobis uniuersis inhabitat.

Uniciq; nostrū data est gr̄a secundū mensurā donationis Christi. Dicit aliquis. Si omnia sunt (ut inquis) cōmunia, cur ergo hic gratiæ minus, ille plurimū habet? Siquidē eiusmodi nō æqua partitio, inuidiæ feminariū esset, quemadmodū & Corinthijs euenit, & alijs plurimis. Id itaq; soluens apostolus, uniciq; dicit donū fuisse pro dei largientis arbitrio, mensura quadā colatum. Cū itaq; gratia sit illud & dono datum: fat tibi fuerit, q̄ acceperis quidpiā, nec proflus im munis gratiæ. Non enī pro debito tibi est aliquid perfolutū. Et quia deus mensurā cuiq; præfinit, nihil scrutabere, nec curæ sit, si non omnia solus acceperis. Nam si semel gratiam mensus est deus, in nostram profectō utilitatē id fecit. At qui ea communia haud dubie sunt, sine quibus consistare Christianissimum non potest, hæc præter si quis est gratiæ plusculū nactus, nil doleas. Nam & laboris forsitan plus ille impendit, ut in orationis progessu dicturus est. Neq; enī secundū fidei dixit mensurā quæ cuiq; est, ne in desperationē induceret qui minus haberet, sed donantis arbitrio modū præmisit, ne inde his dissidendi offerretur occasio.

1. Cor. 14.

Contentus esto data tibi gratia, nec qd̄ ultra scrutare.

Propter quod dicit, Ascendens in altū dominus, captiuā duxit captiuitatē, dedit dona hominibus. Quod autem hunc asserat hominibus contulisse, patet ex prophetæ huiusmodi dictis. Dedit dona hominibus. Dominus uero in altum ascendit, uel in crucis celsitudinem uel celi, ubi fuit terra iublatus, ut ex sequentibus magis fiet perspicuum. At quam hic narrat captiuitatem? Nimirum diaboli. Diabolus namque, & mortem, maledictionem in super & peccatum, in seruitutem subacta, Christus abduxerat. Quorum ex ditione & nos liberauit, qui his malis eramus obnoxij.

Psalm. lxxv.

Quod aut̄ ascendit, qd̄ aliud est nisi q̄ & descendit, primū in inferiores partes terræ. Quide scēdit ipse est, & q̄ ascendit super oēs celos ut adimpleret oia. Cū de humilitate disseruisset, nūc Christū producit, perinde ac si inquit, (sicut & ad Philipenses differens fecerat.) Quæadmodū nihil oblectatus est ad nos patris iussu descendere: sic uobis haud quāq; defugiendū, quin per humilitatē eidē descendēdatis. Quod autē descendit, liquet ex eo, q̄ hunc ipm̄ propheta asserit ascendisse. In deo nanq; cū ascensionem fatemur, & descensum significari præcedimus: nec secus dicere & in homine possumus. At, quē in locū descendit? In infernū. Nimirū quē profundissimas terræ partes pro communi hominū opinione appellat, quæadmodū & Iacob. Deducetis inquit, meos cum dolore in infernū. Et Dauid. A similibor descendētibus in lacum. Ad infernū ora itaq; Christus descendit, ultra quæ nihil est amplius, & super omnes celos ascendit quibus nihil est

Psalm. 2.

Gene. 27. Psalm. 137.

P 4

ueritas in Iesu, deponere uos secundum pristinam conuersationem ueterem hominem. Gentes quidem ita se habent, uos uero haudquam hoc modo Christum perdidicistis, si tamen illi audistis; hoc est, cum illi ex nostra doctrina iam teneatis. Non enim, si illi, dubitantis est dictum, sed confirmatis. Quin etiam illud est, Christum perdiscere, quod rectius uiuunt: contra qui uita peruersius duxerit, Christum ignorare necesse est. Deum enim (inquit) se scire fatentur, factis autem negant. Illud autem, Sicut est ueritas, sic debet intelligi, uidelicet nequam ipsi, quemadmodum gentes, uanis & superuacaneis in rebus incedite, uel uos ipsos ad eadem illa componite. Constat namque non esse inania, quae Christi sunt, certiora & uera cum dogmata dico, tum uita. Delictum siquidem falsitate praetendit, quippe quod inconfutatus sit & leuius: Virtus uero ueritate praefert, quae stabilis sit, & finem habeat. At quid estis edocui, uel quae non est quae secundum deum sit ueritas: Nimirum deponere uos ueterem hominem, hoc est, pristinam conuersationis modum, & uita illam antiquiore, & peccatis obnoxiam.

Qui corruptitur secundum desideria erroris. Bifariam hoc debet intelligi. Vel quia ut solent concupiscentia & uoluptates corrumpi, ita & homo his deditus, hoc est, eius inanes cogitationes perdunt, morboque decor omnis & pulchritudo, uel senio ipso defacit, uiresque ite corporis, ac omnia demum morte soluitur. In illa enim inquit die perdetur oes cogitationes eorum. Vel secundum desideria, id est a desiderijs. Ab his namque uetus homo delectur, ut uellus & ferrum, a quibus gignuntur, ab his & intereunt. Deperit praeterea & honoris & gloriae cupiditas, aio semper, corporaliter uero nunquam. Sic & uoluptates conficiunt. Recte autem error dixit, quae ex his orit uoluptates suas, ueritate simulat namque, mentis ac fallit: quippe quae uoluptatis praefert speciem, quae amaritudo sit & acerbitas. Id itaque error praetendit, ut cum aliud sit, aliud esse appareat.

Renouamini autem spiritu mentis uestrae. Ne quis existimet alium quae praedixi inducere hominem, praeter eum quae dixerat nouum. Renouamini inquit: hoc est, id ipsum quod in uobis consenuit, nouum reddite & immutate. Quo fit, ut subiectum sit idem, morum uidelicet solium & mentis pristinam immutatio. Verum quo pacto, istiusmodi potest inuolutio fieri: Per spiritum sanctum, qui uestram inhabitat mentem. Spiritus namque nullas sustinet ueteres actiones & prauas. Demum quod inquit, tale est: Innuamini animo & spiritali inuolutione, non corporali, uel in corpore ipso efficitur.

Et induite nouum hominem. Vides quemadmodum sit unum subiectum, quod exiit & indui possit: hoc est unum sit corpus, quod induitur & spoliatur. Indumenta uero diuersa, hoc est nequitia ipsa & uirtus faciles sunt, uel ad abdicandum, uel ad admittendum, si uolumus. Verum cur hominem nequitia dicit, & hominem uirtute denominat: Quia ex operibus ipsis figuratur homo. Nec minus haec quae ipsa natura hominis praefertur, siue bonitate, siue nequitia. Nouus autem ille est homo, qui & recens sit baptismo ablutus. Hic namque fortior se debet & constant praefertare, & cuiusuis labis immunem, & integrum. Haec proculdubio cuncta ad nouum hominem spectant.

Qui secundum deum creatus est, in iustitia & sanctitate ueritatis. Inquit, nouus homo, non secundum concupiscentias, sed secundum deum est conditus: hoc est, tali structura creatus, ut placeat deo. Et lauacro, non quae terra constet, & aqua, sed ex iustitia & sanctitate. His enim hominis huius continent substantia. Iustitia quidem uniuersalis quae da est uirtus, quemadmodum illud est usurpatum, Iustus est ille & irreprehensibilis. Et dominus ipse, si non superabundauerit iustitia uestra super pharisaeos. In ea namque uirtute omnem asserit contineri. Sanctitas autem puritas est & debiti omnis persolutio. Et quoniam in ueteri testamento iustitia dicebatur haec sanctitas, illa inquit uetusta, futura praefertur gurabat. Sed sanctitate hanc ipse ueritatis & euangelij dixerim ueritate. Est itaque homo iste i baptismo per iustitiam, & sanctitate creatus, induatur etiam uita, & opibus necesse est. Cum uero induatur ali quae fuisse intelligis, non ignores, quemadmodum nunquam sit amplius, quod semel induerit, deponitur. Vt illud: Induit maledictionem ut indumentum, & qui luce obductus est.

Propter quod deponetes mendacium, loquimini ueritate unusquisque cum proximo suo, quoniam sumus inuicem membra. Cum ueterem dixerit hominem uniuersaliter huc & particulariter hoc loco describit. Et primo alterius mendacia interdicit, & causas praefert, tum quae proximi inter nos sumus, tum quae maius est, & maiori nobis dedecori cedere, quae & membra inuicem dicitur, perinde ac si dicat. Num oculus si bestiam fuerit aliquam in nos irruentem efferatius dicitur, pedibus mentitur se nihil spectare, nec illis fugiendi facultate praefertur: Vt si serba aliquam alte resoflam, arundine & humo contecta, pes ipse praefertur, non oculi hoc ipsum celabit, ut aliam inueniat semitam: Id ipsum dicit & de membris caeteris potest, Sic itaque & non nihil ad inuicem mentiamur: sumus namque unius corporis membra.

Irafcimini & nolite peccare. Dixit, nolite alterutrum mentiri: Sed cum plerunque ira mendacium pariat, sic inquit. Bonum quidem nil prorsus irasci, at si illud contigerit cauendum ne ex immoderato iracundiae usu, effrenetur haec ira, & in peccatum euadat. Dicunt nonnulli unum esse iracundiae genus, delictum quod careat, eam uidelicet, quae uel in daemones, uel in uitia uitimur coerenda, & hoc ipsum explicare hoc loco apostolum.

Sol non occidat, super iracundiam uestram. Non diu, inquit, apud uos resideat iracundiae uitium, neque nobis nondum conciliatis, sol ipse e terris abscedat, ne forte indignis appareat illuxisse, neque

Delictum falsitatis, uirtus tribus ueritatem praefert.

Psalm. cxi.

Homo nequitia homo uirtus.

Homo homo. Psalm. 10. Hier. 52. Baruch. 7.

Psalm. 108.

Psalm. 4.

Iracundia quae sine delicto.

neue & nox ignem mente acrius agitando incendant, & insidias paret uel mortem. Nolite locum dare diabolo. Muta oppugnatione diabolo obfistetur, quandiu unis animis erimus condensati, nihil de suo est allaturus, ut qui nulli inueniat insinuandi se locum. At cum aliud inter nos distidium profeminauerit: tunc perinde ac occasione inuenta, ubi caput immittit ferpentis more, & mox reliquam corporis molem ingessit.

Qui furatur iam non furatur. Vides qualia sint uetusti hominis membra, mendacium scilicet, odium, furta. Neque enim supplicio afficiant furaces inquit, sed desinant malefacere, & a furto abstinere. Illud enim exterioris est & humani iudicij, hoc Christi doctrinae & pietatis.

Magis autem laboret operando manibus suis quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitate patienti. Neque enim fat est a peccatis desistere, sed his contrarium iter inire necesse est. Malis olim facinoribus incubuisti, nunc & bona exerce laborando: cum uel labor atterat corpus, quod ex otio quodam praua didicerat, tum abundanter unde uita hanc degat, & coferre in alios possit, quae ante hac multis subtraxerat, & beneficus fiat.

Omnis sermo malus ex ore uestro non procedat. Malum sermonem non otiosum dicit: superuacaneum & in tempestiuum, qualis scurrilitas est & facte dictum, Graece tamen *κατὰ* habet, hoc est, putre & foetidum. Turpiloquium namque iurgia & detractiones, putrida sunt & infecta. Neque enim factorum duntaxat gratia, quin & delictorum poenas luemus.

Sed si quis bonus, ad edificationem fidei, ut det gratiam audientibus. Hoc est, illud loquamur quod & proximi & aliorum fidei adificet. Graece tamen, quod fidei dixit interpret, *κατὰ* hoc est necessitas, tunc est scriptum. Perinde ac si dicat, Nullum de promatur per uos in tempestiue & incommode dictum neque ultra uelim loquamini, quae ferat necessitas: ut occasione audientibus praefertur, ut gratias habeant tam opportune loquenti. Qui enim in tempore loquitur, sanctius profecto ac pie loqueretur. Vel gratiam det audientibus dixit, hoc est, ut gratos hos faciat sermo, tempestiue prolatus. Nam quemadmodum odoramentum gratiam exhibent se pertractantibus: sic sermo qui de deo habetur, & animabus conducit. Vides quemadmodum quod antea semper comonefecerat Paulus, in praesenti nos oret, ut proximum quemque adificemus: quod utique aliud nihil praetendit, nisi ut nos ipsi adificemur. Nam qui alijs consulunt, quae animam uiuent, longe magis et sibi sunt profuturi.

Et nolite contristare spiritum sanctum dei. Si uerbum, inquit, turpe uel foedum protuleris, & Christiani hominis ore indignum: certe non hominem beneficijs ipsis affecti. Sed deinceps, qualibus sumus beneficijs ipsis affecti.

In quo signati estis in die redemptionis. In namque spiritus nos obfignauit, esseque de regio grege in super fecit. Atque is nequaquam astare nos fuit cum fontibus & damnatis: sed signum impresit, secreuitque ut redempti & liberi ab istiusmodi ira essemus. Nonne igitur pudere nos debet, si hunc incessemus: Obfignatum est inquam, os tuum a spiritu, ut nihil indignum se proferat, Noli ergo signaculum illud dissoluere.

Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, blasphemia tollatur a uobis cum omni malitia. Sustulit in parte dictis superioribus iracundiam, nunc uero eandem radicibus tollit. Amaritudo namque iracundiae & furoris est radix. At ubi acrior ira tempestas inhorruit, uehemetius oris operculum superat fluctibus, & per omne corpus diffunditur, & hominem ipsum efferat, Tollatur inquit & clamor, ita ut nec uestigium aliquod eius sit reliquum. Clamor quidem equi praefertur figuram, sessorum ira praetendit, constringe coepedibus equi & insidentem prosternes, demere praeterea maledicta & iurgia, quae ab ira nascuntur. Iram quidem magis incedit uociferatio. Et quia plerique sunt qui tacite irascuntur & iram comprimunt conticendo, & stimulis mordentur clandestinis, obscuramque & reconditam indignationem asseruant, eo adiecit, Cum omni nequitia, hoc est, siue exigua, siue magna sit illa.

Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem. Cum haudquam sit satis pro regno caelesti coesquendo abstinere a malis, sed necessarium in super sit quae rectora sint facere. Quippe si a bonis operibus defecerimus, tamen mali nihil egerimus, in gehennam conijceremur, ut est e pluribus euangelij dictis perspicuum. Propterea Paulus prauis interea omissis operibus, ad recti nos operatione hortatur, aitque. Estote benigni, ad nequitiam & blasphemiam differentiam: & misericordes, ut impietate fecernat a misericordia: & inuicem donantes, hoc est, ueniam delinquentibus tribuentes: ut eos reddat ab his alienos, qui in peccata labentibus nec ueniam dederunt.

Sicut & deus in Christo donauit uobis. Cum hos exemplis fat flectere ad bonum consideret, & demittit uobis, sed quae futuris diffidit plerique, quae olim sunt gesta deducit in medium. Inquitque: Deus uobis in Christo donauit. Quo pacto: In Christo, hoc est, cum filij sui distimitine & morte: ipse uero haudquam uos cum periculo quicquam cotuleris, at ille aliter longe. Nam ipse in fratrem & proximum, ille uero tibi ut hosti & ob peccata in senso, errata dimittit & largitus est. Aduerte autem, quia cum ad inuicem donantes dixisset, & uobis ipsis adiunxit, arguens, cum alternis donamur & mutuo in seipso gratiam conferre uel singulos.

Estote sicut

Estote sicut

Estote sicut

Psalm. 108.

κατὰ, id est marcidum.

Sermo de deo

Equus 2 Sessor.

Gehenna als conuictamur Baruch. 7. Luca. 11.

Als distideret. Baruch. 6. Baruch. 11. Luca. 6.

Estote

CAP. V.

Estote ergo imitatores dei, sicut filii charissimi. Vel pari et ipse psequere fratrem benevolentia, quod et te persecutus est dominus, sic deum pro uiribus imitare. Nec erit quod pacto hoc loco culpanda inopia, ut illud inquiras, si fratri dimiseris, quod deliquit, iactura ipse peccat. Sed peccati uenia dato, nullo tuo uel impedio uel detrimento, sed lucrū referes. Est enim maximū dei ipsū sectari. Alia deinceps causam refert magis haud dubie allicibile, cum inquit. Vt filii charissimi, hoc est, uel alia quaedam uos ad hoc cogit necessitas, ut patre scilicet imitemini uestre. Et cum nequaquam liberi omnes genitorē sectent, charissimi, addidit. Nam ita inuolūti filii patre imitabuntur. Et ambulate in dilectione, sicut et Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblatione et hostia deo in odore suauitatis. Id sane oim est fundamentū, quod si ante, non iracundia modo tollitur et blasphemias: sed cuncta plane demēt hominū. Idcirco et postremū hoc posuit. Docet preterea unde sumus et filii redditi, uidelicet ex ipsa dilectione. Debemus ergo eā amplecti, utpote, quae causam nobis, quod sumus a deo in adoptione adsciti, praeberit. Vt enim cum morbo aliquo laborauimus, medicamentos quorundam, quibus sanati fuerimus uel nomine ipsius uenerationi habemus et magnificamus: sic et dilectionē hanc amplecti debemus, quae seipsum pro nobis tradiderit dominus. Atque pro inimicis ille ipse se obtulit: tu uero amicis daturus es ueniā. Tunc itaque uere Christū sectaberis, cum his bene feceris, quae te odio habent. Sic enim et dicitur illud, ut Christus dilexit, et pro nobis seipsum tradidit, obseruabis. Id illud est sacrificiū et odor suauitatis, id ipsum inquam et Christus effectus est, cum pro nobis odio se habentibus obiit mortē. Id illud demū est, Deum hunc imitari.

Filii ex ipsa dilectione.

Uitia uiranda

Et sermone in gressibus ad res ipsas.

Alia interdicit

Alia tollit.

Hostis frēdes

Darth. 6

Gentiles hanc coeli et terrae structuram uenerabuntur. Alia libabit.

Idola gentium argenti et aurū.

Fornicatio autem, et omnis immunditia aut auaritia nec nomine in uobis, sicut decet sanctos. Differēs de acerbiori iracundia uitio ad eā uenit, quod minus plerisque mala uidet, habēdi cupiditate. Quae admodum em legislator, non occidēs aedicit, quod crimē pirā committit. Et deinceps, non adulterabis, iniungit, quod desiderij est et cupiditatis. Et sicut amaritudo, et clamor, et blasphemias, sunt iracundiae malū, sic fornicatio et immunditia, auaritiaque ad concupiscentia emanarunt. Eadem enim illa et pecuniam concupimus, et corpora adamamus. Ne itaque eiusmodi scelera uia apud uos in mentio fiat, sed integre puritate seruetis. Praebent namque sermones ad res ipsas ingressum. Estote sanctimonia praediti, et lingua item polleat sanctitate. Huiusmodi autem, et stultiloquiū, aut scurrilitas, quae ad rem non pertinet, sed magis gratiae actio. Vt enim clamor, quod esset ad irā uehiculū, sustulit, sic nūc turpiloquiū tollit et scurrilitatē, quae ad fornicationē inducēt. Nolite, inquit, salibus uti et uerbis scurrilibus: sic namque fornicadū excitabitis flamma. Proinde ne morosus uideret et grauis, ut quod iocosa interdicat et risus, remediū affert, sic inquit, quod ad rem non pertinet: hoc est, quod uobis non cōferat, nec ad bonos mores, uel uitā, quae quimus, faciat. Vt enim corpus quicquid incisor neque tolerat ex rebus quae nihil ad eius artinem arte aliquid opus cōficere: sic et Christianus sanctitate adeptus, haud quaquā debet, quod sanctimonij minus cōducit profari. Non enim ad nos attinet illa, quae nec necessaria sunt, nec plane expedit. At si quod dicitur incesit cupido, singula uerba in agēdis gratijs proferant. Quibus reddēdis si infueneris, recordaberis proculdubio, qualis ante hac fueris, et quātus sis in praesentia effectus. Et tua insup mala deplora bis, et stupore maximo capiere, quod tantis sis bonis dignatus, nec tēpus tibi supererit, ut alijs uacēs. Non enim risum et scurrilitatē hoc tēpus deponit, sed certamen et lucrū. Atqui hostis ille in te dentibus frēdens obuolitat. Tu uero ludis, et ineptias narras et nugās. Quinetiā haud quaquā facile est uel certantē aliquē, aduersariū hūc superare; quanto minus ludibundus quispiam, et io cis intentus de illo referre uictoriam, poterit.

Propter quod enim scitote intelligētes, quod omnis fornicator, aut immūds, aut auarus, quod est idolōz seruitus, non habet hereditatē in regno Christi, et dei. Nemo uos seducat inanibus uerbis. Erant, ut apparet, nonnulli apud Ephesios, quod dicerēt deū ingerendā formidinis gratia, tenuia haec et exigua interdixisse. Cur enim stultū quēpiā dicere, absurdū adeo debet uideri, ut gehennā fiat obnoxius, quod stultitiā hanc ipsam obiecerit, uel quo pacto auarus per idolis inferuire? De his itaque hoc loco narrat apostolus. Et nemo, inquit, uos seducat inanibus uerbis. Ea namque sunt inania dicta, quae ad breue grām habēt: res uero nihil de se afferre utilitatis coarguunt. Sed ueniunt praeter ea et quae ex his licentia sumūt. Quod autem auarus idolōz sit cultor, ex eo patet, quod dominus dicit. Non potestis deo seruire et māmonā. Absit itaque a deo longius, quae auaritia inflāma cupiditate. Nam quae auro se addixit ut dno, quod pacto non erit auri seruus, et idolōz cultui non se subiecit? Quippe quae auro et pecunias colat pro deo. At nulli erexi, inquiet, idoli. Quid illud? Neque inter gentes plerique idola se adorare profitebant, nisi uenerēt fortasse et Martē, sed uitij quidē incubere, idolis est inferuire. At nullas immolat oues, nec uina in sacrificijs fundit cum auro colit: at animas longe praeditas ratioe ditabit. Venerabant gentiles hanc caeli et terrae structurā, uel caetera quae cōditū deus: auarus uero quod suo labore cōflauit et manibus, adorāt et colit. Neque enim auaritia instituit deus, sed inexplebilis nostra habendi cupiditas hanc procreauit. Puto autem Paulū id a David acceptū, alio quodam modo disseruisse. Nam illo dicente. Idola gentium argenti et aurū, uel id ipsum prouenerit ut diceret cōuertisse, argentū et aurum idola esse. Est ergo quae auro et argento inferuerit, idolorum cultu detentus.

Propter

Propter haec enim uenit ira dei in filios diffidentiae. Ira inquit uel ob fornicationē immūditatēque et idolōz cultū obuenit, uel ex seducentiū uerbis. Filios autem diffidentiae eos dicit, quod prius non sunt contumaces, et deo diffidunt, decreta huiusmodi decernenti.

Filii diffidentiae qui.

Nolite ergo effugere participes eorum. Eratis enim aliqui tenebrae, nūc aut lux in domino. Nolite inquit talū ergo finis fieri participes, perinde ac eos prioris negotij cōmonefaciat, recognoscite dicens, quid aliquando eratis, utque a tenebris sitis in lucē iam reuocati. Prius namque cum pro uestris cum institutis, tum uitae prauitate, in ipsis tenebris degebatis: nūc uero lux estis effecti. Vt qui et dei sitis notione adepti, et lucis opera factitatis. Id tamē uobis non uestra uirtute prouenit, sed i domino: hoc est, diuinā ob grām. Nequaquam igitur debetis cum filiis contumacibus uersari, in quos ira peruenerit. Fueratis namque huiusmodi ira olim uos digni: nūc uero longe secus se ea res habet. Nolite ergo ad pristinas tenebras illas redire.

Ut filii lucis ambulate. Hoc est, modeste, et ut hos decet quae in luce faciūt iter. Quin potius uel alijs praeferre nos lucē iniungit. Nam qui lucis est filius, et ipse lux erit.

Filius lucis quod

Fructus enim lucis est, in omni bonitate, et iustitia, et ueritate. Interpretat hoc loco, diffinitio quod lucis filius sit, atque eū hūc esse, quod spiritus sit lucis, fructū adeptus. Spiritus namque fructus desert nec eā quidē quā antea diximus, sed illi longe diuersam cōrariamque bonitatem: uidelicet quod amari tudini et iracundiae aduerset. Et iustitiā spiritus ille producit, quae auaritiā ipsam impugnat: et ueritatē, quae fallacibus obstat immunditiae uoluptatibus. Omnē autem bonitatē dicit, quae in oēs confertur. Neque in beneuolus modo, sed uel in hostes potius et nobis inuenos.

Alia, lucis quod

Probantes quid sit beneplacitū deo. Experimenta de sumere perfectōz, et sane qui ferre iudiciū queunt. Est tamē imperfectioris et inexperti animi ea negligere, quae deo minus sunt placita. Cuiusmodi ea sunt uitia, quae superius explicantur.

Et nolite cōmunicare operibus infructuosius tenebrae, magis autem redarguite. Quae enim in occulto fiunt ab ipsis, turpe est et dicere. Infructuosa sunt et sterilia tenebrae, et scelestae opera. Neque enim fructū aliū afferunt, nisi mortē et dedecus. Non itaque sunt hisce operibus nostra cōmunicanda, sed arguite potius, hoc est, enixe instruite, quae talia fecerint. Cū uero inquit, turpe est dicere, facinora quae da nefanda praetendit, quae illi committerent, et Ephesi haec exerceunt.

Omnia autem quae arguunt, a lumine manifestantur. Cū diceret lux, ipsi estis, arguit quae gerunt in tenebris. Adiecit hoc etiā, et si uirtute praediti fueritis, caeteri non poterunt improbi. Nam ut ardēt et lucē praebent lucerna, sur nūcq subituros est domū: sic nostra uirtutis fulgor illuxerit, hi haud dubie deprehēdentur, quae gesserūt praua haec atque nefanda, tamē si per nos sint uerbis ad doctrinam facientibus castigati.

Similitudo apta.

Omne enim quod manifestat lumen est. Vt enim quādiu opertū est uulnus medicationē nullam admittit, sic et delictū cū fuerit reiectū, in lucem cōuertitur. Non enim peccatū dixerim, sed peccata patrant. Nam castigatū cū fuerit delinquens, et acrioribus uerbis increpitus, et penititudine ueniā consequet. Nōne huius omnes purgatae sunt et abolitae, quas antea peccatoz mole obduderat tenebrae? Vel quia nostra uita lumē est inquit, cū cunctis uisenda et cōtemplanda exponitur. Nemo enim occultat quod recte et sine labe gesserit. Quae autem supprimuntur, quia sunt tenebris digna, et occultentur necesse est. Nam et coargui debet et in lucem reduci, ut euangelicum illud testatur: Nihil occultū quod non reueletur.

Darth. 10. Darci. 4. Luca. 8. Peccatis inmersus.

Propter quod dicit, Surge qui dormis, et exurge a mortuis, et illuminabit te Christus. Dormitantē et mortuū, peccatis immersum dicit. Est namque quae prauis additus est facinoribus, haud secus ac mortuus, seculū et dormitētis in morē torpidus, somniasque et imaginās, quae minus subsistit. Vt uero a peccatis excitus surrexit, tūc illi Christus illuminādo alluxerit, hoc est, ut sol his affulgebit, et excitant a somno. Quādiu enim quae in malis praeterit actionibus, lucē odit, nec illi adhibet. Debestis cōpertū habere, quid somno pressus a mortuo differat. Plerique enim, et si factitant mala, facientibus tamen minus assentiunt: hi quidē dici capti sopore possunt, quae et celerius excitant: hi uero optimo mortui appellabunt, quod difficulter reuocant ad bonū. Et illud his in clamat, ut se tandē attollant. Neque enim desperanda est, quae uertit in melius possit natura.

Tidete itaque fratres, quō caute ambuletis, non quasi insipientes. Amaritudinē adhuc et iracundia purgat, atque ad hos istiusmodi diceret. Vos oues estis, et inter lupos uersamini, offerant in uos alij, uel qui familiarissimi sunt. Cauendū itaque, ne cui uel inimicitiae uel odij praebatis occasione, nisi fidei grā, ut nemo uos illa in re calūnie. Quin potius et honorē cūctis deserte, et obsequentiā. Vel in his speciebus nil obnitamini, in quibus fides nihil offendit, et colūba in morē uos gerite. Nam illud uerē sapiētiae maximū ē argumētū, si uos irreprehensibiles afferuatis, et prorsus in oculos.

Redimētes tēpus. Ne uarij sumus et incōstantes, commonefacit. Sed qui, inquit, haud quaquā uestrū est tēpus, sed accolae estis et conuenē, et a seculo alieni, nequaquam uobis uel honores, uel gloria, uel ultio est cōquirenda, sed oia toleratē sufferte: ut uel id tēporis saltē interea redimat, cū oia uolētibus mala uobis ingerere, eius rei potestatis feceritis. Nam quae admodum opulētis uir quāpiā, cū quēpiā uiderit, ut sua diripiat, et se inuadentē ut enecet, oia illi eximendū se gratia ab eo

Simile.

Q

discrimie

discrimine permixtus est. Sic uos uniuersa offert, ut in tuto sit caput, hoc est fides ipsa. Quonia dies mali sunt. Non dies substantia improbat Paulus. Lux em horz ac tempora...

Uini immoderata potatio...

Alas intemperantia...

Deus maxime habuit matris...

Barth. 10 Luca. 18

Utro subiecta...

Christus est ecclesie caput

Propterea nolite fieri imprudentes, sed intelligentes quae sit uoluntas dei. Quonia dies, inq, prauos sunt homines nacti, afferentes quae nos longe obturbent, uobis tamē qui sapientia estis exculti, curandū est ut nulla hisce hominibus offeratis uos in cessandū occasione. Id nāq; deo est placitū, ut nullis in rebus coargui delicti possitis, & fidem seruetis.

Non est inebriari uino. Adhuc in extirpanda ira uersat. Vini nāq; immoderata potatio, & iracundos reddit & temerarios. Quod aut hanc uini tollat immoderantia, ex eo perspicuū est.

Gratias agentes semper omnibus in noie dñi Iesu Christi deo & patri. Gratia semper agenda sunt deo, nō ob partā modo quietē & otii, sed cū aliquid patimur quod merore afficiat.

Subiecti inuicē in timore Christi. Rursum charitate producit in mediū. Hac em & alterna subdi derint, cū tali sint nexu deuincti, dissolui nō poterunt, nec dissidium perpeti.

Mulieris uiris suis subditae sint, sicut dño. Neq; em temere studij plurimū eiusmodi uxoris & uiri cōiunctiō impēdit aplūs, praesertim cū à principio deus maximā habuerit matrimonij rationē.

Quonia uir caput est mulieris, sicut Christus caput est ecclesiae. Ipse saluator corporis eius. Rationibus astruit necessariū fore, ut uiro se subiciat uxor. Proinde amoris materiā profert & causam, uirū scilicet capitis locū tenere, id est dominari & providēdi.

Sed sicut ecclesia subiecta est Christo: ita & mulieres uiris suis in oibus. Clarus est hisce per dices, quod dixerat supra, estote uiris subiectae ut dño. Oportet nāq; ita uiris subesse uxores, ut Christo ecclesia, si ecclesia Christo subiecta est, quae cū uiris & mulieres cōplectitur, debet ergo uxor

uxor uiro esse supposita. Dicit aliquis: Si debet uxor cūctis in rebus in uiri esse arbitrio, & illi gere re morē, ergo si a uiro ad infidelitatem cogatur, & dñs ut immolet, erit etiā uel in ea re obsequendū. Atqui nō de infidelibus hic sermo habet, sed de fidelibus, ad quos & scribit apostolus.

Uiri, diligite uxores uestras, sicut Christus dilexit ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea. Vides quēadmodū uxorē hic cogit ut uiro se subdat, nec secus q̄ Christus subest ecclesia. Audi praeterea, ut coniugē hanc tuā ames, cōpellat, nō ut in tyranni morē in hanc imperiū habeas, sed ita ut colas, quēadmodū & Christus ecclesiam. Quin etiā sic te illius miseret, ut Christus em ecclesiam ipsam com miseratus: uel si quid fuerit p te tolerandū, uel eius si sit gratia moriendū, nō illā rei ceteris, aut par uia estimabis, quippe cui tanta sis necessitudine copulatus.

Ut illa sanctificaretur mudans eā lauacro aquae in uerbo uitae. Erat ergo immunda ecclesia & deformis, nil tñ hāc uel quale tē aspernatus est dñs, sic uelim ipse nec tuā habeas uxorē contempnū, uel si indecora sit admodū & abiecta. Audi qd ille de ecclesia narret, cū inq; Quae quon dā tenebrae fuit. Quid dici tenebris p̄ obcuris? Seruientes nequitiae & inuidiae. Quid erit igit uirtijs hisce impurius? Proinde cōtumaces, insipientes, & maledici: qd tandē his erit despectus & specie magis inuisum, alioqui tanq; pro decora aliqua & admiranda, mortē Christi obiuit. Purifica uit aut lauacro aquae, hoc ē, in baptismi uerbo & uitae: Patris scilicet & filij & spiritus sancti nomine.

Ut exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam. Nec simpliciter pura dicit, sed gloriosam. Quēadmodū igit Christus inq; homo ecclesiae author est, sic ipse uelim erga uxorē te gesseris ut q̄ ille aīe pulchritudinē uēdicabat, sic ipse circa istiusmodi aīe decorē, nō corporis formositate uaca bis. Quā animae uetustate si ab uxore exegeris, celerrime illi hāc cōparabis, si eā ita institues atq; formabis, deo adstitutes spiritu gloriosam.

Non habentē maculā, aut rugā, aut aliquid hmoi, sed ut sit sancta & immaculata. Ex his animae uitia patefacit. Maculae nāq; uitia preferūt, q̄ recens sunt aīe indita & dilui facile possunt. Rugae uero, q̄ tēporis diuturnitate in ueterata inhaerint, hae sane immūdos reddūt, & uix abluuntur. Diuinum tamen & istiusmodi lauacrum demit uniuersa hae & abstergit, sanctosq; & immaculatos adstituit.

Ita & uiri debēt diligere uxores ut corpora sua. Hoc loco ut corpora sua, nō ut maius ali quod arguerūt uel necessariū magis apposuit, quippe q̄ p̄picuū sit Christi in ecclesia charitatē lon ge esse p̄stantiorē, q̄ ut deduci debeat in exēplū. Sed illud adiecit, tanq; propinquius & magis cō iudū. Quippe cū Eua, quā fecerit p̄tendit genus, Adā fuerit detracta ex latere. Dixit em. Hoc nūc os ex ossibus meis. Sed ne q̄ illud obiecerit, Christus qd e eo seipsum tradidit morti, q̄a deus est: aliud nobis necessitate imponit apostolus, debēt inq; amare, hoc ē nō ḡares ipsa, sed debitū est & necessitas qdā. Nā uxor tuū est corpus, Christi uero exēplū nō mō ut uxorē beneuolētia p sequamur, cōmonefacit: sed illā ut optimis moribus imbuamus & fide. Inferi nāq; ut sancta sit & sine macula. Carnis uero exēplū ad uxorē amandā carne duntaxat, non spiritu facit.

Qui suam uxorē diligit, seipsum diligit. Nemo em unq; carnē suam odio habuit, sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus ecclesiam. Diligentius quisq; suam carnē ut curat, sic etiā curanda est uxor. Rursum rei huiusce argumentū, Christum producit, ostendens quēadmodū haud secus nos ille ac propriam carnem dilexerit.

Quia mēbra sumus corporis eius de carne eius & de ossibus eius. Est em & ille ex nra hac carnis materia genitus, ut Eua ex Adā cōpacta est corpore. Et quēadmodū tanta est inter hos haud falso propinquitas, sic nobis cū Christo summa est unitas. Vel aliter. Ex illius aut carne cō stitimus & ossibus. Quia ut ille ex spū & nullo cōgressu progenitus est, sic ipsi in regeneratiōis lauacro, ut cūq; sumus mysterio: participes. Per baptismū nāq; cōfestim & iterato creamur. Et ut pauca dicā. Id inq; apostolus, summa ipsi cū Christo habemus propinquitatē. Quippe q̄ in ea forma, qua & uisus & cognitus est, carnis nostrae & sanguinis particeps fuerit, & causam praebuit, ut spū rursus procrearemur, quemadmodū Eua ex Adam ut plasmatetur.

Propter hoc relinquit homo patrē & matrē suā, & adhærebit uxori suae, & erūt duo i carne una. Ecce alia qdā aequitatis institutio, ut genitoribus quispiā destitutis, uxori iungat. Neq; cohabitabit dixit, sed cohaerebit: inseparabile cōiunctiōne & nexū p̄tendēs. In carne aut una simpliciter pro carne ipsa accipit. Basil? tñ sic sentit. Erūt uidelicet caro una. Designat p̄terea & aliud quiddam. Erunt scilicet duo ut carnem unam conficiant, hoc est, ut filios pariant.

Sacramentū hoc magnū est, Ego aut dico in Christo & in ecclesia. Verē nāq; debet hoc sacramentū dici, ut eos qui se genuerint deserat quispiā qui labores sunt & erūnas in generādo & educando persequi, & beneficia contulere innumera. Et illi inhæreat, quam nec antea uiderit unq; nec boni aliqd prior ipsa attulerit. Alioqui quicqd est sacramētū huiusce, uel de Christo propheticē

Adde, ob dilectam.

Uxoris improbitas toleranda.

Amor in uxore qualis esse debet.

Eua. Adam. Gene. 2

Uxor optimis moribus formanda.

Gene. 2. Uxor cōhabita duntaxat cohaere duntaxat.

pheticæ dictū ipse acceperim. Ille nāq; patrē reliquerat, nō loci cœffu, sed cōdescensu ad carnē, & uenit ad sponsam, q̄ prius se ignorasset, & illi uno in spū unitus est. Qui em̄ adhæret dño, spū ritū nouū cū eo fortitur. Cur igitur nuptiæ improbant; cū has Paulus diuini sacramenti in argu mentū producat, eadēq; sacramenti nomine nuncupet?

Veruntamē & uos singuli unusquisq; uxore suā, sicut seipsum diligit. Veruntamē, inquit, & si allegorie hæc ipse acceperim, de uxore tñ sunt dicta. Neq; allegoria hmōi (ut scriptū est) tollit in uxore affectū. Debet em̄ quisq; uxore nō secus ac seipsum amare uocareq;. Nec illud ipse obieceris, hoc illo uel esse uitio uel infectā. Es em̄ & ipse tua in carne uita cōsecutus, ut manū incuruā, claudū pedē, uel oculos ipsos in tortos; nihilominus haud qua; abs te hæc membr a præcidis, quin potius illa maiori diligentia quadam ducis curanda.

Uxor autē timeat uirū suū. Quoniā incōstantiā parit hono; & equalitas, propterea timore urgeri uxore inuigilat; ut uir duntaxat teneat principatū & moderet uxore. Timorē uero hoc loco reuerentiā quādā intensiorē intellige. Amabit itaq; uxor uirū ut mēbrū, ut caput uerebitur, qd ergo si nihil uxor te uereat; At ipse hanc amore prosequere, qd tua interest facito, haud secus & uxor uel si minus ametur agat, uereaturq; uirū. Aduerte autē quādāmodū pluribus ostēderit Paulus, q̄ uirū oporteat cōiugis teneri beneuolentia. Quæ autē ad formidindē parentib; mul tis nō ampliauerit. Perinde ac si uelit amorē ipsum & charitatē, cætera matrimonij munera supere. Vxor em̄ (ut dictū est) dilectionis timore, non formidine affici debet. Neq; eo hæc dixerim, q̄a necesse sit ut uxor uirū formidet, unde potius odiū, q̄ beneuolentia paritur. Sed ut cogat nec cōtra dicere, nec insurgere uiro nec primatū appetere. Nā si eandē sortita est cū uiro hæc car nē, nō erit cū in principatu, tū in honoribus uiro inferior. Post uirū; tamen cui plus longe conce ditur, & uxor habitura imperium est.

Uxor non ap perat principa tum in domo.

Ille, obedite parētibus uestris in dño. Quādmodū em̄ qui corpus aliquod effingit ac format, primū quidē caput cōponit, mox & ceruicē, & reliqua fabricādo subsequitur mēbra, postremo & pedes apponit. Sic Paulus dixit uirū priorē esse, secūdo coniugem principari, Nunc differit quādmodū liberis fit tertio loco eiuſmodi dominādū hono; aduicatus, uxori solus uir dominat, filijs uero & coniunx. Obedite igitur inq; parentibus, in dño tamen; hoc est, cū secundū deū illo; sunt iussa. Nā si ad infidelitatē impegit pater, uel p situitere filiā uelit, uel in honeſtis artibus imbueret liberos; nequa; in dño huiusmodi erit imperi um. Quo fit ut in istiusmodi rebus minus fit patri obtemperandum.

Patri mala tu bent nō est pa rendum.

Exod. 20. Deute. v.

Legis manda ta sine merito.

Et natura (inquit) hoc æquū est, & à lege iniunctū. Cur illud primū dicit esse mandatū: cū inferi us sit & magis exiguū; Nā illud cū nō occides iniūgit, primū obtinet locū. At uide qd ille subie cerit, in promissioe inq;. Priora nāq; illa legis mandata nil habent uel promissū uel meritū. Nam ad euitanda mala sunt ædita, nō bona operāda, nulla est em̄ qui à malis abstinent facinoribus re muneratio. Hoc uero qd honorē deferri parētibus iubet, quia boni in se operationē habet; pro missionē prius excepit. Est præterea ad imperandū ordo quidā & series admiranda. Nā tū primū cū conditor legis a malis nos actionibus abdicasset, & hoies esset ad recta opera inducturus; in honore prius parētes habēdos instituit. Quādoquidē post deū de nobis hi sunt optime meri ti, ut qui uitæ nobis causa fuerint, aluerintq; unde & nostris fructibus haud iniuria priores sunt potituri, uidelicet ut hono; p nos illis delatus, nostrā in hos præferat gratitudinem.

Teneris annis sermonis proli gitas non con uenit.

Ut bene sit tibi, & sis longæ uis super terrā. Vide quādmodū haud multa hoc loco edisse rat, ne longiori utatur oratione q̄a ad filios loquitur, q̄ cū in teneris annis sint, & ingenio nodū firmato, ferre sermōis prolixitate nequiret; & ut parentibus ipsis secundū eis impositas leges op time institutis, nō magni laboris sit filios subiugare, & ad bonū prouehere. Accedit etiā qd non de imperio differit, uel de rei alterius cuiuspiā celsitudine, sed ea potius breuiter narrat, q̄ ætate minores audire magnopere cōcupiscunt. Eius nāq; ad pueros est sermo. Quid em̄ his fuerit ui tæ diuturnitate suauius, quam Paulus pollicetur, cū inquit, ut longæ uis sis super terram. Hæc enim Iudæis sancita sunt tanquam infantibus, qui nec cogitatione percipere quidpiam possent, nec auditu quæ perfectiora sunt sustinere.

Et patres nolite ad iracundiā prouocare filios uestrōs. Nō dixit amate, id nāq; uel ab ipsis inuitis depolcit natura, sed nolite ad iracundiā cōcitare; hoc est, nolite hos aut exhæredare uel spūa relegare, uel alias grauius in seruo; morē, non libero; & coercere, & molestē inceslere.

Sed educate illos in disciplina & correctione dñi. Ad patris imperiū & causam adiecit ob tēperandi, ostenditq; parentibus ipsis quemadmodū morigeros sibi faciant liberos, & dicto au dientes. Si uis, inquit, tibi ut liberi obsequant, diuinis hos adde & assuece sermonibus. Nec dixit ris monacho; esse factis literis intendere animū, quin potius Christiani cuiusuis hominis id sane officū est, & eius sc̄ipue q̄ huius seculi rebus inuerset, & eo magis, quia & maiore indiget o pe, ut q̄ mūdū fluctibus agitet. Facit igitur in rē tuā uel maxime, ut sacra scripta tui & audiant & lectitent liberi. Ex his nāq; illud pdiscant, Honora patrē & matrē tuā. At ipse cōtra in gentiliū discipu-

Non monacho ri tantū, sed cu iuscunq; Chris tiani est literis intendere.

discipulis liberos tuos enutris, ex quibus pessima quæq; perdiscant, quod utiq; non euenit cum imbuuntur diuinis.

Serui obedite dominis carnalibus. Cū seruo; uirtus ad domus confirmationē cōducatur, neq; hos negligit, sed postremo ad ipsos peruenit, quandoquidē inferiori sint gradu. Neq; hos ut pueros & uiliores alloquitur, sed ut ætate prouectiores & nobiles, sicut in processu orationis patebit. Carnalibus autē dñis, hoc est, tēporarijs & ad breue dominatu hoc posituris. Porro & hos cōsolat ad aliquod tēpus, præterdens, nō perpetuā eorū futuram hanc seruitutem, foreq; ut cum carne domini computrescant.

Quoniam timore & tremore in simplicitate cordis ueſtri ut Christo. Vxorem simpliciter, ut uirū uereatur cōmoneſcit; nūc uero in seruis timorē hunc auxit, cū dixit, tremorē. Tremorē nō q̄ timorē excedit formidinis magnitudie. Seruo; hic, uxor; ille, utpote quæ uiris sunt honore nihil inferioris, sed pares, & libertate utuntur. At serui nequa; ex simili sunt cōditione subie cti, tamenſi fratres in Christo sint. Verū cū liberos alternis se subdere iubet, & uiro uxore obre perare; longe magis & heris seruitia cogit ut obsequant. Neq; id quidem debet degeneri animo tribui, quod parent dñis, sed ingenui potius iudicari, q̄ sciant se mediocriter gerere, & proximo cuiq; subesse. Nā & pleriq; dños suos uerent, non q̄ his bene uelint, sed q̄ fugitiuis eis, & la tentibus dñi ipsi insidiantur, & ingerunt mala. Idcirco in simplicitate cordis adiecit, ut eorū tol lat nequitiam ne quid cum fraude facitent.

Serui qualiter tractandi & ob mand.

Non ad oculū seruientes, quasi hominibus placētes. Hoc est, nō modo dñis ipsis p̄sentibus atq; sp̄ciantibus, quin etiā cū absunt huiusmodi (ut dixi) seruitutem præstate.

Sed ut serui Christi facientes uoluntatē dei. Nequa; igitur Christo seruiet, q̄ hoim grām pellicit, placereq; mortalibus studet, ut alibi inquit. Si hominibus placere, Christi seruus non essem.

Bala. 4.

Facientes uoluntatē dei ex animo cum bona uoluntate. Cū liceat cordis simplicitate & sine dolo, nō tñ totis uiribus in seruire, sed solū id operis exequi qd sit præstitutū. Propterea nunc ex aio addidit, hoc est, omni nisu & prōptitudine. Quin & bona cū uoluntate, hoc est ultro, & non inuirt. Sic seruitutis tollet ignobilitas omnis, si uolentes bona, q̄ seruiunt, facitent. Nec uim ul lam sibi inferri expectet, uel flagra ad moueri, & uerbera. Est em̄ & dei uoluntas, ut alis nos sub damus, id em̄ uult deus, ut illis se subiciant hoies, quibus ipsi placitū est. Forte etiā qd dictū est supra de filijs, de seruis nūc dicit, ut ad turpia quædā & impia seruos cōpellant dñi, ut infidelita tem, & istiusmodi alia pleraq; quæ deo minus sunt placita.

Seruo; fidei

Seruientes sicut dño, & non hominibus. Deus nāq; acceptam habet seruo; in domi nos gratitudinem, ut qui recte omnia disposuerit, caueritq;. Quo fit, ut qui minus q̄ decet his in seruiet, diuina; legi obſistat.

Sciētes qm̄ unusquisq; quodcūq; fuerit bonū recipiet in dño, siue seruus, siue liber. Quoniā fieri poterat, ut dñorū pleriq; infideles cū essent & impij, nequa; de ministratibus sibi fami liaribus & domesticis possent bene mereri, sic inquit. Et si carnalibus dñis pro tuis in eos bene ficij; præ m̄ij nihil acceperis; opperire ut ille hoc reddat, qui præfideat cūctis. Hoc loco arguit se ad p̄fectiores Ephesios differuisse hmōi, nō ad pueros, q̄bus longuā pollicitus erat ætatē. Quip pe quos ad futura potius q̄ præsentia hæc imitanda perpulerat.

Paulus sermo nem attempet rat & uariat.

Et uos dñi eadē facite illis. Quæ eadē inquit; Nimis; perinde ac si dicat, animo promptio ri, & beneuolo alijs operā p̄state, nō ad hominū grām assequendā, sed deū ueriti id agite. Quod sane & si nō expressit apostolus, tñ id sentit. Serui autē & operā p̄stat mancipijs dñis, cū curæ habet, ut his necessaria subministrat, cū eos tolerat, & n̄sdem multis in rebus condescendit & assen titur, & ut Salomon ait, hog; gratia circumfertur.

Pro. 14. 17

Remittentes minas. Non flagra inquit, & uerbera remittētes, sed minas insuper & longe magis supplicia, hoc est, inter minandū nolite molesti & graues uideri.

Sciētes quia & illo; & uester dominus est in cœlis. Aduerte quemadmodū Ephesios his dictis absterreat, quemadmodū & alibi scribitur. Quæ em̄ mensura uos metiemini, remetietur & uobis. Cauendū præterea, ne illud per uos audiatur, Serue nequam, omne debitum dimi si tibi, nonne oportuit & te misereri conferui tui.

Matth. 7.7. Matth. 11.12. Matth. 18

Et personarū acceptio nō est apud deū. Nequa; (inquit) existimes, si acerbiorē te in ser uū præstititeris, serui ob uilitatē, haud qua; id seclus deū inquitur. Id forsitan humanæ leges ob seruant, q̄ seruitute & ignobilitate, nobilitatē discernūt. Has em̄ hoies cōdidere. In cœlo autē lō ge seclus se habet, quin ipse eidē dño es seruitute obſtrictus, & in conseruū defæuis. Nullā enim a principio seruitutē instituit deus, sed habendi cupiditas hanc adinuenit, ut captiuos abducerēt hi q̄ bello uicissent, & frequētes iniuriæ maiorib; nostris inferrent, Hebræijsq; & Chanaam mul ta acciderent. Tamen hæc sint à deo permiffa, hic tamen obedientiam hanc ipsam instituit, ut rerum series seruetur, nec redundaret uita hæc sanguine.

Seruitus non est a deo instituta

De cætero fratres confortamini in dño, & in potētia uirtutis eius. Cū multa Paulus iniun xisset, quæ factū difficiliora sunt uisa; ut hos conſoletur, cōfortamini inquit in dño, nil ueriti quo minus

minus quæ eius sunt, exequi cuncta possitis, quin & in dei potentia confidite plurimum. Nô em solum uires hæc peragendi suppetunt deo, sed & uirtutis potentia, hoc est, uim habet & ineffabi lem, quæ omnia superat.

Induite uos armaturam dei, ut possitis stare aduersus infidias diaboli. Quale sit armore id genus paulo post edocebit. Aduerte aut quemadmodum nô impugnationes diaboli & bellu dixit rit, sed infidias. Vt pote qui dolo & uarijs machinationibus animas capet, nô uirtute. Non em in apertu profert hostis ille delicta. Exepli gratia. Idola colere haud quaquæ clare hic suadet, sed ar te quadã molitur infidias, ut ea colas, & eã ad rê ratione pfert, fucatã quidẽ & subobscurã. Vt au tem aduersariu arguat prægrauẽ esse & uariu, hortatur eos, & ad uigilantiam parat.

Quonia nô est nobis colluctatio aduersus carnẽ & sanguinẽ. Neq; em id uos absterreat intulit, sed ut cautiore efficiat. Nã q hostiu explicat uires & patefacit, suos reddit cautiore. Nô em nobis, cû parui momẽti uiris & casu oblati bellãdũ est, neq; aduersus hoies passibiles & nri similes gerẽda res est; sed cû principatibus ipsis & damonũ potestatibus colluctandũ.

Sed aduersus mudi huius rectores. Nô em hõs mudi dicit rectores, qã habetã machinã huius imperiũ, sed prauis asserit facinoribus pfidere. Cõsuetuere nãq; literẽ sacrã iniqua opa & q hæc factitant, mundũ dicere, ut illud: Nô estis de hoc mudo, hoc est, ex ordine eorũ q mũda na pertractãt. His igitur dæmones imperãt, qui ultro se dæmonibus subdidere.

Tenebrarum harum. Tenebras nequitiam dicit, quæ in hoc seculo pro ualida habetur & clara, in altero uero pro tenebris.

Contra spiritalia nequitia. Sunt quidẽ dæmones nequitia spũs. Quid aut nequitia illud adiecit? Quia & lucis sunt spũs, & bonitatis angeli. Cũ uero dixit, nô esse nobis aduersus carnẽ & sanguinẽ susceptũ bellũ, cum spiritibus adstruit nobis esse certamen, qui & leuiore & agiles sunt, & comprehendendi non possunt.

In celestibus. Ex hoc etiã excitat auditorẽ, magnis em de rebus inquit periclitamur, nô pro terrenis his & corruptibilibus, sed pro celestibus inuitũ est præliũ. In celestibus uero, hoc ẽ propter celestia depugnamus, eoq; & uigilandum est.

Propterea accipite armaturã dei, ut possitis resistere in die malo. Hoc est, in hoc seculo. Quod ideo diẽ malũ appellat, qã in eo multa mala gerant. Vel in diẽ malo, hoc est iudiciũ diẽ, in quo cũ his male agetur, q nequiter uixerint. Cõsolatur pterea eos cũ dicit, id belli & certaminis tempus breue futuru. Nam diẽ cũ dicit, breuitatem expressit.

Et in omnibus perfecti state. Vicia scilicet uniuersã, absurdasq; cupiditates debellando e uertere. Et qn pleriq; post uictoriã cecidere, standũ ei inquit, uel maxime cũ uictore euasimus ne uictus ille nos rursum oppugnet. Hostis nãq; uel morte cõfictus hic reuiuiscet, & uires recu perabit: si uires ipsi tardiores, & in turpitudine relabemur. Aduerte aut quẽadmodũ & hoste liceat nobis cõficere, & statũ seruare. Haud quaquæ igitur debemus sub hostilis potestã prãtextu segniore ipsi nos reddere: quando quidẽ & uiribus aucti sumus & cõminuti, & talibus artibus tã bene intructi, ut colluctari intrepide cũ dæmonibus ipsis possimus. Quin potius neq; erit cum his colluctandũ, quippe q his adeo uidemur ob eius q in nos habitat, uirtutẽ horribiles: ut neq; colluctatione sit opus, quin & serpẽtes nos cõculcabis, & scorpiones. Id uero eo Paulus intulit, quia erant permulti, qui Ephefus aduersarent. Quo circa cõmonefacit dæmones esse, qui sibi obfisterẽt, & hominũ aduersantũ interuẽtu se oppugnarent. Nil ergo uobis erit hisce hominibus succensendũ, quin potius in dæmones desãuite.

Stare ergo succincti lumbos uestros in ueritate. Cũ sistendũ aliquid est, primo debet aduer ti, ut recta in altũ tendat, quod sistitur. Idcirco Paulus de statu primũ cõmonefacit, hunc ipsum exigens, qui & rector sit, & militẽ deceat. Is enim uero rectus cõstitit, qui nulli rei adglomera tur, nec innititur cuiquam, perinde ac si per se cõsistere nequeat: cuiusmodi sunt, qui gula sunt dediti, & pecuniarũ tenentur cupidine, & luxui, & lasciuia uacant. Hi quidẽ nequaq; recti constiunt, sed uerunt inclinãtq; ut labantur. Post hunc aut statũ, & militẽm circuncingit sensu & spiritu, continẽtq; & labentem cõfirmat, collapsũq; malis cupiditatibus cingulo detinet, ne p ceptat, frenatq;. Lumbos aut hoc loco animã uires dicit, & quæ sustentet cunctã, uirtutẽ. Sũt em in animantibus lumbi fundamenti in modum, quemadmodum & in nauibus ipsis carinã. Vnde persãpe defatigati & lassitudine quadam affectu, reiectis post tergum manibus, lumbos mox circumplexi, corporis molẽ hanc sustentamus, & à fatigatione aliquantulum respiramus. Itaq; haud secus habent lumbi hi spiritalia, quos circuncingendos in ueritate iniungit, & ea quidẽ, quæ & decretis cõstet & uita. Quis em hæreticoz in ueritate succingitur; qui humi reptant & nihil queunt quod altum sit & sublime pernoscere, sed humanis sensibus terra serpentibus, di uina cõquirunt. Quinetiam neq; hi quidẽ, qui in humanis agunt, falluntur, cum mundi uacant deceptiunculis, obducuntur hac ueritate: sed in terram prostrati falsis inhabitant rebus. Haud quaquæ itaq; ut ipsi nos ita geramus necesse est, sed cuncta nobis ad uerum sunt transigenda. Vel si dogma sit aliquod quo degat, siue quemadmodum sit uita ducenda, ueritatẽ debemus inquirere. Oportet præterea ut nihil uel aĩo simularo, uel circũueniendi gratia facitemus, nec mentiedo nos in-

Dachnatio nes diaboli.

Dandus qd in sacris literis Johan. xv. Dæmones qui bus imperant.

Dies malus di es iudicij.

Stradum post uictoria, ne vi ctus resurgat i uictorem.

Zumbi in ani mabus, id qd carinã in nauib us.

Hæretici hu mi reptant.

nos inuicem fraudemus. Quod si ita fuerimus circumcincti, uel optimũ uitã cursum poterimus assequi. Cum autem staret inquit, lumbos succincti, ostendit necessariũ fore, ut semper armis cõmuniamur, sicut & David refert; Et zona qua semper præcingitur, ipsi nãq; assidue ad dæmone oppugnatur. Gregorius tamen Nyses ille, pro nostris huiusce lumbis, libidinẽ interpretatur. In his nãq; renes insunt, qui sacris in literis designãt concupiscentiã. Pro ueritate uero cõtemplãtionem intelligit. At itaq; Paulus & cõmonefacit, ut nostras oes deũ cõtemplãdo itelligẽdoq; frenemus cupiditates. Nam qui contemplans uiderit deum, nequaq; finet animi sui affectus ad inferiora delabi, & terrenis in rebus uoluitari.

Et induti lorica iustitiã. Iustitiã hoc loco uita dicit, quæ quauis sit uirtute ornata, perin de ac si dicat: Obducite uos a quitate, quæ haud secus eos qui hac pro uelamine instruerent tuta bitur, quam thorax quemuis innoxium reddet.

Et calciaui pedes in præparatione euangelij pacis. Optimas nobis ocreas circũducit. Ingt em, oportet uos sane ad euãgelij munus hoc obeundũ paratiores esse & promptos. Pulchri nãq; sunt pedes annuntiantũ pacẽ, annuntiantũ bona. Vel quia necesse est, ad iter expeditos nos ẽ qui scdm euãgelij degimus uita. Sunt em pedes uita: indicũ, & ideo superius dixit, uidete quẽadmodũ caute ambuletis. Euãgelij aut præparatio, recta opa præfert, quibus & dñs hæc ipsa intendit. Inquit em, in præparatione cordis eorũ admoue aures tuas. Recte aut & pacis dixit, quia cũ prælia cõmemorasset & pugnas, ostidit in dæmones ipsos, nô in hoies esse belligerandũ. Tum quia & pacis est euãgelij, tum etiã quia si dæmones sumus impugnaturi, pacẽ cũ deo nos potie mur, cui nequaq; iterato bellũ est inferendũ, ut pacẽ cum eo conciliatã soluamus. Qua de re nihil est nobis: nam præfite est euãgelium, & iam parta uictoria est.

In oibus sumẽtes scuti fidei. Quidnã, in oibus cũ inquit, præterdit apostolus: In ueritate scilicet & iustitiã, & euãgelij præparatõe. Nam fide hæc oia indigent. Neq; em uerã huius religionis cognitionẽ fidẽ hoc loco dicit, sed eam quæ nihil hæsitans, facit ut futura tam certa habeamus, q̃ habemus præsentia. Quinetiã ut talis sit fides, ut uel signa edat, & tanto pere fit illa incensa, ut atq; adeo, ut uel transferat oes. Vt itaq; toti corpori scuti obtendit, qd utiq; illud tanq; porta tutã & circũcludit, sic fides ardentior & indubitata, aiam undequaq; custodit ac ptegit. Fides itaq; pro scuto habenda est, non sophismata ipsã & circũuentiones. Hæc nãq; munit, tuta turq; illa uero impediunt, & longe fallunt.

In quo possitis oia tela nequissimi ignea extinguere. Hoc est, absurdas cupiditates, & diffi dentia cogitarũ, utrũ uidelicet futura sit resurrectio, nec ne, num pterea dei iudiciũ. Ignea aut di xit, non modo quia ad fœdiora incendũt facinora flagrantes illã cupiditates, sed quia uel in cõscientia ipsa, hæc sentimus ardore. Accedit præterea, qd uel ex ipsius diffidentia cogitationibus exurit nos dæmon, cum nobis pfdia suggerit, quæ oia tandẽ fides extinguit. Hæc itaq;, & si dæ mones ipsos proferunt, longẽ magis & uita subiugabit. Siue em flagret cõcupiscentia q futuris bonis, & gaudijs sempiternis fide certiori nihil diffidat, tolles hanc prorfus & plane extingues. Siue tentatiões urgeãt, & mala impendeãt, ex futurã in beatitudinis meditãõe plurimũ ipse fo labere. Cogita quanto Abraham ille incenderetur ardore, cum filiũ offerebat iam iam immolã dum, quod tamen incendium fides sola extinxit.

Et galeã salutis assumite. Hoc est, quæ salutaris est, & tutã. Nam si fuerimus fidem adepti & cogitatões mox assequemur, quæ afferant nobis salutẽ. Et caput hoc nostrũ, e quo cogitatio nes prodeunt, tutabuntur & mentem.

Et gladiũ spũs, quod est uerbu dei. Ex superioribus dictis armauit nos Paulus, & ita ut ho stes obesse nobis nil queãt. Nunc uero & armis donat, quibus offendere hos magis poterimus. Gladiũ aut spũs cũ inquit, uel spiritũ ipm circũlocutione quadã & uerboz ambage expressit, uel uita id genus quæ scdm spiritũ degitur, qua & serpẽtis caput præcidimus. Spiritus aut gladius iste, uerbu est dei, hoc est, dei præceptũ. Nam si eius exequemur mãdãta, serpentẽ illũ, ut Elias testãt, trucidabimus sinuosum, & uariũ. Vel dei uerbu dixerimus, cuiusmodi illud est: In nomie Iesu surge & ambula, & hmõi. Vel simpliciter spũs gladium dicit, quæ in spiritu inest, sapientiã. Viuit em dei hoc uerbu, & penetrat præterditq;: & acuminata acie omnem cultrũ penetrando excedit. Qui uero o spiritalis huius affectus est gladij gratiam, & quẽ dei sunt loquitur: liber est & nulli rei obnoxius, qualis hic Paulus fuit.

De oem orationẽ & obsecrationẽ, orantes omni tpe in spiritu. Hos itaq; ut per se Paulus armis munitos, instruat oisq;, ad imperatorẽ deducit, cuius & ope indigeãt, & manũ ut porrigat & auxilio sit. Cum em dixisset, restinguere uobis licebit iniectũ incendũ, ne id gloriã ducerent, uel superberent, deo inquit, uobis est opus, quo adiuuante cuncta perficietis. Deiceps orantes, inquit, nec id quidem simpliciter, sed per omnem orandi & precandi intentionem, hoc est, cum genui & pectoris tunfione genibus procubendo & istiusmodi reliqua factitãdo. Nec statutis horis & præfinitis, sed quouis tempore in spiritu, hoc est, spiritalia dispenfantes precãdo, nihil quod mundi fit, Cum uero orantes ait, per omnẽ oronem: demonstrat cõtinẽter eẽ orandum.

Psal. 108

Renes qd signi ficent in sacris literis.

Ela. 11

Psal. 9

Fides p scuto In sophistis

Abrahã fides Gene. 22 Debeãt, u.

Gladius spũs talis. Ela. xxv. Acto. 5. 9 Debeãt. 4

Nam cum interpellatum quis animū habet, & cogitatum superuacaneis rebus intentum, profecto non orat, sed incassum & funditat preces, & animo diuagatur.

Et in ipso uigilantes. Siue de his qui noctes infomnes ducunt orando, siue de animi uigilantia dicat, utrunquē id potest intelligi. Est enim necesse, ut sit uigilantior qui armis obtegitur, & imperatori assistit.

In in omni instātia, & obsecratōe. Quēadmodū Chananaea, & uidua illa orantes summain patientia p̄stiterunt. Illa nāq; est uera deprecatio, quē perseverās sit, & assidua.

Pro omnibus sanctis & pro me. Nequaquā ergo pro nobismetipsis dūtaxat orandū est, quin etiam pro ceteris fide nobis coniunctis precandū. Aduerte autē quantā prae ferat humilitate Apostolus. Postremū enim se omnium posuit, exigitq; ab eius discipulis, ut pro se deprecetur, tum praecipue cum compedibus, Christi ob gratiam constringeretur. Pro Petro etiam catenis detento, enixius precabatur ecclesia.

Ut detur mihi sermo in apertōe oris mei. Nihil ergo qd esset dicturus s̄meditabat̄ Apostolus. Sequebat̄ em̄ dñi dictum, nolite p̄meditari quid loquamini: dabitur em̄ uobis in illa hora quod uobis loquendū sit. Haud secus & ipse os suū aperies proferebat, q̄ a dño suggererant, Sic cuncta diuina gratia exequabatur.

Cum fidutiā notū facere mysteriū euangelij, p̄ q̄ legatōe fungor in catena, ita ut i ipso audeā prout oportet me loqui. Hoc est, ut quēadmodū oportet respondeā, fidentius f. uirilitate & sapienter admodū. Vex ad quos es ipse nunc delegatus: Ad homines quidē, ut eos deo cōcilem. Hi uero me in catenas & uincula coniecerunt. Tamen si iure gentiū caueat, impunes esse oratores, & nuntios, quippe qui dñōz mandata iam deferant. Catena uero eo iniecia sunt mihi, ut meā obstruant loquendi licentiā. Animus tamen eo mihi aperiet, ut fidentior sim ea enarrās, quē mihi sunt per eum iniuncta q̄ me legauit. Vides ut cultor diuini uerbi fidutiā praeferrat, quem sane Paulus erat oris apertione iam accepturus.

Ut autē & uos sciatis quae circa me sunt, quid agam, omnia uobis nota faciet Tychicus charissimus frater, & fidelis minister in dño. Quae dogmatū erāt quae ue ad cōsolandū hos faciebant, per epistolā ipsemet patefecit. Cū uero & uincula meminisset, nihil de his differēdo memorat, sed Tychico pmisit sp̄te narrāda, ne superuacaneus eius uideret̄ accessus. Qui si à Paulo celebratur, oīm pfectio erat nihil ignarus. Si fidus, mendax esse nō poterat. Est autē hic minister in domino, hoc est, dei ob grām hoc fungit̄ ministerio, & diuinis in rebus nō terrenis uersat̄. Vel fratrem appellat in dño, tanq̄ in spiritu sancto germanum.

Quē misit ad uos in hoc ip̄m, ut cognoscatis quae circa nos sunt, & cōsoleat̄ corda uestra. Hic in modū ofonis huius contextū interpretat̄ Basilius: Vt cognoscatis quae circa nos sunt, hoc ē, ut reuerti uobis, quae nobiscū aguntur, nec sinat uos labi, quia ipse grauib. malis afflicter, & iniectas catenas gēstē, sed cōsoleat̄ magis & roboret, qd̄ sane dictū, & suā erga Ephesios charitatem praetendit, & illoz in se beneuolentiam patefacit.

Pax fratribus, & charitas cū fide à deo patre nro, & dño Iesu Christo. Et pacē illis precat̄, & adiunctā fidei charitatē. Quod eo facit, ne uel illos colerent, q̄ a suo essent dogmate alieni, uel aliter ipsi sentirent, q̄ ipse iam praedicaſſet, sed solū fideles ut colant & foueant. Vel etiā quia necesse sit ut fide sint cōmuniti ad futura sperandū. Nam sine fide nihil uel charitas ipsa profuerit. Quin potius neq; consistere potest sine charitate, uel fides. Aduerte autē quemadmodum inquit & pax, ut & modum, hoc est, per charitatem edoceat, quo possit haec comparari. Item & charitatem dicit per fidem fieri.

Gratia cū omnibus qui diligunt dñm Iesum Christum in incorruptione Amen. Hoc loco à grā pacē seiūxit, seorsum utriusq; constitutus, tamen si alias ubiq; cōiunxerit. In incorruptiōe autē qui diligit dñm, hoc est, qui erga dñm charitate afficiunt, non opum uel gloriae gratia: sed futuroz bonoz, quae corrūpi nō possunt. Vel quia qui deū amat uirtutis gratia, & p̄ eius summis in nos beneficijs amare se fateatur. Praefert em̄ & corruptionem p̄ct̄n, & incorruptiōe uirtus. Nam quēadmodū corrūpi uirginē dicimus: ita & animā inquinari. Propterea & Paulus ne corrūpatur (inquit) cogitationes uestra. Et alibi corrūpti mēte. Vel im itaq; & nos in Christum charitatem huiusmodi praeferamus, cum ob uitae decorum & integritatem seruata, tum ob incorruptibili bona, & perpetua conquirenda. Et ita deum uiuamus, ut animam hanc nullis malis artibus uel facinoribus inquinatā, incorruptā & inuolutā seruemus in Christo Iesu, q̄ incorruptibilis ē & aeternus animaz sponſus incorruptaz, cui gloria in seculoz secula. Amen.

Missā fuit e Roma per Tychicum.

ARGUMENTVM IN EPISTOLAM AD PHILIPPENSES. Philippenses sunt Macedones. Haec accepto uerbo ueritatis perſiterunt in fide, nec receperunt falsos apostolos. Hos collaudat apostolus, scribens eis ex urbe Roma de carcere, per Epaphroditum.

In epistolam

Contingit os dñi. 2. Cor. 11. 1. Tim. 3. 6. Zacc. 13. 2. Cor. 11. 1. Tim. 3. 6. Tychicus. Basilius. 2. Cor. 11. 1. Tim. 3. 6. Cultor uerbi dñi praefert.

Philippenses hi, e quadam sunt Macedoniae urbe oriundi Philippis dicta à conditore Philippo, sub Thessalonica metropoli constituta. His plerq; de Christo Paulus testificat, & hac insup scripsit epistolā cū in uinculis esset. Nā post primā defensionē, cuius meminit ad Timotheum epistolā, iterato ē cōiectus in uincula. Philippenses uero p̄ Epaphroditū transmiserāt Paulo quae illi ad uitā necessaria essent, simul etiā rescire optabat̄ quēadmodū cū eo tūc ageret. Et qm̄ par erat illos cū p̄ceptorē uinctū intellexissent, aio haud mediocriter angī, ad eos scribēs cōmonefacit, nihil p̄pterea hos uel merore affici uel offundī p̄nobarōe debere: qn̄ potius letari magnopere & gaudere: quidē pro Christo haec patiāt. Cōsultū p̄tere a his ut cōcordiā & humilitate sectent̄. Carpit insup & Iudaeos, q̄ sub praetextu nominis Christiani, Christi dogmata deuaſtarēt, & canes hos nūcupat, & prauos operadores. Edisserit & Philippēbus de uitae honestate & moribus. Prudētē etiā facit de trasmittis ad se necessarijs mentionem. Videt autē & honorifice hos appellare, ut q̄ uirtutis plurimū prae se tulissent, & satis essent ad fidē accōmodi. Apud hos nāq; & Porphilopolis erat, apud hos in qua & synagoga princeps cre didit Christo, apud hos Paulus flagris ictus, cū Scylla fuit cōiectus in carcerē. Apud hos p̄terea & carceris custos cū eius domo & uniuersa familia ad Christi fidē cōcessit, apud hos demū & milites Paulū ueriti, ut abiret quo uellet, p̄cati sunt. Et hūc in modū prae clara admodū principia habuit Christi cōfōtiū. Quae oīa uel ex apostolorū actis licebit ediscere. Testat̄ itaq; Philippēsb; Paulus nō mō fidei rectitudinē & subita discrimina, sed facile etiā ad sua impartitēda animi promptitudinē. Horz oīm gratia, & ingenti beneuolentia prosequi, & magni uideat̄ hos facere.

Aulus & Timotheus serui Iesu Christi. Hoc loco nullā facit de sui apostolatus dignitate mentionē apostolus, sed seruu se Christi Iesu subſcribit, qd̄ sane & si magnū est, cōmune tū est multis. Ad Timotheū autē & Corinthios scribens, sese Apostolū nominat. Cur illud? Quia cū illis esset ad castigationē iniūcturus multa, Apostolus ad se dignitatē recepit. His uero, cū nihil h̄mōi sit indiciturus, quin potius pari oēs ut honore dignetur futurū, nequaquā Apostoli appellatione indignit.

Omnibus sanctis in Christo Iesu, q̄ sunt Philippis. Cum Iudaei sanctitatis sibi id nomen adſciscerent, ut populus inquit sanctus. Propterea in Christo Iesu adiecit. Hi nanq; uere in Christo dicendo sunt sancti, illi uero prophani.

Quem ep̄is & diaconis. Epos sacerdotis dicit. Neq; em̄ plures praeter unū erāt ep̄iscopi, q̄ singulis ciuitatibus praefiderēt. Quippe cū nondū essent h̄mōi nomina dispartita, sed ep̄iscopi tā tum diaconi & presbyteri dicebantur, quēadmodū ad Timotheū, q̄ ep̄iscopi munere fungere, scribens, si inquit: Ministeriū tuū & diaconatū, pficito. Et rursum: Quod traditū tibi est cū impositione manus presbyterij, hoc est, ep̄iscopoz. Neq; em̄ sacerdotes ep̄m consecrabāt. Et cōtra presbyteri ep̄iscopi nomen fortiebātur, ut q̄ curae populi inuigilarent, purgantēq; & illum narent q̄s foret necesse. Cuius rei gratia, ad clerū nunc scribit, qd̄ alias nunq; egit: Miserāt em̄ illi Epaphroditum, qui necessaria sibi detulerat.

Gratia uobis & pax, à deo patre nostro, & dño Iesu Christo. Consuetā appellationē, & salutandi modū praepōnit, cōprecaſſus illis, ut dei gratiā assequātur, gratiq; inter se sint, & nihil inuicem efferāt; ne forsan ab accepta iam gratia, & inita concordia, excidāt. Nam dona dei h̄mōi superbia afferunt, minus cauentibus.

Gratias ago deo meo in omni memoria ueſtri ſemp in cunctis ofonibus meis, p̄ oibus uobis. Quotiescūq; (inquit) uos memoria repeto, (id em̄ facio ſemper) deū laudibus effero, & illi gratias ago, qd̄ tant opere fitis uirtutibus de diti. Nihilominus & si adeo diuinis in rebus uos profeceritis, ab orationibus nil cōquiesco, & deum pro uobis enixe precor, ut magis ac magis ad ea que recta sunt, prouehamini.

Cum gaudio deprecationē faciēs. Potest nāq; & cū merore de aliquo memoria fieri, ut alibi dicit: Ex multa em̄ pressura & anxietate cordis scripsi uobis, quo fit ut libēs & leta cuiuspiā recordatio, uirtutis sit argumentum.

Super cōcōcacione ueſtra in euāgelio Christi à primo die usq; nūc. Ingēs sane apostolatus his testimōniū defert, cū eos laborz participes asserit fuisse effectos, q̄ in euāgelio infumunt. Neq; ad unū duosue annos, sed usq; nūc, hoc ē, eo ex tpe, quo primū Christi fidē hāc excepistis, ad id rēpētatis. Vex si quāras, q̄ pacto sint istiusmodi laborz effecti participes: Quia mihi inq; q̄ fore ad uitā necessaria uidebant, ipsi suppeditarūt, susceperuntq; de me curā. Nam q̄ boni aliqd̄ opis praetanti q̄bulis modis tulerit opem, eius certe nō erit expers. Sic & q̄ martyribus, uel in eremo diuerſantibus, puider̄, & oēm his adiuntur seculi curā, uel eos q̄ ad Christi instruant fidē & euāgelij praedicant, ab omni animi distractione liberos reddunt, cum his certe & coronaz & praemij ſient participes.

Confidens

Philippenses q̄. Iudaeos canes nūcupat Paulus. CAP. I. Cur se ap̄stus in q̄bulis vocat Paulus in q̄bulis dam non. Ep̄iscopi facer dotes. Ep̄i vocabant̄ diaconi tantum. 2. Tim. 4. 1. Tim. 2. 2. Tim. 1. 2. Pres b̄i ep̄i de bebant. Dona dei sup̄bia causa sunt incautis. 2. Cor. 11.

Confidens hoc ipsum, quia qui cepit in uobis opus bonū, perficiet. Gratias inquit ago, & gaudeo plurimū, cōfusus opa rectiora, q̄ in uobis exorsus est deus, per eum p̄fectū iri. Coniecto nāq; ex p̄teritis ipsis futura. Aduerte quādmodū ad humilitatē illos istituit, q̄ quidē deo soli rex oim tribuat summā, & nō eis mō adscribat q̄ gesserint: ita neq; hoc pacto illos laudis se cipeptes. Dicit enim: Qui cepit in uobis, hoc est, uobis uolētibus. Nam nisi & homini iustē recte agēdi uolūtas, nec deus ipse in eo boni aliqd opabit. Si em̄ simpliciter ille torpētibus nobis nostris in animis oparet, nil procul dubio impediret, quo minus gētilēs ipsi & ceteri oēs mortales, diuinā in se opationē exciperēt. Fit itaq; ut nō mediocriter uel ex hoc illos extollat, ut portē q̄ in suā opē dei ad se pellexerint grām. Et quia tāti sunt ipsorū officia & res bene gestæ, ut non humanis uiribus fieri poterint, dei sunt uirtute pacta. Porro & eosdē hortatur, ne in segnitie relabantur. Nam si eos bona perfecturus est deus, haud quāq; hi multum laboris infumant, quę rectiora sunt agent.

Uscq; in diem Christi Iesu. Hoc est, quo dñs fit aduenturus. Sic em̄ inquit: Confido nō solum in uobis Christum, sed uestris in posteris usq; ad mundi cōsumptionē operaturus. Vel uni uscuiscq; finem, Christi Iesu diem intellige.

Sicut est mihi iustū hoc sentire pro oibus uobis: eo q̄ habeaē uos in corde & in uinculis meis, & in defensione & confirmatiōe euāgelij. Cōfido inquit: tales uos ad finē usq; futuros hocq; p uobis & sentio, quia uos semp habeo in corde, nouiq; & uestra benefacta, & quādmodū sem per omni studio enitimi, ut efficiamini euāgelij gratię, & cōpedū meę participes. Itaq; quā est & me de uobis ita sentire, cōtemplariq; uel ex ipsis principijs finē. Veq; quātā illud est laudis Pauli corde cōtineriq; non temere, sed recto iudicio q̄s dignos existimasset, amore proferebatur. Nec tum qdem, cū Neroni * respōderet interrogati inquit. Memoria mihi uos excidistis. Confirmatiōe autē euāgelij & defensione, uincula dicit & pressuraz, q̄bus ipse afflictabatur. Est nāq; per spicū, q̄ si per uisum apostolus ac pro re cōperta nō habuisset, remuneratiōe inest biles illas & bona cōlestia tāti eē, ut explicari uerbis nō possint, q̄d nō prorsus uincula fuisse p̄pessus, nec esserato Neroni pertinacius obstitisset, nisi imperatorē aliū p̄x uidisset, qui firmior esset, & illo incomparabiliter longe potentior. Pressuraz ergo & mala quę patimur, euāgelium confirmabunt.

Socios gaudij mei oēs uos esse. Ostēdit hoc loco, quādmodū haud temere in eos fit affectus beneuolentię. Propterea inquit, uos cordi habeo, quia socij mihi & participes estis huiuscemodi grę, hoc ē, pressuraz & cōpedū effecti. Curandū itaq; diligētius, ne a nobis uos desciscatis in malis hisce & uinculis cōstitutis, quin potius adhibēda ē diligētia, ne immunes tērationū redda mini, quas ob euāgelij ipsi subiui. Qd aut pro grā uincula habent, licet ex eo qd dñs ait: Sufficit tibi grā mea, uirtus nāq; hoc ē, mea uirtus, in infirmitate p̄ficiat. Vel illud magis qd est paulo post dicitur: demōstrat, nobis donatū ē pro Chrō pati. Aduerte aut, ut nō socios dixerit, sed cōsocios, qd grę ita habet. Arguēs se alijs esse in euāgelio sociū, his uero maiori quādā eē cōiunctiōne in bonis cōlestibus participādis deuinctū, ut & alibi dicit, & cōsocij euāgelij fiam, hoc ē ut bona illa nobis seruata cōmunicem, euāgelium p̄dicantibus.

Tēstis enim mihi est deus, quō cupiā oēs uos in uisceribus Iesu Chrī. Haud quāq; p̄inde ac diffidēs deū in testē hic uocat, sed cū immensum animi sui affectū nequeat explicare, deo relinq; q corda scrutatur. Id nāq; est argumēto, uera Pauli profiteri. Nō enim deū adsciuit in testē, si illis adularetur, uel simulato aio diceret, q̄ serio dicit: In uiscerib; autē Chrī Iesu, hoc ē, nō gratia reialicij humanaz, nec q̄ necessaria mihi subministras, sed dei in charitate hęc dixi. Vel quia pater uobis cū sim Chrī ob fidē effectus ex ipsis uisceribus, & ipso ex aio magnū in modū uos colo obseruāq;. Oēs aut cupio inquit: quia omnes pares estis uirtute.

Et hoc oro ut charitas uestra magis ac magis abūdet. Et si mix; in modū a Philippēsb; coleret apostol; cupit tñ magis ac magis ab his obseruari. Est nāq; ingētis amoris indicij, ut alio; q̄s promereat amore expleri nunq;. Aduerte aut q̄ modeste id dixerit, & magis ac magis abūdet. Infert aut nō solū cupere ut se amet, sed ut & ceteris oibus bene uelint.

In omni scia & omni sensu. Hoc est, nō ut temere oibus beneuolentiā impartiamini, sed cum probatione & cognitione, & certiore iudicio. Sunt enim pleriq; qui oēs indifferēter colūt & amant, unde nec fides sunt, quę hoc pacto cōstatz sint amicitiaz, ne forte & hęc reticis ipsis afficiamini inquit, ut proximis.

Ut probetis potiora. Hoc est, cōducentia. Nam qñ uester in alios fuerit cū experimento, & certo iudicio collatus amor: libebit uobis & quę usui sunt periclitari & noscere. Qui sunt ergo amādij: Fideles. Qui odio infestādi: Infideles. Veq; cur alibi dicit, cum oibus hoibus pacē habebet: Primū, quia nequāq; id simpliciter dixit, sed illud adiecit, si fieri pōt, cum oibus pacē habere. Deinde aliud est pacifice uiuere, aliud colere. Illud nāq; disentiōis interdictū & bella, hoc animi exigit affectū, & tanq; cōplexionis & morū similitudinē. Quod tñ minus est hęc reticis aperitū.

Nam si oculus tuus te scandalizat, inquit, eruito.

U sitis

U sitis sinceri & sine offensa in diem Christi. Non em̄ in meā hęc ptulerā utilitatē, sed ne qd a uobis adulterinū sub charitatis obtentu dogma suscipiāt: quin etiā integritatē quoad deum seruetis, & quoad hoies sitis sine offensa. Nam si nihil tibi officiat amicitia cū hęc retico cōcepta, al; tñ ex ea offendit. Quo ergo pacto in die Christi, hoc est, iudicij, integer deprehenderis, & sanctus qui fratrem offendis?

Repleti fructu iustitię per Iesum Christū in laudē & gloriā dei. Hoc est, ut & dogmatū rectitudine & uita, sitis irreprehensibiles. Iustitiā autē dicit genus oīe uirtutis, uel eleemosynā dūtaxat, quā illi ubertim impartiebant. Non ut minus p̄fecte uel uirtute uel eleemosynā operemini, sed ut sitis repleti. Et qñ uel gentiles ipsi uidebant sibi quōdāmodo uendicare uirtutē hęc & iustitiā, eleemosynā adiecit, quę Philippensū erat peculiaris, & propria. Per Iesum Christū. A gentilibus nāq; nequāq; sedm Christū uirtutes, sed ad inanē gloriā & hoim grām exercebātur. Et in dei gloriā, non in meā, ita uos instruo. Non igit decet, ut Christi gloriā interpelletis. Ceterum eisdem facit fidentiores, cum deū ostendit diuinis operibus gloriam sui cedentibus, opem & auxiliū allaturum.

Scire autē uolo uos frēs, quia quę circa me sunt magis ad p̄fectū uenerunt euāgelij. Decēs erat, ut animo turbarent Philippēses, cū Paulū didicissent uinculis fuisse cōstrictū, perinde ac in terribilium fuisse Christi p̄coniū. Dempurus itaq; his cōceptā aio suspensionem, sic inquit: Neq; em̄ solū nil prorsus mea hęc uincula euāgelij interceperūt: sed illis potius profuere.

Ita ut uincula mea manifesta fierēt in Chrō, in oīi p̄torio, & in ceteris oibus. Hoc est, uel cū essem uinculis p̄x peditus, licētus p̄x dicitur, & nihil conticui, adeo ut urbi p̄x conū, uel ad p̄torij usq; peruaserit, hoc est, ad regiā usq; Neronis, & per omne fit urbem uulgurum. Id autē in Christo effectū, id est, non mea uirtute sed Christi potentia. Vel uincula mea in Christo, hoc est, quę Christi ob gratiam tolero.

Ut plures e fratribus in dño confidētes in uinculis meis abundātius auderēt sine timore uerbum dei loqui. Em̄ uero & si antea p̄dicare sunt fidētius ausi, nūc uero eo enixius sunt id ausuri, quia & me uel uinculū & cōiectū in carcere, maiori fiducia uerbi dei enitiare cōspiciūt. Et fortiores p̄fecto sunt redditi, cū me uidissent in uinculis detineri, & ad me imitandū sunt incitati. Cūq; & magnū quiddā dixisse sit uisus, quia animos illis fecisse se dixit, in dño addidit. Si itaq; qui sunt uinculis meis p̄pinq; uires, nihil animo cōcidunt, sed audēt magis, ergo & uos tāto fidentiores esse debetis, quanto a uinculis hisce abestis.

Quidā quidē propter inuidiā & contentiōne, quidā autē p̄pter bonā uoluntatē Chrī p̄dicat. Postq; cōprehēsus est Paulus, pleriq; fidelū p̄dicabāt & Chrī ea mēte, ut Neronē magis ad irā incenderet, ut cōfessim de medio Paulū tolleret, ut q ubiq; Chrī p̄x conijū disseminaret. Qd utiq; p̄x tēdit apostolus, cū propter inuidiā dicit, & disentiōnes. Vel quia & ipsi aucupari honores cōuellēt, subtrahere mea de gloria aliqd nitebant. Quidā aut inq; p̄pter bonā uoluntatē, hoc est, sine ulla simulatione, & recta animi sententia.

Quidā autē ex charitate, sciētēs qñ in defensione euāgelij positū sum. Hoc ē, charitate ducti, quia cū erga Chrī, tñ erga me qdā afficiunt, p̄dicāt, nō ignari dicitur; me aliqd p Chrī p̄coniū, eoq; & mihi ad id mueris exequendū opitulant. Nā si plurimi sint, q̄ in meā p̄dicatiōne cōcesse rint, facilis mihi erit defensio. Hac aut in re illi mihi cooperant, cū multos instruit p̄dicando.

Quidam autem ex contentiōne Christum annuntiant, non sincere. Hoc est, non pure & integre, neq; recti ipsius gratia.

Existimantes pressurā se suscitare uinculis meis. Arbitrātes inquit in maius aliquod me discrimen impingere, & ærumnas ærūnis adaggerare. Non tñ longius p̄cessura est eo; tā fallax & subdola machinatio: quippe clarior multo ex eo euāgelij sit p̄dicatio, ob idq; mihi & gaudij agnoscit. Vides quādmodū geri rectū aliqd opus possit mēte nō recta, ut qd ex eo non mō nil quidpiā obuenit p̄x mñ, qui & cruciatus subeantur plerunq;.

Quid em̄: Dū oīni modo siue p occasione, siue p ueritate Chrī annuntiet. Quid magis? Aut qd mihi hęc curaz sunt: utrū sic fiat, uel aliter: siue occasiōe, hoc ē, cōtēdiōe & astu & simulatione, siue ueritate, hoc ē, animi rectitudine Chrī annuntietur. Sūt q existimēt (in suis tñ & ueritatis ignari) occasione apostolū ad hęc res p̄buille, cū inq; annuntiet mō quispia Chrī, nihil iherit equamodū ille annuntiet. Aduertēt tñ id primū. Neq; ei dixit annuntia, p̄inde ac si sic ille decerneret uideat & iubere, sed annuntietur, qd didit p̄fert utiq; qd gestū fuisse. Deinde & si tanq; id statueret, puluisset, neq; hoc pacto ad hęc res in eūdas aditū p̄buisset. Qñ: Quia hi de quibus fecerit mentionē, nulla adulterina & falsa dogmata inducebāt, Chrī annuntia do: sed qd ad ueritatē faceret, p̄dicabāt. Non recte autē, nec mēte recta, hęc reticis p̄dicat, sed puerla quādā, & a uero penitus aliena, cum illo; peruersus sit animus, afferunt.

Et in hoc gaudeo, sed & gaudebo. Hęc quidē illi ut me merore afficiat. At ipse lætor, quia eo amplius Chrī nomen uulgabitur. Et qd maxime egerint, eo & maxime explebor iocunditate. Vides quēmodum criminatōris illius artes & doli, in sui p̄niciem reuoluantur.

Adulterina dogma.

Iustitia genus omne uirtutis.

Nero

Bona plerūq; malo aio facta supplicij adeo ve nō p̄niū merentur.

Adulterina et falsa dogmata.

Scio

De nō opat n̄ si in uolente.

Paul; Neroni hīs rīderem.

Distōie depaf sione Petri et Pauli mītur.

2. Cor. 12

Cur deū testē a duocet Paul;

Amādū cum iudicio

Amādū fideles odio digni infidels

Roma. 12

Darth. 10

Scio em quonia id mihi proueniet ad salutem. Quod illud: Quod praedicatione scilicet propa getur ex odio & luore, quo erga me afficiantur nonnulli.

Der uestra ofonem & subministracione spūs Iesu Christi. Attende quantā pra se ferat uir hic beatissimus humilitate. Nam cū ei esset ex rebus innumeris optime getis debita salus, nihilominus inquit, si uestris fuerim precibus ipse dignatus, ob easq; mihi spiritus sanctus suppeditetur. Inde haud dubie spes est, saluum me fore. Subministracionem autē dicit, plurimam gratia spiritalis additionem.

Spocaradocia

Scdm expectatione & spem mea. In uocabulo dicitur Graeci, qua expectatione dixit interpret. Ex uocabulo, qd caput designat, & dicitur, qd annuere est. Perinde ac si totū nutet & uergat ad id, qd firmiter & certo sperat. Tanq; id inquit: Spero egdem ut primū illud discrimen euasi, sic praefens hoc me euasus. Nero naq; crudelitate insignis, & uir efferacior, Paulum hūc ipm in uincula coiecerat. Comonefacit p̄terea hoc loco nō omnia esse alienis precibus pmittenda, quin etiā sperandū per nos erit, quo cupimus, & uotis id deposcendū, ut Paulus infert, & p̄pheta asserit, cū inquit: Fiat misericordia tua dñe, quē admodū sperauimus in te. Et alibi: Quis sperauit in dño, & confusus est: Et Paulus idem: Spes non confundit.

Nero Paulū in uincula coiecit. Nō oia alienis precibus pmittit. P̄pheta. 32. 24. In uincula. Roma

Quia in nullo confundar. Hoc est, neq; q̄d in humanis sum, qua euāgelii p̄dico. Neq; cū in hac uita exceffero, quia nulli tūc erūt reliqui hostes. Si em inq; me trucidabit, tūc maxime mihi incōsulā & solida gloria relinquet. Qd eis nō pōt cōtingere, q; mihi nō aduerfant.

Sed in omni fiducia scilicet semp & nunc magnificabit Christus in corpore meo, siue p uita, siue per mortē. Illi inq; eos dolis insidijsq; posse me in discrimen impingere existimant: nequaq; tñ illos id studiū p̄grediet, qñ in omni fiducia, hoc est, aperte & nemine obfistente, magnificabit Christus in corpore meo, hoc est, me spirante hac aurā, & uita degente, circūferēteq; corpus hoc ipsum. Non em nūc mortē sum subiturus. Et ne quis occurrat, inquit: Nōne uel te moriente Christus magnificabit, gloriaq; & laudibus efferet. Adiecit, & p mortē ille meā magnificabitur, quia & mortē ut superare effecit. Interea tñ per uita, qua me, poñq; periclitantē exemit periculis, cōdonauit, gloria assequet. Dicit autē de morte, nō quam statim sit subiturus, sed hac si forte obiret, nequaq; aio obturbet. Nā ingenti apostoli charitate cōplectebantur Philippenses.

Mihi autē uiuere Christus est, & mori lucrū. Hoc est, nouā quandā dego uita, & mihi p uerfīs Christus est rebus. Pro spiritu inq; uita & luce. Vita naq; hoc nomen, & naturalē hanc uita ram designat, qua uiuimus & mouemur. Praefert & peccati uita, quē admodū contra dicimus, ut p̄ctō mortui sumus, quo pacto ultra uiuimus in eo. Significat p̄terea & perpetuā, quā scdm de um est uita, ut illud: Nostra cōuerfatio in caelis est. Hoc uero loco, non naturalē negat se uitae sturū apostolus, sed eam quā p̄ctis obftricta, & seculi huius sit intenta deceptionibus. Cate rum Christi esse sibi ad uita fatetur, sicut & alibi dicit: In fide uiuo filij dei. Mori uero in lucrum quia uita defunctus cum Christo aperte futurus sum inquit. Fit itaq; ut lucrum mihi sint allatur, qui hac me uita exemerint.

Uita quot mo dis.

Intra 3. Doni Paulo suorum erat. Bar. 2.

Quod si uiuere in carne hic mihi fructus opis est, & quid eligi ignoro. Ne forte existimes Paulū uita hac criminari, p̄inde ac supuacaneā & plane inutilē. Si in carne inquit uiuere mihi fructus est operis, hoc est, Dixi equidē pro lucro me habitū; hanc mortē uerunt cum uita hac mea, nequaq; mihi in carne inutilis sit, q̄ppe q; alios instruo, & ad fidē illumino, ignoro qd eligā, mortē ne an uita. His dicitis obftruitur haec reticoz ora, q; praesentē hanc uita calumniatur. Neq; em hac improba est & iniqua, siq; dem & uobis usui sit, & fructus afferat illa uberrimos. Nō itaq; uita hac est mali cuiuspiā causa, sed eoz uoluntas, qui hac abutūt. Porro & mysterium nobis quoddā iam retegēs, oñdit dñm ipm uita ac necis p̄tate habere. Si em inq; a dño emori postu lassē, largiretur haud dubie mihi hanc grām. Quocirca eā ob causam nihil uobis ē desperandū. Nam si mortē obierim, nō maleuoloz id nequitia fiet, sed dei dispensatōe atq; arbitrio.

Uita nō mala sed vitz abusus

Quartor autē e duobus desiderii habens, dissolui, & esse cū Christo, multo melius. Permanere autē in carne magis necessariū p̄pter uos. Philippenses his dicitis apostolus reddit parationes, ut suū obitū futūz proxime uiriliter tolerent. Cur em mea de morte dolendū cenfēbitis, quā ipse iam pridē summopere cōcupiuit. Idq; & mihi sit in melius cōcessus, q̄ppe q; mihi licentiā praebat cū Christo uersandi; Nō itaq; dolore affici uobis debetis, cū mortē obiero, alioqui in carne hac me pmanere ob uestra utilitatē magis est necessariū. Nō em q; mea sunt quaro, sed uestra. Q̄ si optio detur, utrū ex humanis abscedere, an uita hac ducere malim, coartor egdem, hoc est, in ancipiti sum subdubius. Et ita, ut nō facile scia, qd hōz sim electurus. Duxerim tñ p̄cipue id necessariū magis ut uiuēs & spiras, uobis cōducā. Et si ne igit qd piā ingēs adeo aut excelsum, qd cū hac Pauli mēte possit & quari. Quidē alioz utilitatē Christi cōuerfationi sic p̄ferat, ut Christo cōiunctor sit, cum Christo cōuerfationem reiciat, ut alijs proficit.

Excelsa mens Pauli.

Et hoc cōfidēs scio, ga manebo, & pmanebo oibus uobis ad p̄fectū uestrū, & gaudiū fidei. Cum itaq; inquit, necesse sit, ut in carne pmanē. Sum naq; haud dubie pmanurus, hoc est, ero quidē superstes & uiuā. Nec simpliciter, sed uobiscū. Perinde ac si dicat: adhuc uisurus uos sum.

At cuius

At cuius rei ob gratiam uicturus es? Nimirum ut uos in fide proficiatis, hoc est, cōfirmemini, & stabiles sitis in dogmate per me prolato ac uita. Qui profectus ut uestrū, sic meū gaudiū p̄fert. His praeterea iucuit hoc loco formidinē, tanq; id explicās. Videte ut uestri de causa Christi sim cōuerfatorē priuatus. Nolite ergo id uita reliquū frustra transigere. Dicit aliq; Nū Philippēsiū gra dūtaxat pmanebat in uita Apostolus, & luce hac fruebat: Nequaq; hōz solū de causa, sed ut eos consolaret, haec intulit, & ad maiorē uigilantiam hortaretur.

Et gratulatio uestra abūdet in Christo Iesu in me, p meū aduentū itez ad uos. Cū dixisset su perius se ob eoz profectū pmanere in uita, arguit quē admodū & sibi in lucrū id ipm concesserit, qd gloriari, si quiret in his abundantijs, quia proficeret magis, cū esset ipse ad hos p̄fecturus. Quid ergo: Num ad illos concessit apostolus? Id nempe incertum.

Et in digne euāgelio Christi cōuerfamini. Id unū inq; a uobis deposco, ut uirtuti enixius stu deatis. Atq; p euāgelij dignitate ille agit, q; sibi ipsi renūtiat, & cruce sublata Christum secat.

Et siue cū uenero & uidero uos, siue absens audiā de uobis. Neq; em q; Philippenses adē di mentē mutarit, neq; q; nondū iturus, haec dicit, sed si forsā inq; ad uos nequaquam p̄fectu rus. Licet tñ uel absenti mihi p uestra hac uita, quā ex euāgelio ducitis institutā, capere iocun ditatē. Cauendū itaq; uel si nō ad uos proficiscar, ne ab optimo hoc uiuēdi gñe excidatis. Nec se cus praeterea ad uigilandū, q; si eoz quā per uos gerunt hoc tpe sim non ignarus.

Quia statis in uno spiritu unanimes. Hoc est, in eodē cōcordiaē dono. Sic em unis animis cōcordes perstabitis cum fueritis spiritum unum adepti.

Collaborātes in fide euāgelij. Hoc ē, iuicē pro fide labores, & certamina excipientes. Et in nullo terreamini sed in fide. Non em ne collabamini dixerim, sed ne terreamini hoc est, nulla in re p̄terbeminī. Nam si uel pericula cōminent, uel inferat mortēs, nihil profectō hi egerint, sed terreat modo, adeo illi & imbecilles coarguuntur & impotentes.

Quae est illis causa p̄ditionis, uobis autē salutis. Cum em p̄pexerint hi, & si multa sint machinati, nequaq; uos esse absterritos, nōne id eis apertius indicabit, sua oia in interitū abijisse, abo litāq; & dispersita esse. Uestra uero ualidiora cōfiteri, nec posse aliquo pacto cōprehendi aut consumi: quippe quae habeant in seipsis salutem.

Et hoc a deo, quia uobis donatū est pro Christo, non solū ut in eū credatis, sed ut etiā pro illo patiamini. Cum em Paulus donatū est uobis inquit, & pati pro Christo, duo quā dā hic pagit. Altez ne illi uel uere cuncta offundant, uel animo concidat, si qd fuerint fortasse pro Christo p̄ pelli. Altez ne in solēcat uel efferat. Inquit em: Christo cūcta sunt adscribēda. Nam & uirtutes dono accepimus, nō ut libez arbitriū tollat, sed ut humiles reddat. Nō em facere sine deo re aliqd possumus, siquidē dei hoc dono forsitā fuscitādoz mortuoz grām superabit. Nam si mortuos fuscitauerim, deo procul dubio fuerim tanto hoc beneficio maximū in modū obftrictus. Sin uero pro eo penas subierim, hūc ipm haberim obligatū & debitore. Orem admirandam, largiter ille & debito mihi obstringitur.

Idem certamē habentes, quale & uidistis in me, & nūc audistis de me. Ostēdit in paribus hos uersari certaminibus, qbus & ipse agitaretur. Quod sane magnā in his testatur uirtutē. Ha betis em inquit, me in exemplū, & decertantē audistis, cum fuerim ante hac & flagris affectus, & quem admodum in carcerem coniectus sum, nunc audistis.

In qua ergo cōsolatio in Christo, si qd solatiū charitatis, si qua societas spūs, si qua uiscera mi feratiōis, implete gaudiū meū, & idē sapiatis. Inquit tale est. Si uobis animo seder, me quoq; pacto tentatōibus agitatū solari, uel solamen afferre, quale solet charitas pare re. Vel si futūz est aliqñ, ut pra uobis feratis spiritalib; in rebus, & his quidē, q; scdm dei sunt uoluntatē aliqñ me cū habere cōiōnē. Vel si me estis cōmiserati qd patiar: id omē obfco obtestorq; in id uel unūcō cōferatis, ut mutua sitis charitate deuincti. Aduerte aut quē admodū il loz cōiunctionē, qd unanimes sint, pro collato ducat in se bñficio, & tanq; ipse misericordia fue rit dignat; ob istoz uinitatē laetatur. Nec laetitā mihi dixit afferre, sed implete. Perinde ac si dicat: Vos quidē iocūditatis huiusce qua in p̄senti afficior, inuitū attulistis, pacēq; & mihi estis iā impar titi, quā cupio & ad finē iri deductū. At qualis hęc laetitia est? Nō egdē ut a periculis eximar, uel ut quidpiam a uobis sim accepturus, sed idem uos sapiatis.

Et andē charitatē habentes. Id sane praestātus qua unanimes se praestare, ut aequē hi omēs adepti sint charitatē. Nec quidē ut si qs amore ingēti prosequi, hunc ipse lētus & frigide ames, sed ut qua fit amoris proportio dum alternis rependitur.

Unanimes id ipsum sentientes. Tanq; uno eodēq; uincti animo sitis, non substantia sed uoluntate coniuncti, quod designat cum ita mox subdit.

Nihil p cōtentionē, neq; p inanē gloriā. Nihil inq; p cōtentionē, hoc ē, p nifum quendā a liuore productū egeratis, quē admodū uulgo dicimus, enitar equidē totis uiribus & cōtendā, ut nemo me superet. Neq; p inanē gloriā. Haec naq; inuidiā parit. Cū em hoies sumus inanis gloriā cupidi, quidnā pro hac assequēda facere non audebimus.

Cōtēnda p̄ cula & mortēs

Sine deo nihil rectū fieri posse

CAP. II.

Ad unanimita tē hortat p̄bū lippenses

Inanis gloria parit inuidiam

R Sed in

Opinionem p̄
sumptas saluti
conducere

Sed in humilitate superiores sibi inuicē arbitrātes. ¶ Viam nūc nobis demonstrat, qua inanē hāc gloriā possimus defugere. Et p̄sumptā assertō opinionē maximū in modū n̄r̄ saluti cōducere. Si em̄ inq̄, existimaueris hominē quēmp̄iā nō solū tibi pr̄stare, sed lōgo etiā interuallō esse te potiorē, ob idipsum q̄ pr̄ summa humilitate habes p̄uasum rem se ita habere, eum quē tibi pr̄stuleris, honore etiā p̄sequeris. Qd̄ si ita te gesseris, cū tibi etiā uicē per alios reddi p̄p̄xeris, grauius ferēs. Quin etiā uel si quis tibi conuicet uel affligat uerbis, es certe animo a quō r̄i laturus. Quippe qui om̄es ducas superiores, nec cuiq̄ inuidebis. Nā inuidia iter a quales oboritur, nō inter impares & longe ab inuicē alienos. Sic item alius ceteros sibi p̄cellere existimabit, eritq̄ hoc pacto summa inter omnes tranquillitas.

¶ Non quae sua sunt singuli cōsiderātes, sed & ea q̄ aliō. ¶ Cū em̄ tuā cōsulā utilitati, tu cōtra qd̄ mihi pr̄stet cōquires, nec ullus hic erit inani gloriā uel cōtentioni, nec demū prauo cuiq̄ facinorosi locus, quin uita ducetur angelica quādam & diuina.

Luc. 6
Barth. ii.

¶ Hoc em̄ sentite in uobis, qd̄ & in Chr̄o Iesu. ¶ Ut em̄ & Chr̄s inq̄: Estote misericordes, sicut & pater uester, qui in cœlis est. Et rursum: Discite a me, quia mitis sum & humilis corde, sic Paulus ad humilitatē nos instrūens, Chr̄m Iesum p̄ducit in mediū, q̄ nostri gr̄a cū diues eēt, sit in ops, effectus. Nam cū dei filii, q̄ omne excedit fastigiū, ad infima dicat se cōtulisse, quē nam cor̄ qui alta sapiant, non cogat pudere.

Marcion h̄r̄eticus
Marcellus
Photinus
Samoreus
Sabellius
Arrius
Apollinaris

¶ Qui cū in forma dei eēt, nō rapinā arbitratus est esse se aequalē deo. ¶ Enumera q̄t̄ ob id dictū h̄retici hoies collabant & ruāt. Marcion Pōtie assererat nequā eē hūc mundū, & carnē hāc imbibibile nequitia, eoq̄ neq̄ carnē eiusmodi deprauatā, & sordidā, Chr̄m, q̄ deus sit, assumpsisse. Marcellus uero Galata, Photinus, Sophroniusq̄ dicebāt. Verbū dei energiā esse, nō substantiā & in subsistentē hāc inhabitare, q̄ ex David femine esset. Et Paulus Samoreus p̄stibat id uerbū, a Maria habuisse, ut cōstaret, principii. Sabellius patrē & filiū & sp̄m sanctū nomina quā dā esse simpliciā uni p̄sonā additā. Arrius uero assererat filiū esse creatū. Apollinaris Laodicēus, qd̄ animā filiū sensibile nō suscepisset. Vide quē admodū hi om̄es uero fere cōciderint gladio, hoc uidelicet Pauli dicto, in forma dei cū esset. At q̄ pacto tu primū Marcellus, tuūq̄ se cōtatores asseritis energiā esse, hoc est, operationē, nō substantiā Iesum, cū forma substantiā ipsa dicat: quē admodum & serui forma natura est serui. Quid ipse nūc Samoreus a Maria principii habuisse Chr̄m deliras: cū cōstet ab aeterno hūc in forma dei fuisse, hoc est, in diuina substantiā? Aduerte quē admodū & Sabellius p̄cepserat, ait nāq̄: Nō rapinā Paulū dicere, Chr̄m eē deo aequalem, ut eē in una p̄sona non cadit aequalitas. Nam q̄ par est & aequalis, aliter habet necesse est, quo cū possit cōferri. Ex ea itaq̄ aequalitate duā p̄sonā emergūt. Arrius qd̄m pluribus confutat, & ceteri item. In forma dei, hoc est, in dei substantiā. Neq̄ factus dixit, sed existens, dictū sane illi p̄simile. Ego sum q̄ sum. Neq̄ rapinā est arbitratus esse se deo aequalē. Vides equalitatē. Cur ergo patrē dicit maiorē, inferiorē filiū? Sed aduerte in senarā prorsus istos impunitatē, quoq̄ unus quidā finis inquit. Exiguus deus cū filius esset, nequaq̄ arripuit, ut esset maior deo aequalis. Ver̄: quā nā literē edocent maiorē aliquē esse, uel parū deū. Hæc em̄ gentiū sunt deliramenta. Nam qd̄ filiū magnus sit deus, audi Paulū ita dicentē: Aduentū magni dei, & saluatoris dñi nostri Iesu Christi. Proinde q̄ tenuis sit & exilis, quo pacto hāc sibi magnitudinē arrogasset? Ceter̄: Paulus cum esset ad humilitatē nos instrūcturus, absurdior uidet, & sibip̄si nil cōsentaneus, si eiusmodi quæ sentiūt illi cōmonesceret, uidelicet qd̄ minor deus maior nō insurrexerit. Quid em̄ possent humilitatis existimūsmodi dictis illi perdiscere? Quia inferior deus in eum nō insurrexit, q̄ sit dignitate pr̄stātor. Est em̄ hoc impotentia, nō aequalitatis, quā filiū dicimus cū patrē habere. Illud uero plurimū uidet pr̄stare humilitatis, ut is q̄ par est cū patrē adeptus potentia, sit homo effectus. Sed de his satis. Aduerte itaq̄ quid Paulus dicat: nō rapinā arbitratus est esse se deo equalem. Cum em̄ q̄s aliquid surripit, ne illud amittat uere, quia qd̄ alienū est detinet. Cū uero qd̄piā habeat natura insitū, facile illud cōremittit, certior sane id se ita fortitū, ut deponere nequeat, sit protinus recepturus, si deposuisse sit uisus. Inquit igit: Nihil est dei filius ueritus a p̄pria dignitate descendere, quia hanc non per rapinam sit assecutus. Dico igitur patrē hunc esse deo patrē, & propriæ dignitatis habuisse cognitionē, eoq̄ ut humilis fieret hæc maluit, tanq̄ in ipsa humilitate, celsitudinem suam seruaret.

In hereticos
pulehraz iacuta
diputatio

¶ Sed semetip̄m exinanuit formā serui accipiēs. ¶ Vbinam sunt q̄ inuitū hūc, ut patris iussa exequeret, asserit descendisse? Audiāt quē admodū seipsum ut dñs, & sui iuris nō alieni, exinani uerit. Cum uero formā inquit serui accepit, Apollinaris erubescat, Nam q̄ serui formā siue naturam accepit, animam habet omnino intellectiuam.

Exo. 3
Delira h̄r̄eticā
dicta cuiusdā

¶ In similitudine hoim factus. ¶ Hisce ex uerbis delirāt Marcionistæ, p̄phantasā & p̄stigia quē dā, affirmātes Chr̄m incarnatū fuisse. Inquit em̄: Vides ut Paulus similitudinē asserat hoim hūc accepisse, & in figurā humanā transformatū, non uera substantiā hoim esse cōtū? Quid hoies ineptissimi debateratis? Nōne dñs nostrā hāc oēm in se naturā excepit? Esti nō nullis careret, q̄ nobis insunt mortalibus, ut p̄coitū p̄creatio, & p̄cū cōmissio. Neq̄ id solū qd̄ exteriori ex facie appare

Apollinaris h̄r̄eticus
Marcionistæ
delirantes.

apparebat, inerat illi, sed diuinitas ipsa. Erat nāq̄ hic deus, nō homo simplex, & humanitati unita erat diuinitas, & ideo in similitudinē hoim dixit. Nos em̄ ex anima, corporeq̄ cōstitimus, ille ex anima, corpore, & diuinitate cōstabat. Propterea & similitudine dicit. Nam & alibi in similitudine carnis peccati cū inquit: nequaquā id inferet, qd̄ carne careret, sed quia caro illa expers oīno peccati esset: at similis erat carni huic nostrā, quæ utiq̄ est p̄cō obnoxia. Scdm̄ naturā erat, nō scdm̄ nequitia. Vtriq̄ ibi hoc similitudinis nomine inæqualitas quæ dā pr̄stet, sic & hoc loco cū in similitudine dicit, neq̄ ex humano congressu fuisse hūc genitū arguit neq̄ p̄cō subesse, quā hūc quāquam simplex homo esset.

apparebat, inerat illi, sed diuinitas ipsa. Erat nāq̄ hic deus, nō homo simplex, & humanitati unita erat diuinitas, & ideo in similitudinē hoim dixit. Nos em̄ ex anima, corporeq̄ cōstitimus, ille ex anima, corpore, & diuinitate cōstabat. Propterea & similitudine dicit. Nam & alibi in similitudine carnis peccati cū inquit: nequaquā id inferet, qd̄ carne careret, sed quia caro illa expers oīno peccati esset: at similis erat carni huic nostrā, quæ utiq̄ est p̄cō obnoxia. Scdm̄ naturā erat, nō scdm̄ nequitia. Vtriq̄ ibi hoc similitudinis nomine inæqualitas quæ dā pr̄stet, sic & hoc loco cū in similitudine dicit, neq̄ ex humano congressu fuisse hūc genitū arguit neq̄ p̄cō subesse, quā hūc quāquam simplex homo esset.

Chrs̄ ex aīa et
corp̄e, et diuinitate
cōstabat.

¶ Et habitu inuēus ut homo. ¶ Cum dñm dixisset seip̄m euacuasse, ne forte immutationem aliquā aut relapsum putes interuenisse, sic inquit: Manēs qd̄ erat, & qd̄ non erat, accepit. Neque em̄ natura est immutata, sed in figurā effectus, hoc est, in carne. Carnis em̄ est trāsfiguratio. Cū itaq̄ formā serui accipiēs dixisset. A postolus, fidens illud subiecit, in figurā hois inuenus ut hō, ut ea quæ superius dixerat, cōfirmaret. Recte autē ut homo dixit, non em̄ erat unus & multis, sed e pluribus unus. Nec quidē in hominē recidit deus uerbum, sed tanq̄ homo apparuit: & cum siue forma existeret, formam subiuit. Nonnulli autem id dictum interpretati sic sunt, & forma inuenus ut uere homo. Quemadmodum & Iohānes dicit: Gloria ut unigeniti, hoc est, qualem unigenitum habere decet.

Chrs̄ nō vn̄ e
multis, sed, ex
multis vnus

Johā. 1

¶ Humiliauit semetip̄m, factus obediens usq̄ ad mortē, mortē autē crucis. ¶ Rursum seip̄m ad humilitatē affirmat unigenitū contulisse, ne forte descendisse ad infima existimetur inuitus. Occurrent hoc loco molestiores h̄retici illi & insanabiles, dicentq̄: Ecce subiectus & obediens dicitur unigenitus. Ad qd̄ illud o insensari, qn̄quidē & nos amicis obteperamus, cum nihil nos red citat inter aestiūsmodi obsequia inferiores. Et dñs patri obsecutus est uolens. Sic em̄ unitatē p̄spiciuā fecit, quā cū pr̄ haberet. Est em̄ filii, p̄riū uenerari parentē. Factus est seruus, sed mortē subiuit, & qd̄ hac re longe est maius, ignominiosam. Mortē autē crucis, hoc est, detestādi patibuli, quod fontibus dātaxat & maleficis debebatur.

Dors crucis
q̄b̄ debebatur.

¶ Propter qd̄ & deus exaltauit illū, & dedit illi nomen qd̄ est sup̄ om̄e nomen. ¶ Cum de carne aliquid diserit Paulus, q̄ potest effusus humilia eius eloqui, p̄inde ac infima quæq̄ carnis admit ratū conditio. Carnem uero ita accipies, ut nihil Christum ab eo fecernas. Ver̄: qd̄ nomen illi ob humanā naturā cōtulit deus? Nimirū ut filius in carne dicat & deus. Nam & homo dei est filius sicuti & angelus dixit. Quod factum est sanctum, filius dei uocabitur. Istiusmodi autē appellatio uniuersorum nomen excedit.

Luc. 1
Barth. i

¶ In nomine Iesu om̄e genu flectatur, cœlestiū, terrestriū, & infernoq̄. ¶ Hoc est, orbis ter raz uniuersus, angeli in super, & mortales ipsi, & dæmones hunc ip̄m submissis genibus uenerā bundi adorent. Veliusti ipsi & peccatores idem faciunt. Nam & dæmones eundem sunt cogitari, & inuiti coercerantur. Nec ueritatē amplius impugnabunt, tamen ante tempus isti uimodi faterentur, nouimus te quis fis.

Luc. 4.

¶ Et om̄is lingua confiteat, qm̄ dñs noster Iesus Christus in gloria est dei patris. ¶ Hoc est, ut omnes asserant Christū Iesum dñm eundē & deū. Id nāq̄ patri in gloriā cedit, ut filiū habeat, cui om̄ia subiciant & pareāt. Vides itaq̄ quē admodū unigeniti exaltatio patris sit gloria, sic cōtra huius & imminutio, patri ad ignominiam sit concessura.

Filiū exaltatio
patris in gl̄a.

¶ Itaq̄ charissimi mei sicut semp̄ obedistis. ¶ Cū laude sunt castigatōes inferēdæ, ne nimis incessant, si facile admittent. Idcirco hos laudat Paulus, charissimos nuncupās & beneuolos. Sicut semp̄ inquit, dicto audieris fuitis. Tanq̄ id dicat: Dei filiū patri obsequentior fuit, hūc imitami ni & uos in super, quibus obtemperare maioribus per facile fuit.

¶ Non in præsencia mei tantū, sed multo magis nunc in absentia mea. ¶ Si em̄ me adstante id egissetis, mei forsitā uere cuadia detenti, paruissē mox uideremini. Nunc uero cū me uel absente uirtuti intenditis, & quæ uobis præsens inuixerat, tam libētī animo exequamini, profecto ostēditis non mei hæc gratia, sed dei uos omnia factitare.

Phil. 2

¶ Cum metu & tremore uestrā salutē operamini. ¶ Non em̄ ut mihi conducā uos hortor p̄corq̄, ut ita uiuatis, sed ut ea quæ ad uestrā salutē faciūt, operemini: cum timore tñ & tremore. Tremore uero adiecit, ut metus exprimat magnitudinē quo fit operandū. Nam dēpta formidī ne, nil recte peragi pōt. Ver̄: quo pacto hic cōparabit timor? Si Christū intellexerimus ubique adesse, exaudire q̄ oīa, & cuncta prospicere. Nec solū quæ gesta sunt uel gerūt, sed etiā q̄ mentē & cogitatōe concepimus. Seruie dño (inquit) in timore, & exultate illi in tremore. Sit in uestra inquit, quod recte agit, reconditum conscientia.

¶ Deus est em̄ qui operat in uobis, & uelle & p̄ficere. ¶ Cū dixisset timore & tremore, nūc inquit nihil p̄pterea uobis uerēdū est. Neq̄ em̄ ut desperetis hæc intuli, sed ut sitis cautiore. Si em̄ aueritis, & solertiores uos p̄stititeritis, deus oīa peraget. Ipse est em̄, q̄ ad eiusmodi uoluntatē & promptiores facit, ut bona uelimus, & animi eiusmodi promptitudinē ad finē deducit. Operat autē deus in uobis & uoluntatē, hoc est, suggerit uobis, ut q̄ bona sint, cupiatis, & uestrā hāc opti

mam augebit cupidinē, incendetq; ut fiat feruentior. Vel aliter: Cum uestra sit deus cepta terminaturus, uos uero ad ea animū intendatis, quę finē iam nacta esse perspiciamus. Propterea uoluntatē dicit Apostolus ad deo hanc suggeri. Exempli gratia: Induxeras ipse in animū quod ceperas exequi. Si finis opus hoc tuū subleuat acceptū, eris promptior, ut illud perficias. Sin minus, uel ea saltē quę te incenserat quidpiā operādi libido torpebit, deniq; & abscedet. Cum itaq; constet in deo eē hunc finē, qui uelle hoc nostrū incēdat, merito dicit in dei eē operationē eiusmodi potestate sitā. Vel quia sic cupiat Paulus, uoluntatē hanc illis ad deo dicit suppeditari. Quē admodū & officia & recte facta, dona appellat. Non libez nobis arbitriū demittit, sed uolens ut gratiā deo per nos semp agatur, & illi uniuersa cōmitti. Attende uel hunc dicendi modū in uobis dixit, cum timore & tremore salutē operantibus, Nam in istiusmodi deus hominibus omnia operatur, qui uoluntate ad bonum ducuntur.

Paulus non tollit libez arbitriū.

Pro bona uoluntate. Hoc ē, ut adimpleat in uobis qđ deo sit placitū. Id em̄ illi optime placet, ut talē uitā degamus, q̄ sibi sit placita. Quo circa uel ex hoc potestis cōsidere. Est em̄ deus ad recte uiuendū uobis opem laturus, & si nullius rei alterius gratia, ob id saltē, quia sic uelit.

Omnia autē facite sine murmuratiōibus, & hęsitatiōibus. Cū nequeat statim criminatōr ille quę recta sunt facientē interpellare, uel desperationem suggerit, uel insolentiā. Sin minus, uel querulitatē, uel diffidentia, uel de fide ut ambigat qđ suggesturus est. Et qđ acerrime Philippēses tentatiōibus uexabant, & periculis erāt cōtinuo agitati, ita ut pleriq; precipites murmuratiōis barathrū, & blasphemiaz agerent. Sine murmuratiōibus inquit oia facite. Qui em̄ obmurmurat, ingratus esse & maledicus arguet. Hęsitatiōes autē diuersaz rez secretionē dicit, & ambiguitatem: quemadmodum cum iusta proponuntur & pręmia. Exempli gratia: Si illud egero, mercedem sum habiturus, expedit ergo ut ea agamus. Non itaq; erit in his hęsitandū, quo minus agantur, sed fidenter exequi omnia oportebit. Siue labor sit impendendus, siue sudores fundendi nihil erit in his peragendis quoq; pacto per nos hęsitandū.

1. Cor. 10

Ut sitis sine querela, & simplices. Hoc est, irreprensibiles & immaculati. Non em̄ exigua labes hęsitatio. Nec cruciatū dicit, ut apud Corinthios scribit: murmuratiōibus referuari, quia ut liberis hos, nō ut seruis alloquitur. Audi ergo & quę subsequuntur.

Ingrati murmurare

Filiū dei sine reprehensione. Serui est ingrati obmurmurādi uiditū. Fieri enim qđ potest, ut querulus sit, qui paternis & suis rebus insudet, & studeat filiū.

In medio generatiōis prauę & puerse. Noui (inquit) esse plerosq; qui uos impugnent, & ad querimonias cogant. At illud ingentis est laudis, cum uel percitis quispiā nil conqueritur.

Inter quos lucetis, sicut luminaria in mūdo uerbū uitę continētes. Ut em̄ faces in tenebris splēdēt, sic ipsi estis iter obliq; & tortuosos: qđ p̄ qđ & erecti cōstititis, & luci studetis. Sermonis autē uitę habētēs, hoc est, uitę semen adepti iam estis. Vel quia quęadmodū faces collucent, & quasi sui fulgoris fomento uitā corporibus reddunt, sic uobis omni studio est enitendū, ut uirtutis loco hominibus sitis, quę uitam de se possit pręstare.

Ad gloriam meam in die Christi. Tanti sit (inquit) uestra hęc uirtus, ut nō solū uos tradere possit ad uitam, sed & me clariorem efficere in Christi aduentu.

Quia nō inuacuū curri, neq; inuacuū laboraui. Id enim mihi ad gloriā cedit, qđ tales uos & tam breui erudiēdo reddiderim, ut haud frustra mihi in uobis insumptus sit labor.

Dicit Paulus appellat immolationem.

Nam & si immolor, supra sacrificiū & obsequiū fidei uestrę, gaudeo & cōgratulor oibus uobis. Et si moriar, inquit (mortē enim immolationē appellat) immolor nāq; supra sacrificiū & obsequiū fidei uestrę, hoc ē, cū antea uos in sacrificiū deo, & obsequiū obtulisset, & fideles esse cerim, nequaquā ut mortuus mē more conficior, sed lator equidē & uobiscū una afficior gaudio. Gaudeo quidē quia offeror immolandus: gratulor uero quia fidē uestrā nō secus ac sacrificium aliquod deo ipse obtulerim.

Idipsum autē & uos gaudete. Id. s. quia estis per me hunc in modum oblati. Et congratulamini mihi. Quia cū sim immolādus, incredibili iocunditate afficior.

Timor dei apostolus

Spero autē in dño Iesu Timotheū me cito mittere ad uos, ut & ego bono animo sim, cognitū quę circa uos sunt. Quęadmodū & reliqua solet, sic Timothei apostolatū Christo demādat. Confido enim inquit in dño, ut quęadmodū ex meis lris pdicatis, quę me cū gerant, utq; pro uctū sit euangeliū Chri, & aduersariōz facta oia contra eoz opinionē per Timotheū: siciple bono animo sim futurus, cōsolariq; uos in postez: quę, cū certior fuerim per Timotheū ad mereduntē effectus, quemadmodum & uobiscū agatur.

Neminē enim habeo tam unanimē, qui sincera affectione pro uobis sollicitus sit. Poterā (inquit) uel aliū quempia ad uos ipse transmittere: sed nullus erat ut iste mihi unanimes, hoc est, animo meo conformis, qui parem curā uestris in rebus non secus ac ipse ego pręstaret. Qui syn cere, hoc est, paterno more, uestra curaret. Aduerte qđ diligenter hic prospiceret Philippēsihus, quandoquidem si ei non ad illos concedere licuisset alios trāsmittetbat, ne ullo tempore uacaret quid ad fidem erudirentur.

Omnes

Omnes em̄ quę sua sunt quęrunt, non quę Iesu Christi. Hoc est, propriam quietem conquirūt & otii singuli, & in tuto ut sint. Nemo em̄ alius trā itineris suscepisset. Hęc autē inquit, ut Timotheū ipm collaudet, castigetq; audiētes ne otia quęrāt. Nam qui eiusmodi appetunt, nequaquā quę Christi sunt quęrūt. Prohdolor qđ longo a Christo interuallo distamus, qđ eius gratia nil nisi quod gratum sit & oblectet, ducimus tolerandū.

Experimentū autē eius cognoscis, quia sicut p̄ri filius me cū feruuit in euāgelio. Ut (inquit) & uobis hac in re testibus, ut ille mihi tanq; parēti opam suā p̄stiterit. Nec solū in his qđ corporis sunt, ministeriū prębuit, sed etiā in euāgelio pdicādo. Is itaq; siue quia ut filius mihi feruuit, siue quia sit dei minister, merito est honore dignādus. Hunc in modū apud Philippēses cōmendatiorē hunc facit. Neq; adeo ob Timothei p̄fectū gaudet Paulus, qđ illis cōgratula: quia ex huius sermone plurimū sint p̄fecturi, si modo paruerint, & maiora sint pręmia habituri.

Hunc igitur spero me mittere ad uos, mox ut uidero quę circa me sunt. Ut uidero inquit, quem finem sint quę me cū agunt deniq; habitura, statim hunc ad uos mittam.

Cōfido autē in dño, qm̄ & ipse ueniā ad uos. Nō em̄ (inquit) qđ me ad uos uentuz desperā, Timotheū nūc mitto, sed (ut antea dixi) ut resciscā quęadmodū uobiscū agat, & ita iocunditate afficiat. Aduerte autē ut suū accessum deo sp̄mittat. Inq; em̄: Cōfido in dño, hoc ē si dñs uolet.

Epaphroditus

Necessariū autē existimauī, Epaphroditū fratrem, & cooperatōrē, & cōmilitonē meum. Laudibus Epaphroditū dimittens prosequitur, sicuti & Timotheū profectus est. Ratione, ut dictū est, non absumili, cooperatori pręstat commilito. Cooperator enim & operam aliquibus de uita agit & salute.

aliquibus uel alijs

Uestru autē apostolū & ministrū necessitatis meę mittere ad uos. Hoc est, quem eū quē ad me transmisisistis, uobis dono & remitto. Per hūc em̄ Epaphroditū trāsmiserat Philippēses Paulo necessaria. Uestru apostolum, instructorem dicit & magistrum.

Quoniā quidē oēs uos desiderabar uidere, & męstus erat, propterea, qđ & audieratis illū infirmatū. Nam & infirmatus ē usq; ad mortē. Cū uestrā ille in se charitatē p̄nosceret, quia mē more estis ob zęritudinē eius affecti, cupiebat uos uisere, ut tristitia liberaret, quā eius ualitudine cōceperat. Excusat p̄terea, & causam affert, cur longo post tps interuallo, ad eos dimittat apostolus, pinde ac si dicat: Non factū negligēter. Nam Timotheū qui cōpar mihi animo est, ad id tps apud me ipse detinui, Epaphroditus uero morbo correptus est & ideo se nō ante ad uos cōtulit. Fuit enim eius longior zęritudo, & morti propinquior.

Danicæus

Sed deus miseratus est eius. Heus tu o Manichæe, quid nā ad hęc rīdebis? Si em̄ mundus nequior est, & prauū eē qđquid in eo uiuit, & sentis & asseris, qđ nūc pacto apostolus dei miseratio nem appellat, fuisse Epaphrodito pm̄issum, quatenus adhuc uita hac potiret: Nihil habent p̄fecto ad hoc qđ respondere possint hęcetici. Quærāt pręterea & Christiani, si bonū est, dissolui & esse cū Christo, cū misericordiā dei esse hanc uitā dicat apostolus: num quia Epaphroditus alios edoceret, & multas esse deo animas allaturus, si plusculū sup̄fuisset. Quod sane magis est necessariū, quā solui hoc corpis nexu & cū Chro uerari, ut dictū est supra. Vel pleraq; Paulus ad cōmunē audientū grām loquit, & nō ubiq; (qđ ueritus est,) philosophat. Erat nēpe illi ad hoies uita hūc deditos sermo, qđ & mortē adhuc formidaret, aliq; & bona ē p̄ns hęc uita. Nā qđ alias pato cruciatus loco, mortes reponit immaturas. Inquit em̄, p̄pterea infirmi inter uos sunt, & dormiunt multi. Neq; em̄ uita futura hūc dicitur bonitate pręstare, qđ nihil in se hęc habeat bonitatis, sed bonę pręfertur, ut potior.

Cap. 1. Paulus artem perat se audientibus

Non solū autē eius, sed etiā mei. Attēde quęadmodū uel ob id etiā ueneratōe dignū reddat Epaphroditū: siquidē hūc ex zęritudine conualuisse pro collato in se beneficio dicat, ita ut tanq; misericordia sit ipse dignatus.

Ne tristitiam super tristitiam haberem. Hoc est, ne tristitiam, quam ex Epaphroditō non æqua conceperam ualitudine si mortem obiret, & aliam compararem.

Hęstinatū ergo mihi illū, ut uiso eo, itez gaudeatis. Hoc ē, nil distulsi, qđ hūc destinaret, ut ei cōspectū, a uobis mēror ois abscederet, & maior letitia cū ex insperato rediret afficeremini.

2. Cor. 11

Et ego sine tristitia sim. Sic em̄ & ipse ero męstitia subleuatus, latorq; maxie, cū uos eritis lætiores. Neq; enim uobis mērentibus, expers ipse mēroris fuisset. Nam quis infirmatur, & ego non infirmor?

Excipite itaq; illū cū omni gaudio in dño. Hoc est, scđm deū admittite, & ut illi est placitū, & quęadmodū sanctos decet. Hęc autē Paulus inquit, ut Philippēsihus magis cōducat, qđ quidē māius sit beneficia conferenti qđ accipienti propositum lucrū.

2. Cor. 11

Et eiusmodi cū honore habetote. Ne uideat hūc & uni honore nūc impartiti, cōmonefa cit ut cū eo & reliq; qđ parifuerint uirtute ornatī, & uenerent & psequant honoribus.

Epaphroditus

Quā ppter op̄ Chri usq; ad mortē accessit, tradēs aīam suā. Epaphroditū hūc miserat ad Paulū Philippēses ut illi nēfaria deportaret. Is itaq; Romę Paulū comperit in discrimine sum-

mo referuari, unde & periculum sibi impendebat non mediocri Pauli aduentu, utpote cui esset Imperator infensus. Is itaq; his periculis oibus parua factis, Pauli conueniebat, & illi ad uitā necessitate omnia suppeditabat, qd sane nūc dicit. Aduerte autē quādamodū nō mei gratia, sed ob dei opus hūc dicit morti se obiectisse. Neq; em̄ p eum fuit, quin morti succiberet, sed dei dispensatione effectum est, ne hac uita defungeretur.

Ut impletet id qd ex uobis deerat erga me obsequiū. Vos (inquit) nequaquam Romæ nunc estis, ut uel corpe ministrādi mihi officii præstetis, tãtēsi necessaria trāsmisistis. In hoc itaq; & si uos defuistis, ut uestris manibus mihi trāsmissa porrigeretis, Epaphroditus uestrā uicē ministrādo suppleuit. Aequū est igitur, ut plurimū a me beneuolentiæ uēdicet, ut q mihi per uos destinata & detulerit, & ministrarit. Aduerte autē quādamodū rem ipsam obsequiū nūcupet, ut oñdat q p quietē & otii uitā hāc transigūt, opē debere periclitatibus ferre. Et q minus id egerit, priuati hoc officij genere, nec secus q si publicis deesset muneribus.

DE cætero frēs mei gaudent in dño. Qm̄ in mœrore hi erāt, quia nondū de Paulo qcq; rescissent, & ignorarēt, quādamodū p̄dicatio ipsa pueheret, neq; ut se Epaphroditus ex uale tudine haberet, auditu qd p̄cipi p̄cepissent, soluit hęc Paulus, & eos molestia liberat, cū euangeliū p̄uehi dicit, & se uenturę affirmat, & Epaphroditū in sup̄ ad se remisisse. Inq; itaq; Gaudeat. Nulla nāq; offert occasio, ut uestrū hoc gaudiū possit intercepti. Atq; Galatas filios appellauit, quia emendatiōe indigebant. Hos fratres, quia honorifice ad eos hęc & leniter disserit. Recte autē dixit in dño. Nam in huius seculi rebus nullū est gaudium. Sed pressurę ac mala quę pro dño toleramus, plurimū lætitię afferūt, uel eo uobis est gaudendum, quia dñs factū facilia cunctis iniunxit.

Et ad uobis scribere, mihi qdē nō pigrū, uobis autē necessariū. Postq; laudes plurimas in eos congescit, mox & cōmonefacit ne a principio grauis & molestus appareat.

Tidete canes. Erāt ex Iudæis nōnulli, q se Chriianos mentientes, sub ea simulatione euāgelij p̄dicabāt, & Iudaica inter se rebāt nōnulla. Et qm̄ facile internosci nō poterāt, propterea, uidete inquit, hoc est, caute, ne lateāt istiusmodi. Canes em̄ gentiles dicebant, nūc Iudæi ut petulantes & mordaces, & ueritatis lucem impudentius oblatrantes.

Tidete malos operarios. Hoc loco abstinēt filios nūcupare. Canū em̄ pleriq; dñorū inhiāt mensę, aliū domos custodiūt, hi uero & si operant, in prauis tñ & turpibus operā suā impendūt, auelluntq; & dissipant, quę diuitius sunt bene plātata.

Tidete cōfisionē. Hoc ē, q circūcisī sunt. Olim nanq; magna apud Iudæos circūcisio ista fiebat, & in honore erat nō mediocri: qñquidē ob hęc uel sabbatū soluebat, Nūc uero cū frustra sit & inanis iā reddita, nil aliud p̄fert q cōfisionē hęc ipsam. Nō em̄ legitima est circūcisio, sed ea rō præcidit tñ. Vel quia ecclesiā canes illi tentabāt ut circūciderent.

Nos em̄ sumꝝ circūcisio, q spū seruimus deo. Si cōquirenda, inq; est circūcisio, in nobis hęc certe cōpeteris: q spū, hoc est, q mente tota & animo deo seruimus. Nam q aiām circūciderit, hoc ē, uitia ex aīo demet, hic p̄fecto nobile admodū circūcidēdi nactus est genus. Et eo magis, q animus est corpe potior. Neq; em̄ dixit in nobis est circūcisio, sed nos circūcisio sumus. Circūcisio em̄ ornata uirtutibus, uere hominem præfert.

Et gloriamur in Chro Iesu, & nō in carne fidutiā habemꝝ. Quid (inq; utriq; horū est satiꝝ in Christo nos gloriari, q corda nostra hęc circūcidit, & ad filiorū dei genuitatē per lauctū ipm̄ deducit: an carne iactari, hoc est, quia circūcisī sint superbire?

Quāq; & ego habea cōfidentia in carne. Si esset (inquit) ex gentibus oriundus, iure forsita quispiā diceret circūcisionē hęc me improbare, ut q Iudaica caream. Nūc uero hęc ipse sum nactus, quā uel gloriā dicitis, uel in carne fidutiā. Quo fit, ut nequaquam ipse sum uestra hac apparēt nobilitate priuatus. Alioq; ipse ḡa ueritatis, circūcisionē hmōi & cōdēno & improbo.

Si qs alius uidet cōfiderē in carne, ego magis. Aduerte autē Pauli prudentiā. Ut minus sint q dicit molesta, neminē noie patefacit, sed cū inq; Si qs uidet alius, oñdit alios se ut diceret, cōpulsit. Vel quia nequaquam ceteri tantā essent, quāntā ipse in carne fidutiā assecut. Vel quia circūcisionis cōfidentia nihil in se ueri haberet, sed appareret duntaxat.

Circūcisus octaua die. Quod maxime animo inerat, circūcisionē p̄posuit. Die uero octaua cum inquit, arguit nequaquam se profelytum fuisse.

Ex genere Israel. Hoc est, neq; ex profelytis progenitoribus, sed Israelitis e quibus origi Tribu Benjamin. Hoc est, ex tribu, quę cæteris esset testator. Quippe cum (nem duco, ius ex sorte sacerdotes constituuntur.

Hebræus ex Hebræis. Superius dixerat ex p̄batoribus Iudæis sum ego. Potest nāq; cōde di ex Israelitico genere quēpiā esse, nec tñ ex Hebræis Hebræum. Hebræi nāq; esse desierit pleriq; qui cū præ frequentiori cū gentilibus habita assuetudine redditi sunt hebræicę fere linguę ignari, ita ut nec satis scripturas ipsas callerēt. Ipse inquit, hebræus sum, hoc est, & formā seruo & ingenuitatem, unde sic infert.

Secundū legē pharisæus. Cū inuitus hęc cōficta narraret, ut circūcisus uidelicet sit, & gene re Israelita, & istiusmodi reliqua, nūc ultro q optime gesserit explicat, dicens: Secundū legē pharisæus, hoc est, in legis disciplina. Erat em̄ apud Iudæos pharisæorū secta omnium probatissima. Secundū æmulationē perseque ecclesiā dei. Cū essent & pharisæi non admodum legis æmulatores, quippe q ad ostentationē pleriq; factitabant, tantopere inquit legis zelo urgebar, & adeo uehementi, ut Christi ecclesiam insectarer.

Secundū iustitiā q in lege est, conuersatus sine querela. Erāt em̄ pleriq; q eiusmodi zelo, nō pro lege tutāda & maiorū traditiōibus obseruādis, sed principatus uel glorię ḡa ducerētur. Idcirco Paulus inq; q cū culpa uacē, nec sim secundū legis iustitiā incufandus, q fieri potest, ut humanę potius rei cuiuspiā gratia, non dei zelo ecclesiam sim persecutus.

Sed q mihi fuerūt lucra, hęc arbitratu sum propter Christū detrimēta. Veruntū existimo oia detrimētū eē, propter eminentē sciam Iesu Chri dñi mei. Hoc loco profliūt, q legē criminant hæretici, dicit q. Ecce & Paulus legē dānosam ducit, quippe quā detrimētū appellat & purgāmētā. Quo ergo pacto credet ad deo fuisse hęc promulgata? Primū equidē dixerim agendam deo gras fore, qd spūs sit dispēlatiōe effectū, ut hi legis uerba nō secus acciperēt, ac ad eorum facerēt utilitatē & propriā sniām cederēt. Quod si ita nō esset, obliterasset iā illa ut talia pleriq; deleuerūt. Proinde aduerte, nequaquam simpliciter intulisse, detrimētōsam eē hęc legē, sed arbitratu sum detrimētū hęc esse, Perinde ac si dicat. Nihil hęc habet in se detrimētū, quippe quæ ad Christū sit præuia, si recte sit cognita: Verū & si ante hac ipse legis huiusce non æquiorē fuissem & uerā cognitionē adeptus, mox ut ueritatē p̄cepi ad Christū cōcessi. Vifa deinde mihi lex est, qdū hęc, praua interpretatiōe sectabar, iacturę fuisse & dāno: qā Christū interea nō audierim. Est nāq; inapte natural lex ipsa lucris, si recte hęc fueris interpretatus. Aduerte autē, quādamodū nequaquam dixerit, quā ipse lucrū existimo, sed q erat in lucrū. Enim uero plurimū nobis lex ipsa cōducit, utpote q feritate hoies liberet, & ad pietatē instituat, & perinde ac scālę nobis est loco, q ad uitā traducat. Vt itaq; per scālā in scēdit, nō hanc aspernat, quin potius gratias agit qd eam ad scēdēdū sit nactus. (Nā si hęc defuisset nequaquam illi quo primū intenderat patuisset ascēsus.) Ita & lex cū est lucrosa, nūc ipsi dānosam existimamus. non q damniū aliquod inderat, sed quia hęc propria gratia superet magnitudine. Vt em̄ qui argentū inuenerit, si aurū deinceps occurrat, nec retinere utriq; liceat, pro detrimento mox duxerit argentū seruare, quin statim auz: ca piet: Sic etiā pro detrimento lex ipsa habetur, si uosa Christo subtraxerit. Quod si ad Christū deducet, nihil ostitura est, qn̄ magis uauit. Nec olim, inq; dispēdiū legē existimauit, sed etiā in p̄senti idē sentio. Cur illud? Quia ḡa ipsa longe plurimū legē excedit. Vides quādamodū legē cū ḡa cōparauerit. Fit autē cōparatio in similibus genere, & qd p̄stiterit, nō sui ab simili præfert. Quo fit, ut lex scientia sit, sed inferior longe Christi cōgnitiōe. Quinetiā & lucerna lucē præbebit, haud tamen eiusmodi solis est splendor, & pro luce tamen habetur.

Propter quē oia detrimētū feci, & arbitror ut stercora, ut Christū lucrificā. Propter Christū, inq; detrimētū sum ipse p̄pessus: hoc est, iacturę forę mihi reliqua oia existimauit, uel qa uinuerla ob Christū amiserim. Vides quādamodum nihil natura lex ipsa afferat, nisi Chri ob grām, detrimētū. Nondū tñ p̄piciu fecit, cuius rei ḡa omnium iacturā hic fecerit: ni forte bonorū fortunę & seculi huius dixerimus. Quod si de lege hęc illū dixisse intelligimus, neq; hoc pacto iniuria legi inferi. At qui paleę frumētū sunt purgāmētā, q & frumētū tutant & illi afferunt firmitatē. His demptis, nec triticū ipm̄ cōstabit. Quo em̄ mō sine stipula uel calamo illud consistet: alioqui emergēte frumētū & lecto, residēt inutiles paleę. Sic grām lex ipsa & obfirmat & facit testatorū: uerū tñ cū ḡa apparebit, nequaquam amplius erit legis huiusce scriptis manendum. Et tinnuani in illo nō habens meā iustitiā, q ex legis operibus cōparat, perinde ac ex his fuerim iustitiā hanc ipsam adeptus. Neq; em̄ ex operibus iustitia ulla proficiscit, qā neq; ex his conuari hęc cōst, sed per Christū fidē iustitiā adipiscar, q ex deo est: hoc est, diuinū munus, p grām iustos credentes efficiēs. Si em̄, inquit, corde credideris, & ore qd creditur p te est profiteberis, saluus fies. Dona autē illa diuina longo interuallo cæterorū utilitatē officiorū excedūt, q hominum studio cōparantur, ut triticū detrimēta illa & paleas superat.

In fide ad cognoscendū illū & uirtutē resurrectionis eius. Ergo per fidē erit & dei cognitio. Qui em̄ potest mens ulla humana uel cogitatio resurrectionē illā cōplecti: Profecto nulla. Quin potius fides uel sola hanc cōtemplabitur. Si resurrectio igitur fide percipitur: quonā pacto, qd maius est, natiuitas ipsa poterit cogitatione cōprehēdi? Vex: si quærās, quō hęc cōstantior sit, si respondebo. Quia multa extiterāt resurrectionis argumenta & signa. Nā uel ante Christū si resurrectionē fuere pleriq; a mortuis excitati, ex uirgine uero p̄ter Christū alius nemo proge nitus est. Est ergo ex fide dei iustitia: hoc est, illi innititur & pro fundamento hęc habet. Virtutem autē dixit resurrectionis, qa ingens resurrectionis uis est, Quinetiā hęc resurrectio magnas nobis uires suppediat, ut id iter & nos prosequamur.

Pharisæorum secta probatissima. Pharisæi.

Hæretici pleriq; c factis uoluntibus auferunt.

Simile.

Simile.

Gratia legem superat

Lex inutiles, et emergēte gratia

Roma. 10.

Placuitas Christi excelsior eius resurrectione.

Iudeos canes vocat

Sublatū p circūcisionē soluebat

Uera dicitur alio

Paulus etiam ex circūcisio

Profelytum id est aduenam

Tribus Benjamin, min cæteris testator.

Et societatē passionis illius. Persecutiones, inquit, tolerādo & pressuras malorū quāz per pestus est Christus, participes & ipsi effimur. Si igitur prorsus diffideremus, haud quāq nos eē cū Christo cōlesti imperio potituros, nunquam profecto tot ac tanta subiremus tormenta. In telligas autem uelim illum prae cipue pro indubitato habere Christum resurrexisse, qui eius gratia p̄onas tolerat & cruciatus.

Configuratus morti eius. Hoc est, cōparatus. Nā quēadmodū Christus pro uobis mortibus per pestus est mortē, sic ipse pro Christo uincula & carcerē tulerim. Nā persecutiones & mala q̄ p̄ator, mortis huiusce praē ferunt figuram. Vnde uel eiusmodi passionibus Christiani nos reddimur. Vides quanta sit in pressuras tolerantia dignitas.

Si quo mō occurrā ad resurrectionē, q̄ est ex mortuis. Quid igit o Paule, si nihil p̄onarū tulisses, nōne tibi resurgēdū fuisset? Velim egdē resurrectionē hoc loco eā intelligas, q̄ & cū gloria sit futura, & in aerē subleuet. Sunt nāq̄ oēs resurrecturi, haud tñ in nube oēs subleuabuntur, sed in terris iudicis aduentū oppertent. Sancti uero tollent in aera, obuiā dño processuri. Intelleges autē ex res̄ cōsequētia, qd̄ gestū est. Mortuus (inquit) est Chrs. & ipse morior. Resurrexit ille summa cū gloria, studeo & ipse & maxie nitor ut resurrectionē hāc cōsequar gloriosam. Attē de uiri huius modēstia, q̄ cū tā optime multa gessisset, fuissetq̄ supra celos sublatus, q̄si resurrectionē hac indignū se iudicat, si q̄ mō inq̄t occurrā. Nōdū em̄ ait cōfido, tāta huic hūilitas inerat, qd̄ & alibi dixit. Qui credit se stare, uideat ne cadat, & ne forte alijs p̄dicās, ipse reprob̄ efficiat.

Non q̄ iam acceperim, aut iā perfectus sum. Dixerā si quo modo occurrā, idipsum itaq̄ affirmans, sic inquit. Eo nāq̄ subdubius sum, ustrū firm occururus, quia nondū acceperim brauium, nec finem adhuc sim optatum adeptus.

Sequor autē si quō cōprehendā, in quo & cōprehensus sum a Christo Iesu. Adhuc, inquit, in agone sum & decerto, adhuc inquā insector, si liceat forsitan mihi & brauiū & finē cōprehēdere. Moxq̄ arguens ex debito se id agere, infert hmōi. Quoniam & a Christo cōprehensus sum hoc est, ipsum me, q̄ olim ex numero perditōz existerē, & eoz quibus fuisset salutis spes omnis sublata, insector est Christus, cōprehenditq̄ se fugientē, & retraxit. Obstringor itaq̄ & ipse tā diu hūc persequi quoad cōprehēsum detinea. Significantius autē sequor dixit. Nā q̄ aliū insector, uel chariora quāz p̄teriens, nil aliud studet q̄ eū p̄sentare, cuius gratia iter accelerat. Debemus igitur omni nisi, & sine interpellatione ulla, ad Christū contendere.

Et fratres ego me nō arbitror cōprehendisse. Postq̄ plurimū Philippenses collaudauit, nūc cōp̄fessurus quā de se p̄sumpserant forte opinione, sic inquit. Ipse equidē, quē tanti facitis & ueliter instructor sum: nequaquā existimo omnē mihi cōparasse uirtutē. Quærat aliquis, cur alibi inquit, cursum cōsummaui. Id sane de eius fine ac morte praetendit.

Unū autē, quāz quidē retro sunt obliuiscens, ad ea uero q̄ sunt priora extendens me ipsum. Vnū inquit, nūc molior, & circa unū illud enitor, ut semp̄ proficiā. Praetertita uero uirtutum nil reminiscor, nec memoria repeto benefacta, retro sumq̄ & post tergum illa relinquo, ita ut nullā de cetero habeā recte factoz recordationē. Sic em̄ sequor q̄ ante me sunt, ut semper existimē hāc mihi ad perfectionē deesse. Et quousq̄ tandē ccepta peregero, a cursu nunq̄ desista. Extendens autē, hoc est, prius q̄ ipse cōprehendā, manibus tenere qd̄ cupio, studeo. Solēt nāq̄ & qui cursu cōtendunt, eos q̄ multa pernicitate mox prouehunt, a medio curriculo sic incipere, ut proni & manibus protentis retrahant q̄s cursu nequeunt p̄terire. Quod utiq̄ ex summa quadā sit progrediendi cupiditate.

Ad destinatū prosequor ad brauiū supernae uocationis dei in Chro Iesu. Haud quāq̄, inquit temere curro, sed ad metā cursum intēdo. Verū quā metā uel brauiū dicit? Uocationis certe supernae palmā, incorruptibilis scilicet & cōlestis. Est nāq̄ in terris certamen propositū, cuius in praemiu cōlestis corona seruat. Solent nāq̄ & seculi huius imperatores certatores huiusmodi maioribus quibusdam honorib̄ profsequi. Quippe quos de loco superiori uoce praecōnis adscitos coronat. Vt autē Christi ope fieri uniuersa demonstret, sine qua nec perfici cursus queat, in Christo Iesu inquit, id est, eius opitulatione & adiumento.

Quicumq̄ ergo perfecti sumus, hoc sentiamus. Quid illud? Vt praetertita scilicet obliuioni mandemus. Decet nāq̄ qui sit perfectionē adeptus, imperfectū se ducere. Hāc em̄ est uera illa perfectio quāz sibi minus confidit.

Et si quid aliud sapitis & hoc uobis deus reuelabit. Hoc loco certiores hos reddt, deū cūctis opitulari. Perinde ac si dicat, & si putabitis recte oia pegisse, uobis tñ uel nescijs patefaciet deus qd̄ fieri oporteat. Hāc autē de uitae p̄fectione sunt dicta, ac ne arbitremur p̄fectos nos esse.

Terram tē ad qd̄ peruenimus, ut idē sapiamus, ut idē pmaneamus regula. Interea, inquit, qd̄ ipsi perfecimus, teneamus. Cōcordiā scilicet uel pacē, uel istiusmodi aliqd. Et in eadem regula pmaneamus, hoc est, fide eadē, & hīc tē terminis ambulemus. Et quēadmodū nec adijcit quidpiā nec adimit regula, ita & uos sp̄s iusta nil immuteris.

Imitatores mei estote fratres & obseruate eos qui ita ambulāt, sicut habetis formā nostrā. Dixe

Christiani efficiuntur per passionem.

Thess. 4. Resurrectionis modus. 1. Cor. 10. 1. Cor. 9.

brauium.

2. Tim. 4. Paulus semper procedens a uirtute nec retro respiciens.

Certamen Pauli.

Roma. 16.

Dixerat supra, uidete canes, abegitq̄ Philippenses ab eis: nūc uero recta incenditibus copulat. Id em̄ designat, cū inq̄t. Obseruate, hoc est, uobis prospicite & ueluti ex plar aliqd uetus & formā hos ipsos q̄ recte incedūt, attēdite, & eoz ductū formamini. Vtq̄ & me pro forma habetis, ita & illos uos obseruate. Neq̄ em̄ uerbis duraxat hos in struebat, sed uitae melioris prouectū se ipsum formā Paulus exhibebat. Est quippe p̄fecta doctrina, factis exequi quod docemus.

Multi em̄ ambulant quos sepe dicebā uobis, nūc autē & flens dico. Hōz nullū noie patefacit, ne eos incesstat, sed ita iā indicat, ut possint facile internosci, cū ait, q̄s sepe dicebā: Nūc uero quia propagatū est malū & passim diffusum, neq̄ hos sine lachrymis possum cōmemorare. Vides quanta sit erga proximū huius affectio. Nō em̄ is sua facinora deplorabat, quippe q̄ nihil cōmiserat: sed illos dolebat, q̄ per luxū & lasciuā degenerent uitam.

Inimicos crucis Chri. Erant nōnulli q̄ Christianos se simularēt, potitūq̄ quietē & luxū ducerēt uitā, nihil euāgelio infudātes. Hos utiq̄ Paulus crucis inimicos appellat. Quippe q̄ nīmā quærat q̄ sit ad mortē intētor, & ad obeūda pericula sitibūda: Hi uero solutiores cū essent, uitā agebāt a sua lōge alienā. Si em̄ crucis desiderio tenerent, studerēt quidē & ipsi uitā ducere, cruci hārentē, tormētūq̄ & amaritudinis plenā. Nil itaq̄ affici admirationē debemus, si hi q̄ delicti delictijs sint, & uitae p̄sentis otio quietiori addicti, crucis sunt hostes & Christo infensi.

Quoz deus uenter est. Hunc em̄ ut deū colūt, huic p̄petuo obsequunt, & faciūt satis, affatim ingerūt qd̄ ille exposcit. Hoc ingurgitato, prorūpunt in Venere. De uentris hoc cultu, facit & alibi apostolus mentionē, cū inq̄t. Edamus & bibamus, cras em̄ moriemur.

Et gloria in cōfusione eoz. Nōnulli de circūfusione dixisse hāc Paulū asserunt, quam Iudaei gloriā ducerēt, cū ignominiosa res esset. Sed longe secus se habet. Nā forte in delinquēdo arguit pertinaciā, q̄s supra cōmemorauit. Est em̄ inquit neesse, ut cōfusione & uerecūdia afficerent, qui prauis adstricti sunt facinoribus, hi uero contra gloriā ducunt peccata.

Qui terrena sapiūt. Hi quidē retro sunt nacti, q̄ spiritale nihil aut cōleste meditant. Nostra autē cōuersatio in caelis est, unde etiā saluator ē expectamus dñm nostrū Iesum Christū. Debemus itaq̄ q̄ cōlesta sunt sentire & sapere, ad nostrā superiorē patriā illā cōtendere, ubi nobis est uersari & uiuere cōstitutū. Ibi nāq̄ & dñs noster & imperator iam residet, unde eundē ad nos descendens: paterna gloria & sanctis angelis comitatibus expectamus. Debet itaq̄ uobis & celū esse formidini, & Christi persona.

Qui reformabit corpus humilitatis nr̄ae. Multa nūc patit corpus, cōstringit nāq̄ & uapular, & infinitis est malis obnoxiiū & ideo humilitatis corpus hoc dicit. Nā & corruptōi subiectū est, & doloribus. Hoc tñ transfigurabit, hoc est, idipsum permanēs incorruptionem obducet.

Cōfiguratū corpori claritatis suae. Cū igit corpus humanū p̄simile sit Chri corpori reddittū (nā & aequē patit mala, & tolerat cruciatu), futurū est certe, ut illi & gloria fiat, & claritate cōforme. Heu qd̄ illius corporis fore corpus hoc nostrū assimilē, quem angeli uenerent adorētq̄ ad patris dexterā assidentē, cuius & corpus gloria & claritate effulgeat, & adeo fore terrē hoc corpusculū glorificandū, ut diuinū illud splendore & maiestate exaquet: Ergo si orbis terraz uniuersus una defleret eos, q̄ tanta ex gloria dilabunt & excidunt, haud dubie merito deploratet.

Secundū operationē qua possit etiā subjicere sibi omnia. Quoniam rem sane magnā hic pertulit & multis pene incredibilē, sic inquit. Nihil diffidas, habet nāq̄ deus uirtutē, qua omnia operatur, & angelos sibi subiecit & daemones. Cum itaq̄ maiora hāc fecerit, longe magis & id quod minoris est, faciet. Multi deū hic dicit & patrē, sibi, id est, Christo patri omnia subdidisse quod tamen cōsequens minus uidet, cū nullā superius de patre fecerit mentionē. Rectius itaque erit ut de Christo dictū intelligamus, ut qui pro diuinitatis potentia sibi subiecit, hoc est, corpori suo uniuersa. Neq̄ em̄ uerendum est, ut Christum ex uno multiplicem faciamus, quē & sui naturā diuersitate, unum tamen nouimus & tenemus.

Taq̄ fratres mei charissimi & desideratissimi, gaudiū meū & corona mea, sic state in dño charissimi. Itaq̄ & si hos debacchari perspiciat, luxuriz & gloriā esse addictos, uobis tamē praestandū est, ut stetis p̄ certiores, habituros nos tandē hanc corporoz gloriā, neq̄ idcirco ullā in partē declinandū. Vide q̄ uarijs laudibus hoc prosequatur, nā & fratres appellat, & charissimos dicit, desideratissimosq̄: hoc est, aliquādo per me conquistos, inuētos de mū & uisos. Nec gaudium solum esse hos sibi, sed coronā affirmat: qua nihil est gloriosius decertanti. Non em̄ (inquit) possum non iocunditate expleri, cū fidē contemplor, & palmam prospicio, quā uestra gratia sum consecutus. Hos itaq̄ priusq̄ cōmonefacerit, laudauit, & cōmonefacit laudes ingessit, & alias. Tanti hos Paulus faciebat.

Et odiam rogo, & Syntichen deprecor idipsum sapere in dño. Etiā rogo & te Germane cōpar aduā illas. Apparet hāc mihi cōminā tanq̄ primates in Philippensū ecclesia existisse. Cōmedat autē has mirae uirtutis uiro, q̄ hāc alteri uel uir erat, uel frater. Forsitā etiā carceris erat hic custos, quasi id inq̄t. Nūc uere Germanus ē frater, nūc uirū te propriū cōiunctissimū geres, si in opere domini & iugū pariter traxeris, mulieribus hūc opem ferens. Nōnulli uero errore ducti

Crucis intantū qui.

Cultus uentris 1. Cor. xv.

Tener quibz deus sit.

Corpus dñm permanēs trās figurabitur. Futura glorificatio corporis nostri. Alias, Sed nunquid

Errare eos q Paulo vocem tribuunt.

Longe a prima ecclesia degene rauimus.

Scripti in libro vitæ qui Luca. 10.

Matth. v Luca. 6. Gaudere in domino.

Acto. v

Orationes ad deū qd cōferat.

Johan. 14. Pat mēre omnem excedens.

Sup. ca. 3.

Prouidēda bona coram hominibus

Psal. 119

ducti, uxorē dicunt Paulū adhortari, quod tamē longe est secus. Quippe quē neq; uxorē legimus habuisse. Et Germana coniuux dicere debuisset, si uxor illa fuisset.

Quæ mecū laborauerūt in euāgelio, cū Clmēte & cæteris adiutoribus meis. Nō em̄, inq̄, minores euāgelij partes tutādas hæc desumpserē, tæcti essent multi q̄ se iuuarēt: eoq; infert, & mecū laborāt. Neq; em̄ parū hi opis ecclesiæ tunc tēporis tulerant, honores inter se deferendo, & subleuando labores: nunc uero heu, quā nos longe aliter gerimus, qui ad inuicē quod honoris est, quod famæ, subtrahimus, eoq; & a pristina illa & optima sumus ecclesia alieni.

Quorū nomina sunt in libro uitæ. Vides quantū mulieribus hūc inesse uirtutis testificetur, ut uel celo inscribi dignatæ sint, idip̄m & Christus in euāgelio dixit: Nomina uestra in celis sunt scripta: hoc est, scientia dei & iudicio sunt celo addicta. Contra uero, qui minus crediderint, in libro mortis inscripti sunt.

Gaudete in dño semper. Cur ergo dñs inquit, beati qui lugent? Quia idipsum istiusmodi gaudium præfert, quod luctus. Nec gaudete simpliciter dixit, sed in dño. Qui em̄ in dño manet, uel si torquetur & laceretur, iocunditate semper afficitur. Reuertebant em̄ inquit gaudentes à cōsilio, quia digni sunt habiti pro Christo contumeliam pati.

Iterum dico, gaudete. Quia res ipsarū natura, id est, pressurarū & tentationum grauior ē: iteratione hac ut omnino gaudeant exhortatur.

Modestia uestra nota sit omnibus hominibus. Tanquam id inquit. Non solū erga hos quos crucis dixerā inimicos, acerbiores uos nequaquā præstabit, sed benigne his uelim ut cæteris & modeste utamini: uel si infensos uos habeant & auerferent.

Dñs prope ē, nihil solliciti sitis. Quin potius cōmiserari uos illos oportet, q̄ p delicias uiuāt & luxū. Nec curā habere illatas p̄sturas, sed æq; & patētī aīo ferre. Est nāq; in proxio dñs, hoc est, iā iudiciū imminet, q̄ quisq; sit mercedē pro meritis accepturus, & illi sunt rationē mox reddiduri, & penas luent. Vos uero in otio eritis & quiete perpetua.

Sed in omni oratione & obsecratione, cū gratias actione petitiones uestræ innotescāt apud deū. Accedit p̄terea, qd ad consolationē plurimū ualeant, fusæ ad deū preces, & gratiarū actæ. Nā quo iure in futurū quispiā beneficia postulat, qui pro olim acceptis nihil præ se gratitudinis tulerit? Sunt itaq; pro uniuersis q̄ nobis obtigerint, sue prospera fac aduersa sint illa: grates deo agendæ. Nā orationes hmōi, quæ ex grato animo prodeunt, notiora faciunt deo q̄ petimus. Sunt nāq; incognita, quæ aliter postulamus.

Et pax dei q̄ exuperat omnē sensum, custodiatur corda uestra & intelligētias uestras in Christo Iesu. Pax, id est, reconciliatio ipsa, quā cū humano genere fecit, omnē profecto excedit mentē nō solū humanā, sed angelicā insup, perinde ac si dicat. Ita nos a malis exemit deus, ut neq; comprehendī sensu id aliquo possit, neq; cogitatu cōplecti. Quis em̄ unq̄ futurū sperasset, ut nobis obuenerēt tot bona? Vt essemus cū deo, nōstris flagitijs exasperato, in grām redituri, foreq; ut nos ille ita seruaret, ut q̄ praua sunt ne cognitiōe quidē attingeremus. Vel pacē dicit, quam dñs dixerat se nobis relinquere. Ea em̄ istiusmodi pax, mentē omnē excedit & cogitatu, quanto magis dei substantia cōprehendi nō poterit. In Christo autē Iesu custodiatur inquit, hoc est, in Christo seruabit, & ita tutabitur, ut nequeant ab eo excidere, qui a pace hac seruabuntur.

De cætero, Fratres quæcunq; sunt uera. Hoc est, quæ sunt uirtute imbuta. Mendax em̄ deprehenditur cum sua uoluptate nequitia.

Quæcunq; pudica. Hæc quidem contra hos faciunt, qui terrena hæc sapiunt,

Quæcunq; iusta. Contra eos quorum deus est uenter.

Quæcunq; amabilia. Hoc est, quæ deo sunt & hominibus grata. Id autem eos commune facit, ut neminem plane offendant.

Quæcunq; bonæ famæ, si qua uirtus, si qua laus disciplinæ. Vides quæadmodū hos uelit ut uel corā hominibus bona prospiciant. Neq; illud simpliciter, sed cum uirtute.

Næc cogitate. Cum per cogitationem praua facinora committantur, hæc inquit quæ dicta sunt, mente uos agitate.

Quæ & didicistis, & accepistis, & audistis, & uidistis in me. Quia lōgū fuisse repetere oīaz breuiter nūc & summatim, sic quies uniuersa cōcludit. Quæcunq; uel didicistis, uel audistis, uel ex me p̄dicatē accepistis, in me haud dubie ipsa cōpexistis & factis. Id em̄ dictū a multis est usurpatū optima quidē est institutio & doctrina, ut seipsū quispiā in exēplū proponat ipse dandum.

Næc facite. Nō solū inq̄ (ut dictū est) cogitatioe & dictis nitamini, sed ope & actionibus.

Et deus pacis erit uobiscū. Hoc ē, in trāquillo futuro estis. Nā si p uirtute uidelicet pacificæ cū deo & hoibus nos ip̄s gesserimus. Erā em̄ inquit cū his, q̄ me oderūt, pacificus. Aderit hic uobis profecto. Nā si se fugientes insequit, quo pacto nō erit petētibus se affuturus?

Gaudis sum aut in dño uehemēter, qm̄ tandē aliqñ resoruisit pro me sentire. Nequaquā sum, inq̄, gaudis ipse tali affectus, quali uel mūdus: uel p̄sens hæc uita solet afferre: sed ea quæ in domino constatio iocunditate. Neq; quia ipse conqueuissē, sed quia uos profecisse intelligebam, magnope

magnopere sum lætatus. Vehemēter uero eo subiecit, quia in eoq; id omne fiebat utilitatē. Tācite autē & hos arguit præteriti tēporis negligentia, perinde ac si ad cōtinuā largitionē cōmone faciat. Id tamen adubrās reticet, nec apertius explicat. Tandē uero aliquando cū dicit, tēporis diuturnitatē præteritū, quasi longo post tempore resipuisse. Resoruisit autē, ex arborum metaphora traxit: quæ & si plerunq; exaruisse sint uisæ, pullulant tñ & resorescunt. Tanq̄ id inquit. Vos quidē florescentes effertis, uestra egentibus largiendo, & quæ recta sunt operando, aridiores estis tandem effecti, quia elemosynas impartiri desieratis. Resoruisit tamen nūc demū, quia pristinam & optimam illā donandi repetitis consuetudinem. Fit itaq; ut sicut in eorū uituperatiōnē id cedat, ita & laudē. Neq; em̄ parui debet existimari resoruisse tandē, qui semel auerit. Sed ne quis forsitan hoc arbitret uel cæteris itē in rebus inprudens se gessisse, adiecit. Pro me sentire: hoc est, in mei cura suscipiēda, & necessitatibus meis satisfaciendo. Quærendū uero, cur q̄ ita inquit, beatus est dare q̄ accipere. Et ad Corinthios. Bonū est mihi potius mori, q̄ ut gloriā meā q̄s euacuet; nūc oblata accepisse deprehēditur. Non temere id faciēbat apostolus. Nā à Corinthijs quicq; accipere abstinebat, ne infensos haberet falsos apostolos. Qui estis clam ab his multa exigerēt, gratis se Christi euāgelij apud hos p̄dicare dissimulabāt, ut in quo inq̄, gloriā habēt deprehēdant ut ego. Neq; em̄ frustra dixit euacuabit gloriā meā, sed in regione Achaiz. Quādoquidē, inq̄, & alias ecclesiis expoliati. Ex quadā itaq; dispēlatiōe tūc temporis ne quid acciperet, cauebat apostolus, ut cæteris scilicet esset exēplo, & p̄cipue falsis apostolis. Hic uero erat amabilem nactus & desideratissimos largitores: q̄s proculdubio offendisset, si eaz; dona repudiasset: alioqui istiusmodi donoq; susceptio, largiētibus cōferbat, q̄p ex largitiōibus hūc plus ipsi utilitatis assequerent, q̄ qui illas exciperēt. Dicere autē, beatus ēe alijs cōtulisse q̄ accepisse: nō munerationē interdicit pro p̄stita opa, sed cōparatione quadā qd ē duob; sit ponus, patefacit. Nec præterea quæ cæteris metallis aurū præstātus sit, eo prohibemur argenti potiri. Cæterq; de exccitationē ibidē & p̄standa opa differit, & ita ut sic fieri necesse sit. Nam si uel inculis præpedito, uel a gritudine affecto, operandi intercipiatur occasio, qd illi agendum? Nū ab his quæ offerūtur tunc abstinentū ut famæ sit pereundū? Minime.

Sicut & sentiebatis. Hoc est, ut cordi quidē me habebatis, ita suscepistis & curā & mēti erat necessitatibus meis prospicere. Id nāq; uobis est nō infertū, ut mei curam geratis.

Occupati aut eratis. Neq; em̄ uestræ id negligentia, sed necessitati est adscribendū, quod intermissio aliqua uestri in me & in cæteris beneficii facta sit.

Non quasi propter penuriam dico. Non em̄ eo uos culpo, quia in rerum sim penuria constitutus, & uti quæ mea sunt cogitem.

Ego em̄ didici in quibus sum sufficiens esse. Ex lōga, inq̄, exercitatiōe & cōsuetudine didici paucis uti & minimis rebus eē cōtētus. Vides quæadmodū factū difficile sit, ut ea q̄ satis esse uident, afferat cūq; iocunditate: nisi q̄ sciat & inopiā pati, & in hmōi patientia fit diu exercitus.

Scio & humiliari & abūdere. Hoc ē, & paucis uti noui, & inediā tolerare, & trusum affluere. Dicit aliq;: Quota nā ista ē uirtus, ut abūdere q̄s sciat, & famā p̄peti? Ingēs nimix. Nā lōge plures res; luxuries agit p̄cipites, q̄ ipsa egestas: & ad multiplices animū intēdit cupiditates, & multo abfurdiores. Vez; q̄ pacto hæc copiā callebat apostolus: Quia qd illi susceperat, impartiendo alijs cōsumebat. Neq; in nimia rez; abundantia gessiebat lætitia, sed æque se ut fatietate, & in egestate habebat. Neq; ex hac soluebatur in luxū, aut ex illa opprimebatur.

Ubiq; & in omnibus institutus sum. Vbiq; hoc est, quouis loco & tempore. Et in omnibus, hoc est, in quibusuis rebus, quæ accidere solent, experientiam cœpi.

Et saturari, & esurire, & penuriā pati. Israelitæ neq; famē tolerare didicerant, q̄p q̄ eiusmodi in deū iactauerint, nō pōt deus mēsam nobis parare, neq; cibo explorare. Comederūt nāq; & ingurgitati sunt, & calcitrabāt. Paulus uero & cæteri, q̄ Christū uiuēdo imitabant, haud ita se gerunt. Ostēdit itaq; ex his, neq; merore se fuisse affectū, cū nihil sibi Philippenses cōferret: neq; illis nūc cōferētibus (ut fert mortalū animus) gaudere, sed ex eoq; profectu lætari magnope.

Omnia possum in eo, q̄ me cōfortat Christo. Postq̄ animaduertit magna qdā de se prædicasse, haud quāq; inq̄, mea hæc uirtute effeci, sed Christi, qui tantū mihi robur suppeditat.

Teruntamē bene fecistis cōmuni tribulatiōi meæ. Dixerat se satis habere. Vez; ne Philippenses ab offendant, perinde ac si animo nō libenti ab his oblata exciperet, uel ut minus necessaria duceret quæ illi cōtulerant. (Solē em̄ offendi q̄ bñficia cōferūt, cū aliq; d afferētibus se non egerē cōtulerant), dicta hæc, sic in quies moderat castigatq;. Verūtū bene fecistis: hoc est, uel si nil ipse indigeat, fuere tñ p uos q̄ mihi dono transmissa sunt grata. Aduerte, prudenter rē ipsam, ut extollat, cū inquit. Tribulatiōi meæ cōmunicātes. Nā & pares sibi hos facit, tanq̄ inq̄. Ipse equidē patior, Vez; cū mei sit p uos cura suscepta, nequaquā uos impares mihi in meo certamine deputaturus est deus. Ex superiōribus autē dictis, illoq; in se pellexit beneuolentiā. Ex eis uero præsentibus, eorundē incendit in largiendo & uoluntatē, & roborat promptitudinem.

Scitis autē & uos Philippenses, q̄ i principio euāgelij qñ, pfectus sum a Macedonia, nulla mihi ecclesia

Ap̄tus ab alijs uicriū accipere nolens: cur ab hys nūc expectat Acto. 20. 1. 2. 9.

2. Cor. 11.

Ibidem.

2. Cor. 11. 2. Verces debet tā repudianda non est.

Illas, quæ nā luxuries multos præcipit Pauli prudentia.

Psal. lxxvii.

Pauli prudentia.

ecclesia communicavit in ratione dati & accepti, nisi uos soli. Quia uisus est hos superius aliquan- tulum inaccessibile, cum diceret, la aliquando tandem restoruitis: nunc se prudenter excusat. Quod autem uisus sum in quibus, uos offendisse, non ut a uobis quidpiam accipere uellem id ego, sed quia ad modum sum uobis confusus, & occasio uos ipsi obtuleratis, ut quod omnium primi coepistis necessaria mihi suppeditare. Unde & ipse accepta fiducia obiurgasse uos uideo, quia a uestra & pristina consuetudine deficiueratis. Ingens sane haec laus. Et quia in euangelij ipsius primordijs, & cum non modo apud nos permanenti necessaria mihi subministratis, sed etiam ex Macedonia abeunt, hoc est, ubi uestra regionis excessi confinia, non enim ulla ecclesia mihi dedit, inquit, sed nulla communicauit. Ea ratione, ut pro carnalibus spiritalia capiens commutaret.

Quia & Thessalonica semel & bis in usum mihi misistis. In magna hoc illis uel laudem credit, quod in metropoli residens Paulus, & urbe maiori a minori, & tanto studio aleret. In usum autem necessaria dicit impensas, non enim delicias deponerebat & luxum.

Non quia quae ro datu, sed requiro fructum abundantem in ratione uestra. Cum humile quiddam & tenue dicere uideat, ubi quae in usum sunt dixit: ne hi ex istiusmodi dictis forsitan superbiunt, sic inquit, haud quaquam dixerim, quia uestra dona deponere, sed uestri comodi gratia, ut fructum uos referatis, qui in uestra fit ratione, hoc est, qui uobis conducatur. Vides quemadmodum & hi tribuendo: emolumenta non mediocriter uendicabant.

Habeo autem omnia & abundo. Quonia dixerat, nihil quero, ne hos rursum ad id officij faciat se- gniores. (Nunc quia beneficia conferunt quanto magis sapientia studet, tanto etiam acrius ab his & gratias exigit, quae illa exceperint). Habeo inquit, & abundo: hoc est, ex his uestris in me recentibus beneficijs non modo quod per uos antea desita sunt suppleuistis, sed abunde nimis largiti iam estis. Porro cum habeo dicit, quasi debuit esse id aliquid arguit, quod habere se afferit: ne illi gloria duceret, quae se benefi- cio affecissent. Contra uero & hos consolatur & laetitiam affert, cum adstruit longe hos plura quam tenerent, dedisse. Quippe quod abundantiam munera, non ad necessitatem sibi transmiserint.

Repletus sum, acceptis ab Epaphrodito, qui misistis in odore suauitatis hostiam acceptam placen- te deo. Vah quod celstus diuisus istorum munus euexit. Non enim ipse, inquit, per uos transmissa suscepit, sed pro me deus. Quocirca & si his ipse minus indigeat, haud quaquam uobis sit cura. His namque & deus nil profusus indignus, accepit tamen & seruat. Suauitatis odore cum inquit, illud est in sacris litteris imitatus, odoratus est deus odore suauitatis. Vel eo dixit, ut eleemosynam arguat deo suauissimam.

Deus autem meus implet omne desiderium uestrum, secundum diuitias suas, in gloria in Christo Iesu. Cum dixisset superius, & si occupati eratis, hoc est, & si uobis res familiaris et angustior: oportet tamen & procor, ut quod satis sint, habeatis. Si enim hi philosophorum uita uixissent, haud quaquam his corpore pre- carentur, sed cum homines essent, presenti huic uita addicti, tenerentque & presentium rebus cupiditate: desiderat his non abundantiam & nimium luxum, sed necessariae copia rebus. Implet inquit omne necessitatem uestram, hoc est, ut nulla re egeatis, quae uita haec exigit. Deinde ne uideat hos nimium ad rebus angustis ac cogere: secundum diuitias suas subiecit, hoc est, quae quae & uobis & abunde praestent necessaria impartiri, ut eius ad gloriam uti his bonis alliciat. In Christo autem Iesu sic praestant intelligi, uideat haec praestant in Christo Iesu facturus est, id est, illius intercessu. Vel etiam eam ad gloriam, quae Christo deferuntur adduci.

Deo autem patri nostro gloria in secula seculorum, Amen. Quia Christi gloriam dixit, ar- guit hoc loco eandem & patri communem esse.

Salutate omnem sanctum in Christo Iesu. Haud quaquam exiguum est beneuolentiae argumen- tum, per literas impartisse salutem.

Salutate uos qui mecum sunt fratres. Aderat enim & Paulo ex urbe oriundus plerique, nil tamen idonei, ut apostolatus munus susciperent. Solus tamen Timotheus aderat ad rem tantam accommodos, quem unanimes superius dixerat. Neque hos quidem qui secum essent, fratres dicere dedignatur.

Salutant uos omnes sancti, maxime autem quae de Caesaris domo sunt. Hos etiam in fide obfirmat, ostendens uel imperatoris familiam, praedicationem hanc attigisse, ut quae hi qui in regia diuersant, caeteris rebus contempnis, Christi dominum se et tarentur: quanto magis & hos, qui his essent longe inferi- ores, id facere obstringi & cogi significaret. Indicat praeterea se apud hos, Philippenum com- memorasse uirtutes. Nam alias nec salutem his impartiret qui in regia essent: nisi Paulum audis- sent istorum beneficia laudibus extulisse.

Gratia domini nostri Iesu Christi cum spiritu uestro, Amen. Pro sua consuetudine Paulus in copreca- tione concludit epistolam, comonefacitque Philippenses quicquid in se inesset uirtutis, Christi gratia affec- tos se fuisse existimant: ne uel inani gloria efferantur: futurumque ut perpetuo Christi cum eis maneat gratia, si minus superbiunt. Vel imitatur omne uirtutum genus in uobis succrescere. Et ea praecipue uirtus, quae uestra impartit deo exercetis, magis ac magis ut Christi munere augetur: fitque largitio uestra haec uobis profectui, & nobis egentibus uel potius Christi gratia mala tolerantibus, suae bonita- tis liceat diuitijs frui: cui gloria sit, & patris nunc & in perpetuum, & in seculorum secula, Amen.

Missa est ex urbe Roma per Epaphroditum.

Argu

ARGUMENTVM IN EPISTOLAM AD COLOSSENSIS.

Colossenses non a Rhodo, ut quidam existimant, sed Asiatici, sicut & Laodicenses, praue- ni fuerant a pseudoapostolis. Nec ad hos accessit ipse apostolus, sed & hos per Epistolam corri- git. Audierat enim uerbum dei ab Archippo, qui & ministerium in eos accepit. Ergo apostolus iam ligatus, scribit eis ab Ephefo per Tychicum diaconum, & Onesimum acolytum.

IN EPISTOLAM AD COLOSSENSES THEOPHYLACTI PROLOGVS.

Et si omnes Pauli epistolae sanctimonia pollent: illae tamen praecipue, quas ex carcere & uinculis transmittit. Nec secus qui uictor aliquis inter stragem ac caedes statuens trophaea, literas conscribit. Non enim necius erat permagni id esse, & ad gloriam sibi uale- re plurimum: qui in istiusmodi pressuris & malis mirum in modum gloriabatur. Nam & ad Philemonem scribens, genuisse se hunc in uinculis refert. Quod eo dixit, ne & ipsi dura & gra- uia reformidemus, sed ut in his tolerandis laudem consequamur. Pleraque autem istiusmodi ab eo in car- cere sunt conscriptae epistolae, cuiusmodi ad Ephesios sunt, & ad Philemonem, Timotheumque, ac Colossenses. Praeterea haec unctus conscripsit. Vt enim ad Romanos Hebraeosque, non ante conspe- ctos scriberet, sic ad hos scribit, quos nondum uidisset. Enim uero apud hos erat Archippus, cuius cura (ut mihi uideatur) fuerat ecclesia quondam demadata. Illud autem, ad Colossenses ut scriberet, eum induxit. Ab his namque prauum aliquid dogma erat nupersumptum. Putabant namque nequaquam per filium, sed per angelos ad deum & patrem uia patere, absurdum existimantes dei filium credere ultimis seculis aduentu- rum, quandoquidem in ueteri testamento angelorum cuncta ministerio gererentur. Seruabant praeterea & Iudaica plerique instituta, & gentium mores, dies cauendo, & horas, & escas, quae omnia cum corrigenda essent, apostolum ut hanc epistolam scriberet impulere.

Paulus apostolus Iesu Christi per uoluntatem dei. Initio statim & tacite Colos- sensium subtulit dogma, cum Christi se dicit, non angelorum apostolum: Idque de arbi- trario fieri, quod eius sit, non angelorum apostolus. Si itaque pro dei uoluntate apostola- tus hoc munere fungor, perspicuum sane uera me praedicare. At qualia haec sunt quae praedicat Paulus? Nimis istiusmodi dixerim, quia per filium sinus ad patrem de- ducti: Gentiliumque & Iudaicis traditionibus liberati.

Et Timotheus, frater. Ergo & Timotheus ipse cum esset apostolus, merito erat istorum cognitioni in sinuandus.

His qui sunt Colossis sanctis & fidelibus fratribus in Christo Iesu. Phrygiae ciuitas Colossae quae nunc Cona dicitur, quod utique potest, quia Conas has dicimus internosci, & Laodicea ha- bent propinquior. Verum unde hanc estis uos sanctitatem adepti? Nonne ex baptismo in Christi morte, iam instituto? Unde fideles esse debetis? Nonne quia in Christum creditis, & per Christum tanta sunt uobis mysteria credita? Fideles itaque non solum sumus ex fide Christi, sed quia a deo nobis sunt myste- ria demadata, quae nec angeli ipsi cognoscunt. Unde & fratres nos redditi. Nunc ex operibus & nostris offi- cijs: Minime. Sed in Christo. Cur ergo angelis, quod ad patrem deducant, ipsi adscribitis?

Gratia uobis, & pax a deo patre nostro. Christi hoc loco nomen, & si illi fit non inuestum nul- lum adiecit: ne si consertim aperte illos impugnet, respicere cogat eius sermonem. Dicturi sunt namque qui spiritum paruificiunt, unde pater est uester deus: Nonne per spiritum patrem uobis esse hunc con- stat? Porro magna illa, & quae omnem excedunt sentum, quis est largitus? Nonne spiritus? Cur et- go hunc ipse imminuit?

Gratias agimus deo, & patri domini nostri Iesu Christi semper pro uobis orantes. Christus noster est dominus, non qui seruiunt angeli. Eius autem in nos beneuolentiam non solum gratias deo agendo, & pro his assidue deprecando apostolus patefacit: sed etiam quia nos antea nunquam uidisset, menti haberet & cordi.

Audientes fidem uestram in Christo Iesu. Gratias, inquit nos agimus, quia per Epaphram nobis renuntiata fides est uestra, non quae in angelis consistet, sed quae in Christo. Christi autem non minibus illos anticipat, quae profecto in nos beneficia sunt. Christus quia pro nobis est unctus: & Iesus est dictus, quia & populum a peccatis saluauit.

Et dilectionem quam habetis in sanctis omnibus. Non ea dixerim, quia in hunc illud est affecti beneuolentia, sed quia in omnes, & nos ipsos. Quo fit, ut & quo me & libenti animo fitis audituri. Sunt tamen haec captatis beneuolentia uerba. Videtur autem mihi, quemadmodum alibi, dilectionem hoc loco pro eleemosyna, & bonorum communicatione praesentium posuisse.

Propter spem quae reposita est uobis in caelis. Colite, inquit, fratres non humanae spe rerum sed futurorum bonorum expectatio. Vel eo gratias agimus, quia haereditate estis immortalitatis uos ha- bituri. Neque bona hominum seruati in terris ut corrumpantur: sed in caelis condunt. Ibi namque certa sunt, & stabilia

Epistola Pau- li uinculis scri- ptae maxime pol- let sanctimonia Cap. vmo.

Dognata quib- bus implicabatur Colossenses.

CAP. I.

Colossae Phry- giae ciuitas ius- ta, Laodicea.

Pal. 44. Dactyl.

i. Cor. 9. Phil. iij.

Extollit data sibi munera Paulus.

Gene. 8.

Terrena quos Paulus distulit copreca.

Timotheus Paulo uiuanti- mis. Cap. 2.

stabilia hæc bona futura. Nihil ergo de spe hac ambigendum, quæ in tuto seruatur. Hæc autem ad eos intendit, qui tentationibus affliguntur: ne ulli in hac uita otiosi quærant, ne ueniantur succumbant. Sunt enim uiriliter obstitendo ingentem habituri mercedem.

Quam audistis in uerbo ueritatis euangelij. Non enim predicacionis dixit, sed euangelij, ut his dei commemoret beneficia. Euangelium namque de rebus optimis dicitur. Quod cum sermo sit ueritatis, nil in eo inest mendacij. Cur igitur uos quasi mendacij illud arguitis, quia minus creditis ut estis ab eo instructi, per Christum uidelicet dari ad salutem ingressum? Epaphras autem erat, ut exsequentibus liquet, qui Colossensibus euangelium predicabat.

Quod puenit ad uos, sicut & in uniuerso mundo. Non secus ac animata rem aliquam ad uos dixit euangelium puenisse. Et quoniam plerique tunc maxime confirmantur, cum alios habent qui secum sentiant, & uniuerso mundo adiecit. Est namque euangelium id, quod diffusum, & perstat ubique, & firmum est.

Et fructificat, & crescit. Fructificat quidem operibus, crescit ex creditum continua multitudine ad fidem admittit. Non enim fructum deferret, nisi robore accepto & uirtute quotidie inualesceret. Et arbores cum altioribus radicibus obfirmant, fructus producant uberrimos.

Sicut & in uobis. Anticipat (ut supius fecit) hos laudibus, perinde ac suis erroribus obduratos, tanquam id inquit. Si ut omnibus, ita & uobis predicatum est euangelium: cur aliter quam acceperint inter uos sentiunt multi?

Ex ea die quod audistis & cognouistis gratiam dei in ueritate. Fructificat, inquit, in uobis euangelium & augetur uel ex ea die, qua gratia uobis innotuit. Quomodo? Non per fallacias & commentitia uerba, sed in ueritate: hoc est, signis & operibus admirandis.

Sicut didicistis ab Epaphra. Sic inquit gratiam re ipsa nouistis, uti uos Epaphras edocuit. Neque enim aliter hic quam gestæ res sunt, predicauit.

Charissimo cõseruo nro. Viri huius ite gerrimam fidem ex his patefacit, pinde ac si dicat. Neque enim hunc ipse amore, plequeret, nec cõseruum quod appellare, nisi uera predicacione instrueret.

Qui est fidelis. Hoc est, ueridicus.

Minister pro uobis Christi Iesu. Nostri uicem supleno, quæ Christi sunt ille ministrat. Nam quod ad Paulum se hic contulisset, & eundem esse in uinculis contolatus, & significasset quod apud Colossenses tunc gereretur: Christi haud dubie ministerium præfererat. Si itaque Christi minister est Epaphras, & recte omnia predicauit, quod pacto ipsi asseritis per angelos ad patrem traduci mortales?

Qui & manifestauit uobis dilectionem uestram in spiritu. Hoc est spiritale quod estis erga me affecti beneuolentia. Hic namque firmior est & stabilis amor, quod spiritu constat. Reliquum uero beneuolentia genus, siue natura sit illud, ut patris in liberis, siue ex amicitia & animorum coniunctione, quale esse inter amicos solet, instabile est & infirmum.

Ideo & nos ex quo die audiuius fidem uestram & charitatem: non cessamus pro uobis orantes. Quid illud? Id sane, quod ab ea usque die quam uestram cum eadem tunc charitate agnouimus, & de futuris ut optima uobis spes esset, pro uobis oramus, nec ad unum duos uel dies usque hæc audiuius. Aperit pterea sua erga illos beneuolentia, ac tacite arguit, uel se pro his deprecante, non dum tamen hospites profusus à prauis erroribus uendicasse. Attende autem ut multum sit & assiduis precibus innitendum quado & Paulus orans, & si nihil proficeret, haud tamen orando desistat.

Et postulantes ut impleamini agnitione uoluntatis eius. Neque imperfectos ex his, neque perfectos oino hos arguit. Non enim ut accipiatis inquit, sed ut impleamini, tanquam id inquit. Dixerim eadem uos aliquod iam assecutos, sed non omne quod necessarium est. Illud namque, quod sitis ad deum deducti, nil ignoratis: quod uero filij id sit intercessu effectum, uobis cum desit lateatque, perceptorum suppleri. Id namque uult deus, id quod illi in hac parte fuit, ut filij pro uobis, non angelos traderet. Agnitionem autem, scientiam additionem intellige.

In omni sapientia & intellectu spiritali. Cum a philosophis circūuenti grauer hinc fallerent: uelim uos inquit, in spiritus sapientia, non hominum doctrina, uel dogma pdiscere, quorum nunc erroribus irretiti, scire uos aliquid existimatis. Quod si uel dei uoluntas spiritalis hæc exigit sapientiam, quod de his inquit aliquis: qui diuinam substantiam exteriori hac & humana sapientia tenere se iactant.

Ut ambuletis digne. Precor, inquit, ut perdiscatis p uiginti uobis fuisse salutem paratam, ut uos ambuletis, hoc est, ut officiose & cum uirtute, uita huius curricula transigatis. Nam quod dei didicerit benignitate, & quod filij pro nobis tradiderit: quo pacto non debet omni studio nitui, ut uirtuti infuset, suamque & ipse crucem attollat. Ambulatio enim (ut dictum est supra) uita & cõuersatione præ tendit. Vbi quod Paulus cum fide & uita coniungit. Vel igitur, ne quod duntaxat precibus ipse deposcã ut spiritus imbuanini disciplina, sed ut opere hanc, & optimis actionibus præferatis. Nam qui recte habuerit notionem, si recta minus exequitur, pccenas luet. Aduerte autem quod eademmodum, ut per ambulationem uitam semper hic exprimat: arguens, ut nobis necessarius est ipse incessus, quod pedibus scilicet eatur: sic & optimum uiuendi modum maxime profuturum.

Deo per omnia placetis, in omni ope bono. Velim, inquit, ita uiuatis, ut deo placeant semper quod geritis: quod fieri haud quaquam aliter poterit, nisi ea quod bona sunt, operemini. Vbi enim inerit beneficia, ibidem quod deo & grati sit inuenitur. Aduerte autem quemadmodum in omni sapientia, rectis operibus,

Euangelicus sermo piritatis Epaphras.

Amor stabilis qui ex spiritu constat.

Bandum affi due.

Philosophi fallaces.

operibus, & deo placentibus, & in omni animi magnitudine, omnium summam reponat: arguens aliquid eos iam adeptos esse uirtutis, nondum tamen ad perfectionem uenisse: foreque necessarium, ut quod perfectum sit, assequantur.

Fructificantes & crescentes in scientia dei. Quemadmodum inquit maiorem estis quam uestri progenitores dei notionem adepti: sic etiam uiuendo debetis pro uestri sensus & cognitionis mensura succrescere, & in dei scientia fructum afferre. Nam ut dei quis cognitione dignetur, & hunc in modum filius dei efficiatur: quanta uirtute est opus? Vel quia necesse est, ut in bonis operibus fructificetis, & deus erit per uos cognoscendus. Non ea cognitione qua modo hunc cognouistis. Quid enim benefacta proderit uita, si deum hunc ignoratis? Attende pterea ut superius diuinam scientiam dixerit fore admodum necessariam, ut secundum deum, incedendi dignitas seruarietur: nunc rursus eandem bonis operibus auctam exigat, ut simul & dei quis habeat rectiore cum uita cognitionem Alterutrum enim se inuicem roborant.

In omni uirtute confortati. Precamur, inquit, ut impleamini, & omni fitis stabiliti uirtute. Verum quam obrere? Ut aduersus tentationes perfectionesque ipsas fitis ualidiores, ne in his uel animus hebetior sit, uel desperet.

Secundum potentiam claritatis eius. Ut tales uobis, inquit, uires sufficient, quales ut cõferat par est, inexplicabiles scilicet & infinitas, alioqui ut à mortali excipi queant. His autem dictis hos admodum consolatur. Neque enim uires dixit, sed quod longe præstent potentiam, haud secus ac si diceret. Vbi quod illius gloria dominatur. Nequaquam igitur uos duris & asperis in rebus remollescite, fortitudine enim acceptis & robur, ut æquum est his uires suppeditate, qui deo inseruiunt, cuius tanta sit potestas & gloria.

In omni patientia & longanimitate. Fortiores quidem in omni patientia, ut alienis & exteris obstitatis, effecti longanimes, ut uos inuicem toleretis. Vt tunc enim animi quis magnitudine, cum eos tulerit, in quos licuisset ulcisci: Sustinet autem quos nequeat uindicare, eo quod & in deum nullam cadit penitus tolerantiam, sed longanimitas quædam, ut qui cum perdere ceperat, patitur tamquam sustinet, quia longanimitas in omni, hoc est, perseveranti, & perpetua. Vt itaque breui id dictum conclusionem, id sentit apostolus. Orando id ipsi exposcimus, ut perfectioris possitis dogmatum percipere cognitionem. Neque in humana aliqua sapientia, sed spiritali, & uita uirtute pedita assequamini: ut tentationibus constantius occurratis, robore accepto, quale ut æquum est, à deo conceditur, alienos, ut patientius toleretis, & in fratres longanimitate utamini.

Quoniam gaudio gratias ageris deo patri. Cum esset eos obiurgaturus, ut qui dogma aliquod induxissent in recto admodum alienum: mitiori uti oratione, ne præ odio hos uideat arguere. Ordif itaque inquit. Et si uaria uobis sum cõprecat, ut semper antea cõfueui: nil certe id uel maleuolentiam præfert, uel odium. Subdit itaque. Et libenter gratias ago, pro collatis à deo pteritis in uos beneficijs. Quo fit, ut non ex odio uos ipse inculem, sed ex beneuolentia & charitate. Velle tamen perpetuis mihi liceret efferre uos laudibus: sed necessario ad increpationes descendo. Hunc ipsum & ad Corinthios seruat dicendi modum. Tacite autem de unigenito sermonem aggreditur. Libens itaque meam hæc gratiam actio, bonorum magnitudine præfert, quæ olim uobis pepereratis. Hæc autem uobis non angelij, qui subditi sunt, sed id filius deus contulit. Vnde cur dixit gratias ago uel gaudes: Quia possunt & gratia in tristitia agi, quales & Tob illius fuisse, qui dolens gratias egit, dicens: Dominus dedit, dominus abstulit. Si enim ab eo dolor quis auferat, & laudem tollat necesse est, si ex tanta iactura, ut stupens & insensibilis nullo meo ore affectus tulisset præ se sapientiam, quin potius mordebatur hic quidem doloribus, nil tamen feriebatur.

Qui dignos nos fecit. Tanti, inquit, illius sunt munera, ut non modo opulenter reddiderit, sed & uires suffecerit, ut nihil immerito uideamur ab eo opes has accepisse. Exempla gratia. Imperator aliquis tenet uicidiam, & fortunæ fordidi oris, prouincia credidit procurandam. Contulit quidem huic dignitatem, nil tamen ratio magistratum dignum effecit, pro merito: ut dignitatem hanc gubernaret, quo fit, ut tantus illi delatus honos ridiculum sepe pstitit. Deus uero & nos honore prouexit, eosdemque ad pmerendum idoneos fecit. Geminat itaque honor cum ad munus accedat collata sufficientia.

In parte fortis sanctorum. Hoc est, ut inter sanctos diuersaremur cõstituit. Nec simpliciter adeo, sed hisdem ut fruere mur nos bonis cõcessit, quod cum forte dicit, ostendit. Potest enim & quispiam eadem in urbe cuius insitui, haud tamen cum cæteris parte fortiri. Et cõtra, eadem in sorte cõstare, non tamen æquã habere cum cæteris portionem, Tanquam id dicat. In eadem sumus omnes ecclesiarum sorte, sed partibus diuersis potimur. Hic uero nos & fortis eiusdem, & portionis dignos effecit. Sorte autem ubique appellat, ut ostendat quod eademmodum fors nulla obueniat humana solertia, sed casu quodam, & fortuna potius terminet. Ita & nos nullo nro uel officio uel uirtute cælesti dignamur imperio, sed dei munere quod quicquid est boni, ad nos deferat. Propterea dominus inquit. Dicite quoniam inuiles serui sumus, fecimus quod facere debebamus.

In lumine. Præfenti scilicet & futuro, hoc est scientia. Nam reuelatis nobis mysterijs, & luminem uiuentibus præbuit, ut futuro in seculo fulgentiorem lucem elargiretur.

Quo pacto deus dei filius efficiatur.

Animi magnitudo, Longanimitas.

Cap. I.

In tristitia agi debent gratia.

Cap. I.

Similitudo

Sors quomodo.

Luce. 17.